

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

واحد دماوند
دانشکده علوم انسانی
گروه حقوق
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق «M.A»
گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان:
نقش فناوریهای علمی و پلیسی در کشف جرم

استاد راهنما:
دکتر بشری محمدی فرد

نگارش:
سید نواب حسینی

پاییز ۱۳۹۹

ب

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

بیایری از خداوند بجان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌ایست جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادانجویان و اعضاء هیئت علمی و احداثی دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان‌سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان‌ها و کشور و کلیه افراد و نهاد‌های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم‌ها و حرمت‌ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب‌تقد و خودداری از هرگونه حرمت‌شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت‌جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به‌شائبه‌های غیر علمی می‌آلایند.

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب سید نواب حسینی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق جزا و جرم شناسی که در تاریخ ..... از پایان نامه خود تحت عنوان "نقش فناوریهای علمی و پلیسی در کشف جرم" با کسب نمره ..... و درجه ..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱) این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزشی عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: سید نواب حسینی

امضاء

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند

فرم تایید اصلاحات داوری

۱-پایان نامه دانشجو آقای سید نواب حسینی طبق فرم اصلاحات داوری به شماره ..... از نظر محتوا

مورد تایید اساتید می باشد.

امضا مسئول کتابخانه

سپاسگزاری:

سپاس مخصوص خداوند مهربان که به انسان توانایی و دانایی بخشید تا به بندگانش شفقت ورزد، مهربانی کند و در حل مشکلاتشان یاری شان نماید. از راحت خویش بگذرد و آسایش هم نوعان را مقدم دارد، با او معامله کند و خوش باشد که پروردگار سمیع و بصیر است.

سپاس ایزد منان که به من این فرصت را داد تا به این مرحله از علم رسیده و از هیچ محبتی دریغ نکرد و در تمام مراحل زندگی مرا قوت قلب بود.

از استاد گرامی **سرکار خانم دکتر بشری محمدی فرد** نیز کمال تشکر و قدردانی را دارم که با راهنمایی های ایشان توانستم این مسیر را پشت سرگذارم و از درگاه خداوند متعال برایشان سلامتی و موفقیت روز افزون خواستارم.

تقدیم به:

پدر بزرگوارم، به استواری کوه

مادر عزیزم، به زلالی چشمه

همسر فداکارم به صمیمیت باران

و دختران گلم به طراوت شبنم

فهرست مطالب

چکیده ----- ۱

فصل ۱: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه ----- ۳

۱-۲- بیان مسئله ----- ۴

۱-۳- اهمیت و ضرورت ----- ۶

۱-۴- مرور ادبیات تحقیق ----- ۸

۱-۵- اهداف پژوهش ----- ۱۲

۱-۶- سوالات پژوهش ----- ۱۲

۱-۷- فرضیات پژوهش ----- ۱۳

۱-۸- جنبه نوآوری و جدید بودن تحقیق ----- ۱۳

۱-۹- روش تحقیق ----- ۱۴

۱-۱۰- سازماندهی تحقیق ----- ۱۴

فصل ۲: مختصات جرم در نظام عدالت کیفری ایران

۲-۱- جرم ----- ۱۶

۲-۱-۱- تعریف جرم ----- ۱۶

۲-۱-۱-۱- مفهوم حقوقی جرم ----- ۱۶

۲-۱-۱-۲- مفهوم اخلاقی جرم ----- ۱۷

۲-۱-۱-۳- مفهوم اجتماعی جرم ----- ۱۷

۲-۱-۱-۴- مفهوم دینی جرم ----- ۱۸

۲-۱-۲- عنصر جرم ----- ۱۹

۲-۱-۳- بررسی جرایم ----- ۲۰

۲-۱-۴- برخی مصادیق جرم از نظر سنت ----- ۲۱

۲-۲- جرایم مشمول تعزیر ----- ۲۲

۲-۲-۱- انواع تعزیر ----- ۲۲

۲-۲-۲- انواع جرایم و جنایات و انواع کیفرها ----- ۲۲

- ۲۳-۲-۳-انواع کیفرها-----
- ۲۳-۲-۴-بررسی نظر دانشمندان حقوق در مورد جرم-----
- ۲۴-۲-۳-اقوال فقها و حقوق در مورد جرم و گناه-----
- ۲۴-۲-۳-۱-جرم در اصطلاح فقها-----
- ۲۵-۲-۳-۲-تعریف جرم در قانون مجازات اسلامی-----
- ۲۶-۲-۳-۳-عناصر تعریف قانونی جرم-----
- ۲۷-۲-۳-۴-مشخصات تعریف قانونی جرم-----
- ۲۸-۲-۴-بررسی تفاوت بین جرایم-----
- ۲۹-۲-۴-۱-فرق بین جرم کیفری (جزایی) با جرم مدنی-----
- ۲۹-۲-۴-۲-تفاوت تعریف قانونی جرم و تعریف فقهی آن-----
- ۳۱-۲-۴-۳-فرق بین جرم جزایی و تخلف انتظامی-----
- ۳۲-۲-۵-طبقه بندی جرایم-----
- ۳۲-۲-۵-۱-طبقه بندی جرایم-----
- ۳۳-۲-۵-۲-طبقه بندی جرایم در حقوق اسلامی-----

فصل ۳: فرآیند کشف جرم

- ۳۵-۳-۱-کشف جرم-----
- ۳۵-۳-۱-۱-تعریف کشف جرم-----
- ۳۶-۳-۱-۲-مفهوم تحقیقات مقدماتی-----
- ۳۷-۳-۱-۳-جایگاه کشف علمی جرایم در قوانین کیفری-----
- ۳۹-۳-۲-قلمرو جرم یابی-----
- ۳۹-۳-۲-۱-اصول حاکم بر جرم یابی-----
- ۴۰-۳-۲-۱-۱-اصل لوکاردا-----
- ۴۰-۳-۲-۱-۲-قانون فردیت یا وجود مستقل-----
- ۴۱-۳-۲-۱-۳-اصل قیاس-----
- ۴۱-۳-۲-۱-۴-اصل تغییر به مرور زمان-----
- ۴۲-۳-۲-۱-۵-اصل اتصال-----
- ۴۲-۳-۲-۱-۶-تئوری مدارک جزئی-----
- ۴۲-۳-۲-۱-۷-قانون تجزیه و تحلیل-----
- ۴۳-۳-۲-۱-۸-اصل حفظ زنجیره انتقال مدارک-----
- ۴۳-۳-۲-۱-۹-اصل محکمه پسند بودن مدارک-----
- ۴۴-۳-۲-۱-۱۰-اصل واقعیت های ضمنی-----
- ۴۴-۳-۲-۲-تقسیم بندی جرم یابی-----

- ۳-۲-۱- پلیس علمی ----- ۴۵
- ۳-۲-۲- پزشکی قانونی ----- ۴۶
- ۳-۳- تأثیر متقابل جرم یابی و حقوق جزا ----- ۴۶
- ۳-۳-۱- لزوم ارجاع امر به کارشناس ----- ۴۷
- ۳-۳-۲- لزوم رعایت اصول ناظر بر ادله اثبات مادی ----- ۴۷
- ۳-۲-۱- ضوابط ماهوی ----- ۴۸
- ۳-۲-۲- ضوابط شکلی ----- ۴۸
- ۳-۴- کشف علمی جرایم در فضای مجازی ----- ۵۰
- ۳-۴-۱- پلیس علمی سایبری ----- ۵۰
- ۳-۴-۲- شناسایی مجرمان سایبری ----- ۵۱
- ۳-۴-۳- کشف علمی جرایم سایبری ----- ۵۲
- ۳-۴-۳-۱- جرائم علیه اخلاق و اشخاص در فضای مجازی ----- ۵۲
- ۳-۴-۳-۲- جرائم علیه اموال در فضای مجازی ----- ۵۳
- ۳-۴-۳-۳- جرائم علیه داده ها و سیستم های رایانه ای و مخابراتی ----- ۵۳
- ۳-۴-۳-۴- جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی در فضای مجازی ----- ۵۴

فصل ۴: نقش مراجع قضایی و ضابطین دادگستری در کشف جرم

- ۴-۱- ضابطین دادگستری ----- ۵۷
- ۴-۱-۱- مفهوم اصطلاحی ضابط دادگستری ----- ۵۷
- ۴-۱-۲- نحوه‌ی تخصصی کردن ضابطان ----- ۵۸
- ۴-۱-۲-۱- شناخت وضعیت موجود ----- ۵۸
- ۴-۱-۲-۲- تهیه فهرست جامع از ضابطین ----- ۵۹
- ۴-۱-۲-۳- بازنگری در طبقه بندی ضابطین با رویکرد تخصص گرای ----- ۶۰
- ۴-۲- بررسی وظایف ضابطین قضایی ----- ۶۲
- ۴-۲-۱- وظایف ضابط دادگستری در جرایم مشهود ----- ۶۳
- ۴-۲-۲- وظایف ضابط دادگستری در جرایم غیر مشهود ----- ۶۴
- ۴-۲-۳- روانشناسی قضایی ----- ۶۴
- ۴-۲-۴- ضرورت ضابطین قضایی ----- ۶۵
- ۴-۲-۵- ضرورت تخصصی کردن ضابطین برای تحقق عدالت توافقی ----- ۶۵
- ۴-۳- فناوری های علمی و پلیسی ----- ۶۷
- ۴-۳-۱- دستگاه های دروغ سنجی ----- ۶۸
- ۴-۳-۱-۱- پذیرش قضایی دروغ سنج ----- ۶۸
- ۴-۳-۲- بازجویی های مدرن ----- ۶۸

۶۹	-----۴-۳-۱-فن و علم بازجویی
۶۹	-----۴-۳-۳-فناوریهای مدرن در صحنه جرم
۶۹	-----۴-۳-۴-گیاه شناسی جنایی
۷۰	-----۴-۳-۵-نانو تکنولوژی در کشف جرائم
۷۰	-----۴-۳-۶-بیولوژیکی در کشف جرائم (تشخیص هویت ژنتیکی)

فصل ۵: نتیجه گیری و پیشنهادات

۷۲	-----۵-۱-نتیجه گیری
۷۵	-----۵-۲-پیشنهادات
۷۷	-----منابع و مآخذ
۷۸	-----منابع فارسی
۸۳	----- Abstract

چکیده

با توجه به پیشرفت علوم و گسترش اجتماع و پیشرفته شدن جرائم، برای پیشگیری و کشف جرائم نیز به تناسب وضعیت جامعه، پیشرفت هایی در علوم و فناوری های نوین صورت پذیرفته، و با توجه به جدید و نو بودن، مدیریت آزمایشگاه های جنایی در برخی از کشورهای در حال توسعه از طریق تجربه های شخصی و روش آزمون و خطا انجام می شود. هدف از انجام این تحقیق بررسی نقش فناوری های علمی و پلیسی در کشف جرم می باشد. این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی بوده و به دنبال پاسخ گویی به سوال نقش فناوری های علمی و پلیسی در کشف جرم می باشد. بررسی ها نشان می دهد که ابزارها و روش های مختلفی برای کشف جرم و دستگیری مجرم وجود دارد که در به سرانجام رسیدن تحقیقات کمک شایانی می نمایند که عبارتند از: نقش اثر انگشت در دستگیری جنایت کاران، عوامل بو، صوت و رنگ در تشخیص جنایت کاران، آزمایشگاه های کشف جرم پلیس، تشخیص هویت با استفاده از DNA، نانو تکنولوژی، بازجویی های مدرن و... که بوسیله آنها کشف جرائم سرعت پیدا می کند و روند انجام کارها تسهیل پیدا می کند. بر این اساس استفاده از فناوری های نوین و علوم و فنون مدرن توسط پلیس می تواند در کشف جرائم سرعت بخشیده و قضات را در صدور احکام واقعی و حقیقی کمک کرده و جامعه را به سمت عدالخواهی و عدالت محوری پیش ببرد.

واژه های کلیدی: آزمایشگاه جنایی، مراجع قضایی، ضابطین دادگستری، کشف جرم، فناوریهای پلیسی

فصل ۱: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

علوم جرم یابی مشتمل بر مجموعه ای از رشته های علمی است که به دنبال کشف، بررسی و تجزیه و تحلیل دلایل و یافته های علمی به منظور اثبات جرم و تشخیص علت و نحوه مرگ و سایر صدمات جسمی و روحی ناشی از جرم و تشخیص هویت قربانیان و بزهکاران است. نظر به اینکه گام اول در هر دادرسی کیفری کشف جرم است و علوم جرم یابی در سراسر فرآیند کیفری کاربرد دارند، علوم جرم یابی معین آیین دادرسی کیفری محسوب شده و وظیفه تفکیک جرم از غیر جرم و مجرم از غیر مجرم را به عهده دارند. با توجه به پیچیدگی های مسیر کشف جرم و لزوم تسریع کشف و دستگیری مجرمین و تاثیر آن در کاهش میزان وقوع جرایم، در حیطه جرم یابی راهکارهای علمی متعدد و متنوعی جهت کشف جرم بکار رفته و مطرح شده است که در این میان راهکار تجزیه و تحلیل جرایم، به دلیل برخورداری از پشتوانه علمی و فنی، توجه بسیاری از ماموران کشف علمی جرایم را به خود معطوف داشته است.

تحلیل جرایم مطالعه نظام مند مشکلات ناشی از وقوع جرم و بی نظمی است و به عنوان یک ابزار تحقیقاتی با استفاده از تجزیه و تحلیل داده ها و استفاده از مولفه های تحلیلی باعث کمک به دستگیری مجرمین، کاهش جرایم و ... می شود. تمایل روزافزون به استفاده از فناوری های پیشرفته از جمله رایانه و اینترنت، شرایط و بستر مساعدی برای ظهور جرایم سایبری به وجود آورده است. از آن جا که این جرایم در فضای مجازی انجام می شوند و مانند سایر جرایم، ملموس نیستند، مراجع قضایی و انتظامی برای پیشگیری از این جرایم و کشف آن ها با چالش های نوینی مواجه هستند. پلیس به عنوان نهاد کشف جرایم همان گونه که در محیط فیزیکی و عادی وظیفه کشف جرایم را با برخی اختیارات، وظایف و البته محدودیت ها بر عهده دارد.

علوم جرم یابی مشتمل بر مجموعه ای از رشته های علمی است که به دنبال کشف، بررسی و تجزیه و تحلیل دلایل و یافته های علمی به منظور اثبات جرم و تشخیص علت و نحوه مرگ و سایر صدمات جسمی و روحی ناشی از جرم و تشخیص هویت قربانیان و بزهکاران است. نظر به اینکه گام اول در هر دادرسی کیفری کشف جرم است و علوم جرم یابی در سراسر فرآیند کیفری کاربرد دارند، علوم جرم یابی معین آیین دادرسی کیفری محسوب شده و وظیفه تفکیک جرم از غیر جرم و مجرم از غیر مجرم را به عهده دارند. با توجه به پیچیدگی های مسیر کشف جرم و لزوم تسریع کشف و دستگیری مجرمین و تاثیر آن در کاهش میزان وقوع جرایم، در حیطه جرم یابی راهکارهای علمی متعدد و متنوعی جهت کشف جرم بکار رفته و مطرح شده است که در این میان راهکار تجزیه و تحلیل جرایم، به دلیل برخورداری از پشتوانه علمی و فنی، توجه بسیاری از ماموران کشف علمی جرایم را به خود معطوف داشته است.

تحلیل جرایم مطالعه نظام مند مشکلات ناشی از وقوع جرم و بی نظمی است و به عنوان یک ابزار تحقیقاتی با استفاده از تجزیه و تحلیل داده ها و استفاده از مولفه های تحلیلی باعث کمک به دستگیری مجرمین، کاهش جرایم و ... می شود. تمایل روزافزون به استفاده از فناوری های پیشرفته از جمله رایانه و اینترنت، شرایط بستر مساعدی برای ظهور جرایم سایبری به وجود آورده است. از آن جا که این جرایم در فضای مجازی انجام می شوند و مانند سایر جرایم، ملموس نیستند، مراجع قضایی و انتظامی برای پیشگیری از این جرایم و کشف آن ها با چالش های نوینی مواجه هستند. پلیس به عنوان نهاد کشف جرایم همان گونه که در محیط فیزیکی و عادی وظیفه کشف جرایم را با برخی اختیارات، وظایف و البته محدودیت ها بر عهده دارد ادله اثبات جرم در علم حقوق محدود است و شامل مواردی می شود که در قانون از آن نامبرده شده است اما در این زمینه برخی علوم به کمک حقوق آمده اند تا در حوزه حقوق کیفری کشف جرم و تعقیب متهم راساده تر می کنند. این علوم بیشتر در مرحله تحقیقات مقدماتی و در دوره ای از رسیدگی کیفری مورد استفاده قرار می گیرند که ضابطان قضایی با مراجع قضایی همکاری دارند پلیس علمی یا آنگونه که کارشناسان از آن یاد می کنند کشف علمی جرایم یکی از علومی است که همکاری تنگاتنگ، حل پرونده های کیفری را برای مقامات دادرسی و دادگاه آسان تر می کنند.

امروزه فناوری اطلاعات به دلیل برخورداری از ویژگی هایی چون سرعت، دقت، سهولت، انعطاف پذیری و قابلیت گسترش به صورت روزافزونی مورد توجه و استفاده مؤسسات قرار می گیرد.^۱ شیوع استفاده از این ابزار

^۱ فرزین، مسلم، ۱۳۹۵، نقش تجهیزات و فناوری های نوین در جرم شناسی و کاهش وقوع جرایم، فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، سال ششم، شماره ۴، ۶۱-۴۳.

و بهره‌گیری از نرم افزارهای اجتماعی و پیام رسان از سوی اقشار مختلف جامعه موجب گردیده تا نظام قضایی با اختلافات و جرایمی روبرو شود که در این فضا بوجود می‌آیند. در برخی موارد نیز ممکن است جرم در بستر فضای مجازی و با بهره‌گیری از گوشی‌های هوشمند صورت نگرفته باشد، بلکه اطلاعات موجود در دستگاه موبایل بتواند سرنخ‌های اساسی از یک فقره قتل، آدم ربایی، قاچاق، پولشویی و... ارائه دهد اما به دلیل عدم برخورداری از ابزارهای نوین امکان استخراج و بازیابی اطلاعات وجود نداشته باشد. به نحوی که؛ ضابطین در کشف جرم و تعقیب مجرمین با بنیست مواجه شوند که در صورت وجود ابزارهای نوین و بهره‌گیری از آنها کشف جرم و دستگیری مجرمین به مراتب ساده‌تر و سریعتر صورت می‌پذیرفت!

پلیس به عنوان نهاد کشف جرایم همان‌گونه که در محیط فیزیکی و عادی وظیفه کشف جرایم را با برخی اختیارات، وظایف و البته محدودیت‌ها بر عهده دارد در محیط سایبری نیز همان وظایف و اختیارات برای پلیس متصور است هر چند موضوع و نوع عملکرد در فضای مجازی بسیار پیچیده و سخت‌تر از فضای حقیقی است. کشف مدارک الکترونیکی (دیجیتال) در این فضا همواره با بهره‌گیری از تکنولوژی و فن آوری اطلاعات میسر خواهد بود و صرفاً بخش اندکی به روش‌های غیرعلمی نظیر مهندسی اجتماعی و کشف به شیوه‌های سنتی اختصاص می‌یابد.^۱ در یک سیاست کیفری باید فرصت‌های ارتکاب جرم را از مجرمان بالقوه گرفت و مخاطرات و ضررهای ناشی از ارتکاب جرم را زیاد کرد. فرد بزهکار معمولاً در خصوص ارتکاب جرم و منافع و ضررهای احتمالی آن بررسی قبلی انجام می‌دهد و خود او به‌عنوان یک عنصر تصمیم‌گیرنده در نهایت انتخاب می‌کند که جرم را انجام دهد یا خیر. نقش فناوری‌های نوین در کاهش ارتکاب جرم و حتی پیشگیری از وقوع جرم بر کسی پوشیده نیست.^۲

با ظهور عصر رایانه، هم آدم‌های خوب و هم آدم‌های بد، هردو برای استفاده و سوء استفاده از فناوری‌ها و تجهیزات نوین بهره می‌برند، پیش‌بینی می‌شود با ورود فناوری‌های جدید و تجهیزات و وسائل هوشمند، زندگی انسان به سمت و سوی رفاه و آسایش بیشتر حرکت کند. هرچند تا حدودی این امر به وقوع پیوست، اما متأسفانه برخی از افراد سودجو با داشتن کمی دانش فنی، از این ابزار استفاده‌های مجرمانه داشته و محل

---

^۱ حصارى، رضا، ۱۳۹۴، نوآوریهای تکنولوژیکی در پیشگیری از جرم و حوزه پلیس (مروری بر تحقیق درزمینه پیاده‌سازی و برخورد)، فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، ۱۳۸-۱۱۳.

^۲ الهی منش، محمدرضا، تبریزی، صادق، ۱۳۹۷، کشف علمی جرایم با توسل به ادله نوین و مدارک الکترونیکی (دیجیتال)، فصلنامه کارآگاه، پیاپی ۱۰۴، ۴۴-۸۴.

^۳ فرزین، مسلم، ۱۳۹۵، نقش تجهیزات و فناوری‌های نوین در جرم‌شناسی و کاهش وقوع جرایم، فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، سال ششم، شماره ۴، ۶۱-۴۳.

امنیت و آسایش شهروندان شده‌اند^۱. با توجه به اینکه پیشگیری از جرم همواره از موضوعات اساسی و مهم در زندگی انسان‌ها بوده که در طول تاریخ به شیوه‌های مختلف اعمال شده است، در جوامع گذشته مجازات به‌عنوان تنها راهکار مبارزه علیه جرم و مجرم تلقی می‌شد و برای پیشگیری از وقوع جرایم و حتی برای جرم‌شناسی ابزارها و تجهیزات سنتی جوابگوی پیشرفت این عرصه نمی‌باشد و می‌بایست سازمان‌ها، نهادها و مقامات قضایی به سمت استفاده و بهره‌برداری مفیدتری از تجهیزات و فناوری‌های نوین در جرم‌شناسی و کاهش و وقوع جرایم بروند و در این بین پلیس علمی نیز برای امورات روزانه و اداری و هم برای کشف و پیشگیری از جرم نیاز به فناوری و دانش روز دارد^۲.

پلیس در دو بخش قبل از وقوع جرم و پس از وقوع جرم به انجام وظیفه مشغول است، به‌طوری‌که در بخش پیشگیری و قبل از وقوع جرم با تقویت ناوگان عملیاتی خود اعم از گشت‌زنی در معابر توسط پلیس پیاده، موتورسوار و حتی ماشین‌های پلیس می‌تواند به این موفقیت دست یابد و نقش تجهیزات و فناوری در آموزش و اقدامات پیشگیری یا کاهش وقوع جرم را نمی‌توان نادیده گرفت و از سوی دیگر پس از وقوع جرم نیز یکی از وظایف پلیس به‌عنوان ضابط قضایی، همراه با مقامات قضایی جرم‌شناسی است و در این خصوص هم با توجه به پیشرفته شدن جرایم نیاز به تجهیزات پیشرفته برای سهولت در کشف جرم است. امروزه که پلیس به محدودیت‌ها و عدم کفایت ابزارهای سنتی پی برده است، به استفاده از ابزارهای نوین در کشف و پیشگیری از وقوع جرایم علاقه‌مند شده است. براین اساس در این تحقیق سعی شده تا به بررسی نقش فناوری‌های علمی و پلیسی در کشف جرم پرداخته شود.

۱-۳- اهمیت و ضرورت

جرم یابی یکی از شاخه‌های مطالعاتی علوم جنایی (کیفری) است با علوم جنایی علمی هستند که موضوع اصلی‌شان جرم است. چنانچه بخواهیم جرم را از زاویه قانون ببینیم در حوزه حقوق کیفری مطالعه می‌شود و اگر قرار باشد جرم از زاویه اثباتی مطالعه شود و تفاوت عملی آن را با عمل غیرمجرمانه مشخص شود، باید

---

^۱ بیابانی غلامحسین و روح الله روحزاده (۱۳۹۷)، تاثیر خلاقیت و شیوه‌های نوآورانه دانش پلیسی در پیشگیری و کشف جرم، فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۷، بهار، صص ۱۷۸-۱۴۳

^۲ حشمتی، عسکر، ۱۳۹۲، نقش تکنولوژی در کشف جرایم، پایان‌نامه دانشگاه پیام نور (وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری)، دانشگاه پیام نور استان البرز، مرکز پیام نور کرج.

در حوزه رشته‌های علوم جرم‌یابی بررسی شود که شامل پزشکی قانونی، روانشناسی قضایی و پلیس علمی است.^۱

پلیس در کشف علمی جرایم با بهره‌گیری از روش‌های علمی و فن‌آوری اطلاعات و جمع‌آوری ادله و مدارک الکترونیکی و بررسی آزمایشگاهی آن به دنبال مدارک دیجیتال جهت شناسائی مجرمان سایبری و تبیین شگرد و روش‌های ارتکاب جرم در فضای مجازی با رویکرد جرم‌شناسانه هستند. مدارک الکترونیک دارای ویژگی‌های منحصر به فرد و خاصی هستند؛ اول اینکه، اغلب گزارش آنها مشکل است.^۲

این موضوع زمانی بروز پیدا می‌کند که مجرم جرمی را مرتکب شده اما هیچ رد پایی از خود بر روی هارد دیسک نمی‌گذارد. دوم اینکه مدارک الکترونیک، می‌توانند در طی جمع‌آوری یا تحلیل تغییر یابند. بنابراین پلیس آگاهی در کشف این‌گونه جرایم علاوه بر حساسیت و آشنایی تخصصی با علوم رایانه‌ای، نیازمند شناخت ادله دیجیتال، ویژگی‌های خاص این‌گونه دلایل و مدارک و تمیز آن‌ها از دیگر ادله سنتی و نوین می‌باشد.^۳

ساختارهای علمی و فنی، اخلاقی، مادی و معنوی جوامع امروزی و نیازهای حقوقی و قضایی افراد و جامعه نظام دادرسی مبتنی بر دلایل علمی و مادی و عینی می‌خواهد چون دلایل ذهنی اقرار، شهادت، تامل به دلایل تغییر زیرساخت‌های جامعه امروزی، به عنوان ادله اثباتی پاسخگوی جرایمی که به شیوه‌ها و وسایل علمی بوسیله مجرمان فنی و حرفه‌ای صورت می‌گیرد نیست. وجود ملموس دلایل ذهنی در قرآن مجید و متون دینی برای اثبات جرایم، با توجه به زیرساخت‌های جامعه آن زمان بوده که دارای نگرش‌های اخلاقی، مذهبی و ایدئولوژیکی بوده‌اند.^۴ وجود ملموس دلایل علمی، و مادی در متون دینی برای جامعه امروزی ملموس است به شرطی که به دیدگاه علمی توجه شود. جهانی که امروز به یمن علم از آن به عنوان دهکده یاد می‌شود نظام حقوقی و قضایی آن برای صیانت از منافع جامعه، افراد و تنظیم روابط افراد و دفاع از حقوق

---

^۱ اشنایدر، ریچارد و تددکیچین، ۱۳۸۷، برنامه ریزی (شهری) برای پیشگیری از جرم، ترجمه فرزانه سجودی، انتشارات سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.

^۲ فرزین، مسلم، ۱۳۹۵، نقش تجهیزات و فناوری‌های نوین در جرم‌شناسی و کاهش وقوع جرایم، فصلنامه دانش نظامی پلیس استان مرکزی، سال ششم، شماره ۴، ۶۱-۴۳.

^۳ الهی منش، محمدرضا، تبریزی، صادق، ۱۳۹۷، کشف علمی جرایم با توسل به ادله نوین و مدارک الکترونیکی (دیجیتال)، فصلنامه کارآگاه، پیاپی ۱۰۴، ۴۴-۸۴.

^۴ حصاری، رضا، ۱۳۹۴، نوآوری‌های تکنولوژیکی در پیشگیری از جرم و حوزه پلیس (مروری بر تحقیق در زمینه پیاده‌سازی و برخورد)، فصلنامه دانش نظامی خراسان شمالی، ۱۳۸-۱۱۳.

متهم و شاکی باید مبتنی بر علم و فن و دانش های تجربی و مادی باشد^۱. تحقیقات مقدماتی و نهایی مبتنی بر دادرسی علمی و ارائه طرق اثبات علمی و فنی، برای پیشگیری و اثبات جرایم نوپای خطرناک اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی؛ مانند جرایم کامپیوتری، اینترنتی، پولشویی و غیره که بوسیله مجرمان فنی و حرفه ای ارتکاب می یابد، در جهان امروز که زیر بناهای اعتقادی، اخلاقی رو به تحلیل دارد، یک امر بدیهی و ضروری است.

۱-۴- مرور ادبیات تحقیق

با تحقیق و استعلام از سایت های اینترنت ایران داک، اینترنت ناجا و کتابخانه دانشگاه علوم انتظامی تحقیقات و پژوهش هایی با عنوان فناوری های نوین و کشف جرائم و موضوعات مرتبط به شرح ذیل انجام شده است:

۱- بیابانی غلامحسین و روح الله روحزاده (۱۳۹۷)^۲، **تأثیر خلاقیت و شیوه های نوآورانه دانش پلیسی در پیشگیری و کشف جرم**، فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۷، بهار، صص ۱۷۸-۱۴۳: نگارندگان بیان داشته اند که پلیس چهار دوره را پشت سر گذاشته است که اولین رویکردهای جدید پلیسی برای ورود به عرصه نوآوری پلیس جامعه محور است که شیوه های آن متنوع است و اغلب در طول زمان دستخوش تغییراتی شده است. اما هر چه تغییرات نوآورانه در پلیس بیشتر به وقوع بپیوندد اثرات مثبت و فواید زیادی برای جامعه دارد. و از دهه ۱۹۸۰ پلیس توانسته از دانش های نوآورانه در ماموریت های خود بیشتر استفاده کند که این امر نه تنها در وقت صرفه جویی نموده، بلکه فرآیند پیشگیری و کشف جرم را کوتاه نموده است

۲- فرزین، مسلم (۱۳۹۵)^۳، **نقش تجهیزات و فناوری های نوین در جرم شناسی و کاهش وقوع جرایم**، فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، سال ۶، دوره ۴، زمستان، صص ۶۳-۴۳: بیان داشته که پلیس در دو بخش قبل از وقوع جرم و پس از وقوع جرم به انجام وظیفه مشغول است، به طوری که در بخش پیشگیری و قبل از وقوع جرم با تقویت ناوگان عملیاتی خود اعم از گشت زنی در معابر توسط پلیس پیاده، موتورسوار و حتی ماشین های پلیس میتواند به این موفقیت دست یابد و نقش تجهیزات و فناوری در آموزش و اقدامات پیشگیری یا کاهش

^۱ جی، دیوید، ۱۳۸۳، راهکارهای پیشگیری و مقابله با جرایم رایانه ای. ترجمه اکبر استرکی، انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.

^۲ بیابانی غلامحسین و روح الله روحزاده (۱۳۹۷)، **تأثیر خلاقیت و شیوه های نوآورانه دانش پلیسی در پیشگیری و کشف جرم**، فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۷، بهار، صص ۱۷۸-۱۴۳

^۳ فرزین، مسلم، ۱۳۹۵، **نقش تجهیزات و فناوری های نوین در جرم شناسی و کاهش وقوع جرایم**، فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، سال ششم، شماره ۴، ۶۱-۴۳.

وقوع جرم را نمی‌توان نادیده گرفت و از سوی دیگر پس از وقوع جرم نیز یکی از وظایف پلیس به‌عنوان ضابط قضایی، همراه با مقامات قضایی جرم‌شناسی است و در این خصوص هم با توجه به پیشرفته شدن جرایم نیاز به تجهیزات پیشرفته برای سهولت در کشف جرم است. امروزه شرایط استفاده از فناوری و تجهیزات پیشرفته بیشتر فراهم می‌باشد، اما در عین حال شرایط و بستر مساعدی برای ظهور جرایم نوین را به‌وجود آورده است و مراجع قضایی و انتظامی را در پیشگیری از جرم و شناسایی مجرمان با چالش‌هایی مواجه کرده است و بهره‌وری از تجهیزات و فناوری‌های نوین در راستای جرایم نوین و پیشرفته می‌تواند راه کاری مناسب برای پلیس و سازمان‌های قضایی کشور باشد.

۳-حصاری، رضا (۱۳۹۴)، نوآوریهای تکنولوژیکی در پیشگیری از جرم و حوزه پلیس (مروری بر تحقیق درزمینه پیاده سازی و برخورد)، فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، سال ۲، شماره ۵، بهار، صص ۱۳۸-۱۱۳: بیان داشته نوآوری‌های تکنولوژیکی جدید به منظور پیشگیری از جرم و بهبود عملکرد پلیس توسعه یافته‌اند، اما ما اطلاعات ناچیزی از این موضوع داریم که چرا و چگونه این نوآوری‌ها و نتایج حاصل از آنها (خواسته یا ناخواسته) با یکدیگر تطبیق داده میشوند تا مسئله جرم را به‌صورت تکنولوژی محور حل کنند. نوآوری‌ها تکنولوژی این توانایی را دارند که با تأثیر در سیستم عدالت کیفری باعث بهبود آن شوند اما از طرفی هم این پتانسیل را دارند که منابع مهم استراتژی‌های سنتی پیشگیری از جرم را، بدون اثرات جانبی منفی منحرف سازند.

۴-رضوی، محمد و سیدعلی خزایی (۱۳۸۷)، حقوق شهروندی در فرآیند کشف جرم، فصلنامه دانش انتظامی، سال ۹، شماره ۴، صص ۱۰۷-۸۵: نگارندگان بیان نموده‌اند که دستیابی به هدف اصلی حقوق کیفری که مبارزه علیه بزهکاری و حفظ نظم و امنیت و آسایش افراد جامعه است، بدون شناسایی و کشف جرم با استفاده از روش‌های نوین علمی ممکن نیست. نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در مقام ضابط دادگستری، در کشف جرایم و بازجویی مقدماتی و حفظ آثار و دلایل جرم و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، به موجب قانون اقدام می‌کند و چرخ‌های عدالت کیفری را به حرکت در آورده و مبارزه عملی با جرم و مجرمان را تحقق می‌بخشد. کشف جرایم باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر تأمین منافع جامعه، شهروند بیگناه را در اثبات بیگناهی‌اش یاری کند. این مهم برآورده نمی‌شود، مگر اینکه حقوق متهم در جریان کشف جرم و تحقیقات مقدماتی رعایت شود.

---

۱ حصاری، رضا، ۱۳۹۴، نوآوریهای تکنولوژیکی در پیشگیری از جرم و حوزه پلیس (مروری بر تحقیق درزمینه پیاده‌سازی و برخورد)، فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، ۱۳۸-۱۱۳.

۲ رضوی، محمد و سیدعلی خزایی (۱۳۸۷)، حقوق شهروندی در فرآیند کشف جرم، فصلنامه دانش انتظامی، سال ۹، شماره ۴، صص ۱۰۷-۸۵.

۵- یار احمدی، حسین (۱۳۹۳)۱، دفاع دام گستری در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی، فصلنامه پژوهش های اطلاعاتی و جنایی، سال نهم، شماره ۴، زمستان، صص ۷۳-۹۴. بیان داشته ناکارآمدی دستگاه عدالت کیفری در کشف سستی جرایم توسعه یافته، پلیس را بر آن داشته که از حالت منفعلانه خارج کرده و به حالت انفعالی در کشف این جرایم وا دارد. اما آنچه از همه بیشتر حائز اهمیت است مشروعیت «دلیل» و مشروعیت «طرق تحصیل دلیل» با محوریت حقوق دفاعی متهمان در ارزیابی ادله حاصل در مراحل کشف جرم و تحقیقات مقدماتی است. و شاید این توجیه پذیرفته شود که استفاده از شیوه های دام گستری برای کشف برخی جرایم نظیر جرایم سازمان یافته، جرایم بدون بزه دیده، جرایم قاچاق انسان و مواد مخدر و ... به مراتب مفید واقع شود.

۱- ابراهیمی، مریم (۱۳۹۳)۲، نقش و تأثیر یافته های صحنه جرم در شناسایی و دستگیری مجرم با استفاده از روشهای نوین تشخیص هویت، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی: وی بیان نمود که، بی شک شناسایی و دستگیری مرتکبین جرایم از جمله اهداف اساسی سیستم های قضایی محسوب می شود. از آنجا که صحنه جرم مکانی است که جرم در آن رخ می دهد غالباً مملو از آثار و مدارک مادی می باشد. مدارکی دال بر وقوع جرم و ارتکاب آن توسط شخصی خاص بر اساس اصل لوکارد مجرمین قادر نیستند صحنه جرم را به همان شکل اولیه نگه دارند و اثری هر چند کوچک از خود به جای می گذارند به ویژه آثاری بیولوژیک که به سبب دارا بودن خصوصیات منحصر به فرد در فرآیند کشف جرم و تشخیص هویت مرتکب و دستگیری او نقشی موثر ایفا نماید. البته این امر مستلزم کاربرد و استفاده از روشها و فناوریهای علمی و نوین تشخیص هویت مانند تکنیک DNA در صحنه جرم می باشد.

۲- فهیمی، علی حسین (۱۳۹۲)۳، اهمیت بررسی علمی صحنه جرم قتل، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه پیام نور تهران: اشاره نموده که، صحنه جرم سر چشمه حقایق و اطلاعات مربوط به جرم مجرم است و چنانچه به طور صحیح و اصولی مورد بررسی قرار گیرد ابتدای جاده ای است که به مخفیگاه مجرم منتهی می شود نظریه مبادله (انتقال) که در سال ۱۹۳۰ توسط ادmond لوکارد رییس جرم شناسی دانشگاه لیون ارایه شده حاکی از آن است که اشخاصی که مرتکب جنایت می گردند تقریباً و به طور قهری آثاری از

---

۱ یار احمدی، حسین، ۱۳۹۳، دفاع دام گستری در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی، پژوهش های اطلاعاتی و جنایی، دوره ۹، شماره ۴ (مسلسل ۳۶)، ۷۳-۹۴.

۲ ابراهیمی، مریم (۱۳۹۳)، نقش و تأثیر یافته های صحنه جرم در شناسایی و دستگیری مجرم با استفاده از روشهای نوین تشخیص هویت، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

۳ فهیمی، علی حسین (۱۳۹۲)، اهمیت بررسی علمی صحنه جرم قتل، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه پیام نور تهران

خود در صحنه یا نزد مجنی علیه یا هر دو به جای می گذارند و به طور متقابل آثاری از صحنه جنایت یا مجنی علیه یا هر دو نزد آنها به جای می ماند. اما امروزه در دادسراها و دادگستریهای سراسر کشور پرونده های زیادی را می توان یافت که با عنوان مرگ های مشکوک به نتیجه قانع کننده ای منجر نشده اند و حتی مهم تر از آن پرونده هایی است که مربوط به قتل بوده اما مجرم یا مجرمین و حتی در بعضی مواقع مقتول شناسایی نگردیده و پرونده نیز به دلیل عدم وجود شاکتی خصوصی مختومه گردیده است. علت عمده شکست در پی جویی یک پرونده قتل را باید در عدم رعایت اصول و قواعد خاص در صحنه جرم جستجو کرد. چنانچه در رسیدگی به اینگونه پرونده ها از لحظه کشف جرم تیم ماموران آموزش دیده ای که دارای ویژگی های مخصوص کارشناسان بررسی صحنه جرم بوده و آموزشهای خاصی را دیده باشند، اقدام به جمع آوری دلایل مادی نمایند، نتیجه رسیدگی به اینگونه پرونده ها به عدالت نزدیکتر خواهد بود.

۳-حشمتی، عسکر(۱۳۹۲)؛ 'نقش تکنولوژی در کشف جرایم، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه پیام نور مرکز کرج: در این پژوهش بیان شده که، ساختارهای علمی و فنی، اخلاقی، مادی و معنوی جوامع امروزی و نیازهای حقوقی و قضایی افراد و جامعه نظام دادرسی مبتنی بر دلایل علمی و مادی و عینی می خواهد چون دلایل ذهنی اقرار، شهادت، تامه به دلایل تغییر زیرساخت های جامعه امروزی، به عنوان ادله اثباتی پاسخگوی جرایمی که به شیوه ها و وسایل علمی بوسیله مجرمان فنی و حرفه ای صورت می گیرد نیست. جهانی که امروز به یمن علم از آن به عنوان دهکده یاد می شود نظام حقوقی و قضایی آن برای صیانت از منافع جامعه، افراد و تنظیم روابط افراد و دفاع از حقوق متهم و شاکتی باید مبتنی بر علم و فن و دانش های تجربی و مادی باشد. تحقیقات مقدماتی و نهایی مبتنی بر دادرسی علمی و ارائه طرق اثبات علمی و فنی، برای پیشگیری و اثبات جرایم نوپای خطرناک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مانند جرایم کامپیوتری، اینترنتی، پولشویی و غیره که بوسیله مجرمان فنی و حرفه ای ارتکاب می یابد، در جهان امروز که زیر بناهای اعتقادی، اخلاقی رو به تحلیل دارد، یک امر بدیهی و ضروری است.

۴-قاموس مقدم، حسام الدین(۱۳۹۳)؛ 'جایگاه کشف علمی جرایم و تاثیر آن بر حقوق متهم، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی: بیان نموده که، پیچیدگی های موجود در روابط اجتماعی در جهان امروز، نحوه ارتکاب جرایم را پیچیده کرده و کشف جرایم پیچیده نیازمند ابزارهای پیچیده و فنی است و دیگر از طرق سنتی و دیرین نمی توان به همه نیازهای جامعه برای کشف جرم

---

۱ حشمتی، عسکر، ۱۳۹۲، نقش تکنولوژی در کشف جرایم، پایان نامه دانشگاه پیام نور (وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری)، دانشگاه پیام نور استان البرز، مرکز پیام نور کرج.

۲ قاموس مقدم، حسام الدین(۱۳۹۳)، جایگاه کشف علمی جرایم و تاثیر آن بر حقوق متهم، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی

پاسخ داد. از سوی دیگر، «حقوق متهم» شاخصه و معیاری جدی مبنی بر توجه هر جامعه به حقوق انسانی به شمار می‌آید. آنچه به عنوان مسأله‌ای اساسی باید به آن پرداخت، راهکارهای تامین حقوق متهم در مراحل گوناگون رسیدگی به یک پرونده کیفری از مرحله کشف جرم تا اجرای حکم است.

۱-۵- اهداف پژوهش

نقش تاثیر ابزارهای علمی در کشف جرم و سرعت بخشیدن به آن به چه اندازه موثر است و نهادهایی در توسعه فناوری علمی در رابطه با کشف جرم نقش دارند که بیشترین عامل تعیین کننده در این زمینه می باشند و به کمک این نهادها کارهای پیگیری در امر کشف جرم تسهیل پیدا می کند.

میزان ارتباط مراجع قضایی و ضابطین دادگستری با تحقیقات علمی و فناوری های پلیسی و نحوه بهره برداری از آن رابطه ای تنگاتنگ داشته و این امر منجر به تاثیر گذاری در روال انجام کارها و اداره امور می گردد که خود باعث سرعت بخشیدن به کارها در این زمینه می گردد.

بررسی تاثیر همکاری و تعامل سازمان های خدمات رسان در جهت کشف جرم با مراجع قضایی و انتظامی باعث ایجاد روابطی مستحکم و مفید شده که این روابط در روشن شدن مسائل به مراجع قضایی و انتظامی کمک وسیعی می نمایند.

۱-۶- سوالات پژوهش

سؤال اصلی:

۱- ابزارهای علمی و پلیسی در کشف جرم و سرعت بخشیدن به آن به چه اندازه موثر است و چه نهادهایی در توسعه فناوری علمی در رابطه با کشف جرم دخالت دارند؟

سوالات فرعی:

۱- میزان ارتباط و تاثیر مراجع قضایی و ضابطین دادگستری با تحقیقات علمی و فناوری های پلیسی در کشف جرم و نحوه بهره برداری از آن چگونه می باشد؟

۲- میزان تاثیر همکاری و تعامل سازمان های خدمات رسان در جهت کشف جرم با مراجع قضایی و انتظامی به چه نحو می باشد؟

۱-۷- فرضیات پژوهش

فرضیه اصلی:

۱- امروزه جرایم به موازات پیشرفت علم و فناوری، توسعه و پیچیدگی های خاصی یافته اند، این پیچیدگی جرایم نوین که به طرق سنتی قابل کشف نیستند، پلیس و مراجع قضایی را در مراحل کشف جرم و تحقیقات مقدماتی با سختی های خاص خود مواجه می کند لیکن توسعه فناوریهای علمی و پلیسی در کشف جرم نقش مهم و مؤثری ایفا می کند و با عنایت به وضعیت اجتماعی موجود و ارتباط دستگاه های مختلف در انجام امورات مختلف یک جامعه، همه دستگاه ها بویژه مراکز علمی فنی و صنعتی می توانند در توسعه فناوری های علمی در رابطه با کشف جرم نقش مهمی را داشته باشند که می بایست از ابزارهای علمی از جمله انگشت نگاری، چهره نگاری، آزمایشگاه های بیوشیمی، سامانه های ادوات و... استفاده شود.

فرضیه های فرعی:

۱- با عنایت به اینکه وظیفه کشف جرم به عهده مراجع قضایی می باشد و پلیس به عنوان ضابط عام مراجع قضایی و به عنوان بازوی قوی برای کمک به آنها می باشد، هرچه پلیس از فناوری های علمی و جدید و بروز برخوردار و تجهیز شود می تواند ضمن برقراری ارتباط نزدیک تر بین دو سازمان مذکور و همچنین با بهره برداری مفید و بموقع از پزشکی قانونی، کشف جرائم با سرعت و دقت بیشتری انجام گردد

۲- با توجه به اینکه سازمان های خدمات رسان از جمله ادارات برق، گازرسانی، شهرداری ها، راهداری ها، منابع طبیعی، بانک ها، جهاد کشاورزی و... در مدیریت و اداره امورات اجتماعی مردم نقش اصلی و اساسی را ایفا می نمایند می توانند در پیشگیری و کشف جرائم نقش بسزائی را در کمک به پلیس و مراجع قضایی داشته باشند.

۱-۸- جنبه نوآوری و جدید بودن تحقیق

ضابطین دادگستری به عنوان بخشی از دستگاه عدالت کیفری نقش بسیار تعیین کننده ای در جریان تشکیل پرونده های کیفری و انجام تحقیقات مقدماتی بر عهده دارند. با وجود این اهمیت در نظام حقوقی ما، ضابطین دادگستری می بایست وظایف خود یعنی وظایفی را که در جریان کشف جرایم و تعقیب متهمین و به طور کلی انجام تحقیقات مقدماتی تحت نظارت دادستان بر عهده دارند، به خوبی ایفا کنند. بدیهی است یکی از مسائل مهم با توجه به پیشرفت تکنولوژی و پیشرفت جرائم موازی آن وجود مسئله یادگیری و بروز رسانی علم و

اطلاعات در قبال جرم و مسائل حقوقی است. پس با توجه به رو به جلو حرکت کردن علم نیاز به این امر بیشتر احساس می شود و همیشه می تواند جنبه نو آوری داشته باشد.

۱-۹- روش تحقیق

روشی که جهت نگارش پایان نامه حاضر انتخاب شده است به صورت روش توصیفی - تحلیلی می باشد. روش گردآوری اطلاعات با توجه به نوع تحقیق به روش کتابخانه ای خواهد بود. در این روش منابع اصلی مورد استفاده کتب و مقالاتی است که عمدتاً شامل اطلاعات و نتایجی است که توسط نویسندگان و پژوهشگران قبلی در حوزه مورد بحث فراهم گردیده اند که بر روی آنها تحلیل انجام خواهد گرفت.

طبق مراجعه به منابع و ماخذ علمی شامل کتاب، مجله ها و نشریات ادواری موجود در کتابخانه ها، اسناد و نشریات حقوقی مرتبط با موضوع تحقیق و همچنین پایگاه های اینترنتی حاوی تحقیقات و مقالات علمی معتبر اطلاعات مورد نیاز تحقیق گردآوری خواهد شد.

۱-۱۰- سازماندهی تحقیق

در گذشته با توجه به اینکه روابط اجتماعی پیچیده نبود و زندگی ساده و به روش طایفه ای و عشیره ای بوده و مشاغل نیز گسترده نبوده و بیشتر کشاورزی و دامداری بوده و وجدان جمعی نیز از اعتبار بالایی برخوردار بوده لیکن جرایم نیز سستی و کشف آن با روش های ساده از جمله اقرار صورت می پذیرفت لیکن با گذشت زمان و گسترش جمعیت و جامعه و تغییر به زندگی مدرنیته و گسترش و ایجاد مشاغل مختلف، وابستگی افراد به هم در گذران امور زندگی و ... که به طبع جرایم نیز پیچیده و گسترش یافته است که برای کشف و رسیدن به عدالت با سختی هایی مواجهه می شود که نیاز هست در این خصوص نیز با استفاده از فناوری های نوین در کشف جرایم اقدام شود. این تحقیق در پنج فصل نقش فناوری های علمی و پلیسی در کشف جرم را بررسی می نماید، در فصل اول به کلیات تحقیق و بررسی پیشینه ای از موضوع، در فصل دوم به مختصات جرم در نظام عدالت کیفری ایران، در فصل سوم به فرآیند کشف جرم، در فصل چهارم به نقش مراجع قضایی و ضابطان دادگستری در کشف جرم و در فصل پنجم نیز نتیجه گیری و پیشنهادات آمده است.

فصل ۲:

مختصات جرم در نظام عدالت کیفری ایران

۲-۱-جرم

واژه جرم، برگرفته از ریشه جَرَمَ، به معنی قطع کردن و بریدن میوه از درخت است؛ در ادبیات فارسی، جرم، بیشتر در معنای گناه استفاده شده است. جرم، در فقه، عبارت است از انجام دادن فعل یا گفتن قولی، که مطابق با قانون اسلام، حرام شمرده شده و کیفری برای انجام آن مقرر شده است؛ نیز ترک فعل یا گفتن قولی است که قانون اسلام آن را واجب شمرده و برای آن کیفر مقرر داشته است.

۲-۱-۱-تعریف جرم

از دیدگاه حقوق دانان جرم، فعل یا ترک فعلی است که از نظر خارجی، به نظم، صلح و آرامش، لطمه وارد کرده و قانون نیز، توسط مجازات، ضمانت اجرایی برای آن فراهم می‌کند. جرم از دیدگاه فقها، مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت است یا ارتکاب عملی که به تباهی فرد می‌انجامد.

۲-۱-۱-۱-مفهوم حقوقی جرم

ماده ۲ قانون سابق راجع به مجازات اسلامی مصوب ۲۱ مهرماه ۱۳۶۱ش، جرم را چنین تعریف می‌کند: «هر فعل یا ترک فعلی که مطابق با قانون، قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد، جرم محسوب است و هیچ امری را نمی‌توان جرم دانست مگر این که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی یا تربیتی، تعیین شده باشد؛» نیز ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ش، جرم را فعل یا ترک فعلی می‌داند که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد. جرم، اصطلاحی حقوقی به معنای هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است. طبق ماده ۲ قانون مجازات اسلامی: "هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود." بر اساس این برای اینکه عملی جرم محسوب شود باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

الف) اگر قانون گذار انجام عملی را در قانون منع کرده باشد، انجام آن عمل جرم محسوب می شود. مثلاً قانون گذار سرقت را جرم می داند یعنی سرقت عملی است که انجام آن طبق قانون جرم است.

ب) رفتار در این ماده هم شامل انجام دادن یک کار و هم انجام ندادن کار است. یعنی قانون گذار می تواند هم انجام دادن یک کار، مثل سرقت، را جرم بداند و هم انجام ندادن کاری (ترک فعل) را جرم بداند برای مثال اگر مادری از شیر دادن به فرزندش به قصد از بین بردن او خودداری کند، شیر ندادن مادر به بچه با این قصد، ترک فعلی است که قابل مجازات است.

ج) بر اساس قانون عملی جرم محسوب می شود که قانون گذار برای آن مجازات تعیین کرده باشد. در واقع عملی جرم است که بتوان یکی از عناوین مجرمانه را به آن نسبت داد.

۲-۱-۱-۲- مفهوم اخلاقی جرم

به نظر علمای اخلاق، قواعد اخلاقی چیزی است که از ندای درونی انسان سرچشمه می گیرد؛ این قواعد بی آن که به دخالت دولت نیازمند باشد، معیار و میزانی برای تشخیص نیکی و بدی، ظلم و عدالت است.

به مفهوم اخلاقی جرم، انتقاداتی شده است:

۱. هدف حقوق، تنها حفظ نظم اخلاقی نیست.

۲. تشخیص نیک و بد رفتار به آسانی برای قاضی ممکن نیست؛ چون قواعد اخلاقی در هر جامعه، مخصوص همان جامعه است و جنبه همگانی ندارد. به واقع، این قواعد امور نسبی هستند.

بی تردید، از نقش اخلاق در جامعه و تکامل آن نباید غافل بود؛ زیرا در جامعه ای که مردم پای بند به اصول اخلاقی باشند ایجاد نظم به مراتب آسان تر و رعایت هنجارهای اجتماعی امکان پذیرتر است. از این رو، هیچ قانون گذاری از نفوذ اخلاق محیط خود مصون نیست و باید تا حد امکان در تدوین قوانین، اعم از جزایی و مدنی، قواعد اخلاقی را رعایت نماید.

۲-۱-۱-۳- مفهوم اجتماعی جرم

عده ای می گویند: جرم یک پدیده اجتماعی است؛ یعنی عوامل فرهنگی، اجتماعی و محیطی در بروز رفتار مجرمانه مؤثر است. بنابراین، باید در شناخت و تبیین جرم، از روش جامعه شناختی سود جست و از مشاهده وقایع، ملاحظات آماری، شرایط زندگی، رابطه بین جرم و سایر عوامل غفلت نکرد.

این گروه، جرم را چنین تعریف کرده اند: جرم عبارت است از نقض نظام اجتماعی و رفتاری که با ضوابط فرهنگی و اجتماعی حاکم بر جامعه مغایرت دارد و احساسات عمومی را جریحه دار می سازد.

چنان که امیل دورکیم جامعه شناس معروف فرانسوی معتقد است جرم یک پدیده طبیعی و اجتماعی است که از شرایط فرهنگی و تمدن هر جامعه ناشی می شود و شامل هر عملی است که وجدان عمومی را جریحه دار می کند.^۱

۲-۱-۱-۴- مفهوم دینی جرم

جرم در زبان قرآن کریم، عبارت از انجام دادن فعل یا گفتن قولی است که شارع آن را منع کرده و برای آن کیفر قرار داده است. به عبارت دیگر، جرم یا گناه عبارت است از مخالفت با اوامر و نواهی شارع مقدس. برای درک معنای جرم در قرآن کریم، باید به الفاظی مانند جرم، اثم، سیئه، خطیئه و ذنب و مشتقات آن که به معنی کار زشت و ناپسند است، مراجعه کرد و نیز به آیاتی که در باب انواع جرائم مشمول قصاص نفس، قصاص عضو، دیه، حد زنا، حد قذف، حد سرقت، محاربه و بغی است استشهد نمود.

در یکی از آیات قرآن، جرم در مورد افترا به خدا و انکار آیات الهی به کار رفته است: «چه کسی ظالم تر است، همچون کسی که از روی کذب بر خداوند افترا می بندد، یا آیتش را انکار می نماید، همانا خداوند، مجرمین رارستگار نمی نماید.» (یونس: ۱۷)

اثم نیز از جمله واژه هایی است که به معنی ستم و ظلم آمده است، می فرماید: «تا این که عده ای اموال مردم را به ستم بخورند، در حالی که شما بدان اطلاع دارید.» (بقره: ۱۸۸)

خطیئه و سیئه نیز از جمله واژگانی است که در قرآن به معنی بدی و زشتی آمده است: «بلی من کسب سیئه و احاطت به خطیئته فاولئك اصحاب النار هم فيها خالدون.» (بقره: ۸۱)؛ آری، کسی که بدی را به دست آورد و زشتی او را احاطه کرده باشد، پس آنان اهل آتشند در حالی که در آن جاویدان هستند.

ذنب نیز از دیگر واژگانی است که مرادف با جرم آمده است: «وکفی بربک بذنوب عباده خیراً بصیراً» (اسرا: ۱۷)؛ و همین برای پروردگار تو کافی است که به گناهان بندگانش آگاه و بیناست.

در قرآن کریم برای برخی از مصادیق جرم مجازات مشخصی مقرر شده است. قتل عمدی و سهوی، زنا، قذف و نسبت ناروا به زنان مؤمنه، سرقت، محاربه با خدا و رسول (صلی الله علیه وآله)، بغی و خروج بر امام (علیه السلام) از آن جمله است.

قصاص نفس: ای کسانی که ایمان آورده اید، درباره کشتگان، بر شما (حق) قصاص مقرر شده: آزاد عوض آزاد و بنده عوض بنده و زن عوض زن. هر کس که از جانب برادر (دینی) اش (یعنی ولی مقتول)، چیزی (از حق قصاص) به او گذشت شود، (باید از گذشت ولی مقتول) به طور پسندیده پیروی کند، و با (رعایت) احسان، (خون بها را) به او بپردازد....» (بقره: ۱۷۸)

^۱ شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۲)، حقوق جزای عمومی، جلد اول و دوم، انتشارات مجد.

۲-۱-۲- عنصر جرم

عناصر جرم همان ویژگی های جرم هستند که به آنها عناصر تشکیل دهنده جرم می گویند. یعنی مواردی که باید وجود داشته باشد تا بتوانیم به یک عمل جرم بگوییم. این عناصر برای همه جرایم سه دسته هستند: عنصر قانونی، عنصر مادی و عنصر روانی. یعنی همه جرایم مشخص شده در قانون هر سه مورد این عناصر را دارند اما در هر جرم مشخص، ماهیت این عناصر با هم متفاوت است^۱.

برای مثال عنصر قانونی در جرم کلاهبرداری این است که کلاهبردار، کسی را که به او اعتماد داشته است را فریب دهد و مالش را ببرد. اما عنصر قانونی در جرم سرقت ربودن مال منقول دیگری است. به همین ترتیب عناصر روانی و مادی هم در این دو جرم با هم متفاوت است. لذا همه جرایم، دارای عناصر سه گانه جرم یعنی عنصر مادی، روانی و قانونی هستند اما در مورد هر جرم، با توجه به شرایط و ارکان تشکیل دهنده همان جرم تعریف می شوند^۲.

بنابر آنچه گفته شود عناصر سه گانه تشکیل دهنده جرم که به آن ارکان جرم هم گفته می شود را تعریف می کنیم:

۱- عنصر روانی جرم: عنصر روانی جرم یعنی کسی که قصد ارتکاب جرم را دارد، نیت و اراده درونی انجام این کار را داشته، برای انجام آن نقشه کشیده و در ذهنش اینکه قصد انجام عمل مجرمانه را دارد پرورانده است، بنابراین عمل مجرمانه باید در نتیجه خواست و اراده فرد باشد.

۲- عنصر مادی جرم: عنصر مادی ظهور قصد و نیت فرد (عنصر روانی) در عمل و واقعیت است. آنچه فرد برای انجام عمل مجرمانه در فکر و ذهنش می پروراند تا به مرحله عمل نرسد، قابل مجازات نیست. البته عمل انجام شده باید دارای عنصر قانونی نیز باشد.

۳- عنصر قانونی: یک عمل هر چند از دیدگاه اجتماعی زشت و ناپسند باشد اما زمانی می توان گفت آن عمل مجرمانه است که قانون گذار آن را جرم دانسته است و برایش مجازات تعیین کرده است. بنابراین تا زمانی که شرایط تحقق یک جرم و مجازات آن در قانون مشخص نشود، نمی توان به آن عمل عنوان مجرمانه داد. برای اینکه عملی مجرمانه باشد، باید هر سه مورد این عناصر وجود داشته باشد^۳.

^۱ لی، هنری (۱۳۸۳)، راهنمای صحنه جرم، مترجم سید مرتضی خدائیان، صدیقه زند اکبری/ نشر معاونت آگاهی ناجا.

^۲ موذن زادگان، حسنعلی و احسانی، بهمن (۱۳۹۲)، نقش لکه های خون در اثبات جرم، نشر کارگاه.

^۳ کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰)، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران / نشر ایران

۲-۱-۳- بررسی جرایم

دو گونه از جرایم وجود دارد: ۱) جرایم عمدی، که مجرم با قصد مجرمانه عملی را انجام داده، یا از انجام عملی خودداری کرده است؛ ۲) خطای جزایی و جرایم غیر عمدی که رفتاری است حاصل از بی احتیاطی و سهل انگاری.

جرایم بر اساس زمان انجام جرم، دو گونه هستند: ۱) جرم آنی؛ یعنی جرمی که در زمان بسیار کوتاه انجام می شود و جرم مستمر؛ یعنی، جرمی که تحقق آن به استمرار زمانی وابسته بوده و یا مجرم آن را در مدتی ممتد دنبال کرده باشد. از نظر محدوده عمومیت اجتماعی، جرم به دو نوع جرم اختصاصی؛ یعنی، جرایمی که افراد جامعه از آن زیان برند و جرم اجتماعی؛ یعنی جرمی که هدف آن، تأمین منافع اجتماعی باشد و از گون کردن تشکیلات اجتماعی، تقسیم می شود. از نظر تعیین مجازات قانونی برای جرم، جرم جزایی؛ یعنی، جرمی که قانون برای آن مجازات معین کرده است (جنحه)، در مقابل جرم مدنی؛ یعنی، فعل یا ترک فعلی که باعث آسیب رسانیدن به دیگری شده و مشمول تعریف جرم نیست و فاقد عناصر عمومی جرم است، قابل تعریف است!

جرم اعتیادی یا جرم مرکب، جرمی است، مرکب از چند عمل که هر یک به تنهایی قابل تعقیب نیست و در مقابل جرم ساده؛ یعنی، جرمی که با عمل واحد محقق شود قرار می گیرد.

جرم سیاسی، جرمی است علیه سازمانها و طرز اداره حکومت و یا علیه حقوق ناشی از آن که در مقابل جرم عادی تعریف می شود.

نوع دیگری از جرم، جرم عقیم است که تمامی عناصر جرم را دارد، ولی به علتی، نتیجه مطلوب مجرم، صورت خارجی نمی یابد؛ این جرم در مقابل جرم معلق؛ یعنی، جرمی که علت خارجی، مانع به نتیجه رسیدن تلاش مجرم می گردد، استفاده می شود.

جرم دائم یا جرم متصل، جرمی است که پس از وقوع نیز باقی می ماند؛ مانند جعل سند. گونه دیگری از جرایم جرم جمعی است؛ یعنی، چند عمل متوالی که هر یک و همگی جرم باشند.

جرم انضباطی، یا تقصیر انضباطی، به معنی نقض مقررات صنفی است.

جرم محال، جرمی است که تحقق جرم توسط مجرم با توجه به وضع یا وسایل ارتکاب به جرم، محال باشد؛ هر چند که مجرم تمامی تلاش خود را کرده باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۰).

^۱ لی، هنری (۱۳۸۳)، راهنمای صحنه جرم، مترجم سید مرتضی خدائیان، صدیقه زند اکبری/ نشر معاونت آگاهی ناجا.

^۲ کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰)، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران / نشر ایران

۲-۱-۴- برخی مصادیق جرم از نظر سنت

برای درک بیش تر جرم یا گناه لازم است برخی از مصادیق جرم مشمول قصاص، حدود، دیه، تعزیر و ضمان را از نظر روایات بررسی کنیم:

الف. جرایم مشمول قصاص یا حدّ

از جمله جرایمی که از نظر روایات مستوجب قصاص و حدّ است، می توان موارد زیر را نام برد: قتل عمد، زنا، لواط، قوادی و سرقت. در این جا به بعضی از روایات اشاره می شود:

۱- قصاص نفس، زنا، ارتداد

رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) فرمود: «لا یحل دم امرء مسلم یشهد ان لا اله الا الله و انی رسول الله الا باحدی ثلاث: بالنفس، و الثیب الزانی، و المارق من الدین التارک للجماعه»؛ کشتن هیچ مسلمانی جایز نیست مگر به یکی از سه دلیل: ۱. کسی عمداً انسان دیگری را بدون مجوز بکشد؛ ۲. مرد یا زن محصن که مرتکب زنا شود؛ ۳. کفر بعد از ایمان (ارتداد).
۲- لواط: علی (علیه السلام) می فرماید: اگر سزاوار بود کسی دو بار سنگسار شود، مرتکب جرم لواط دو بار مجازات می شد.

۳- مساحقه: علی (علیه السلام) می فرماید: مساحقه عبارت است از همجنس بازی زنان، چون لواط در میان مردان، ولی در مساحقه چون دخول وجود ندارد، کیفر آن یکصد تازیانه است.

۴- قوادی: یعنی کسی که بین زن و مرد واسطه شده و آن ها را به حرام سازش دهد. قال الصادق (علیه السلام): یضرب ثلاثه ارباع حدالزنی خمسۀ و سبعین سوطاً.

امام صادق در این زمینه می فرماید: به شخص قواد به اندازه سه چهارم حد زنا یعنی هفتاد و پنج ضربه تازیانه می زنند.
۵- سرقت: پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در زمینه سرقت می فرماید: دست دزد قطع نمی شود مگر در سرقت چهار دینار یا بیش تر.

۶- ارتداد: در مورد کفر بعد از ایمان، از امام باقر (علیه السلام) روایت شده که: «کسی که از اسلام اعراض کند و به آنچه که خداوند متعال بر محمد (صلی الله علیه وآله) نازل کرده است، پس از مسلمانی کافر شود، توبه او پذیرفته نیست و کشتن او واجب است؛ زن او از وی جدا می شود و ترکه او میان فرزندانش تقسیم می شود.

در نظام کیفری اسلام، شرایط جرایمی که موجب حدّ است، دقیقاً بیان شده است که با فقدان حتی یک شرط، حدّ جاری نمی گردد، یا تبدیل به تعزیر می شود.^۲

^۱ علی آبادی، عبدالحسین (۱۳۶۸)، حقوق جنایی، انتشارات فردوسی.

^۲ علی آبادی، عبدالحسین (۱۳۶۸)، حقوق جنایی، انتشارات فردوسی.

۲-۲- جرایم مشمول تعزیر

تعزیر در لسان فقها به معنای تأدیب به کار رفته است که مقدار آن از مقدار حدّ پایین تر است. چنان که در تحریرالوسیله می فرمایند: «تعزیر از حدّ پایین تر است و اندازه آن با حاکم است و احوط در آن در مواردی که اندازه آن معین نشده است، و دلیلی بر آن در دست نیست این است که از کم ترین اندازه حد تجاوز نکند.» بنابراین، تعزیر مجازاتی است بازدارنده و متناسب با جرایمی است که مستوجب حدود، قصاص یا دیات نباشد و هدف از آن اصلاح و تربیت مجرم است.^۱

۲-۲-۱- انواع تعزیر

- ۱- مجازات زندان: حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) در مورد کسی که مرتکب سرقت گوسواره ای از گوش دختری شده بود فرمودند که این جرم آشکاری است (و موجب قطع دست نیست؛ زیرا در سرقت مشمول حدّ، یکی از شرایط اصلی این است که پنهانی باشد)، او را تعزیر و سپس زندانی کرد.
- ۲- مجازات مالی: حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) در مورد دزد میوه فرمودند: «فیعزر و یغرم قیمته مرتین» یعنی علاوه بر تأدیب بدنی، در برابر قیمت میوه ای که دزدیده، باید جزای نقدی بپردازد.
- ۳- موعظه به همراه تعزیر: درباره کسی که به دیگری توهین و دشنام کرده آمده: در توهین حدّ وجود ندارد، ولی در مورد آن تعزیر و موعظه است.^۲

۲-۲-۲- انواع جرایم و جنایات و انواع کیفرها

جنایاتی که معمولاً در اجتماع رخ می دهد، جزو یکی از هفت نوع تجاوزی است که اسلام در برابر آن ها کیفر مقرر کرده است:

- ۱- تجاوز به عقیده و مکتب، مانند ارتداد و توهین به مقدسات؛
- ۲- تجاوز به مال افراد مانند دزدی؛
- ۳- تجاوز به جان افراد (نفس)، مانند قتل و ضرب و جرح؛
- ۴- تجاوز به ناموس افراد، مانند زنا و لواط؛

^۱ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی (۱۳۹۴)، نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

^۲ نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۸۳)، علوم جنایی / نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۵- تجاوز به آبرو و حیثیت افراد مانند افترا و تهمت;

۶- تجاوز به امنیت جامعه، مانند ایجاد وحشت یا حمله مسلحانه (محارب)

۷- تجاوز به حقوق جامعه مانند اشاعه فحشا و گناه در جامعه.

۲-۲-۳- انواع کیفرها

۱- در برابر اعمال خلاف عفت و اخلاق و تجاوز به مال و شرف مردم و سایر حقوق عمومی، مجازات حد تعیین شده است.

۲- در برابر مجازات هایی که تعیین مقدار و خصوصیت آن بستگی به اهمیت جرم دارد، مجازات تعزیر مقرر شده است.

۳- در برابر صدمات جانی و بدنی که افراد بر دیگری وارد می کنند، مجازات قصاص تعیین شده است.

۴- خون بها، که مجرمان در برابر جرایم خود باید آن را بپردازند (مجازات دیه).

اجرای قوانین کیفری مایه حیات جامعه است؛ چه قرآن می فرماید: «و فی القصاص حیاة یا اولی الالباب.» (بقره: ۱۷۹). پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) فرمودند: اگر خودم هم مرتکب اشتباهی شدم، تن به قصاص خواهم داد و به همین ترتیب، در برابر شخصی که مدعی شده بود عصای پیامبر (صلی الله علیه وآله) در حین حرکت به شانه اش اصابت کرده، حاضر شد که آن شخص وی را قصاص نماید.

۲-۲-۴- بررسی نظر دانشمندان حقوق در مورد جرم

دانشمندان حقوق جزای عرفی، جرم را به فعل یا ترکی اطلاق می کنند که از شخص مسئولی سرزده و قانونگذار برای آن مجازاتی را در نظر گرفته است. از این رو، اولاً، مقصود از جرم تنها فعل یا ترکی است که به جان، مال، ناموس و حیثیت دیگران لطمه ای وارد می آورد. ثانیاً، شامل همه جرایم حتی جنایات عمدی و خطایی نیز می گردد. بنابراین، جرم به این معنی، با معصیت یا گناه که موضوع حدود و تعزیرات است، تفاوت دارد، به عبارت دیگر، رابطه آن دو، عام و خاص من وجه است. از این رو، گناه که موضوع حدود و تعزیر اسلامی است، شامل هر گناهی می شود، هر چند جنبه شخصی داشته باشد؛ یعنی مفسده آن متوجه خصوص مرتکب گناه گردد. مانند: شرب خمر، کذب، ترک واجبات و... در حالی که، موضوع

^۱ محسنی، مرتضی (۱۳۷۶)، دوره حقوق جزای عمومی، جلد سوم، انتشارات گنج دانش.

حقوق جزای عرفی شامل این گونه گناهان نمی شود: مجازات دنیوی این گونه گناهان غالباً تعزیرات است که مقدار آن از حد کم تر است!

۲-۳- احوال فقها و حقوق در مورد جرم و گناه

جرم که موضوع حقوق جزای عرفی است، شامل جنایات عمدی و خطایی نیز می گردد، در حالی که، گناه که موضوع حدود و تعزیرات شرعی است، شامل این گونه گناهان نمی شود. بنابراین، موضوع حقوق جزای اسلامی، که اعم از گناه و جنایات است، با موضوع حقوق جزای عرفی، به اصطلاح اهل منطق، عموم و خصوص مطلق است؛ یعنی موضوع حقوق جزای شرعی اعم از موضوع حقوق جزای عرفی است؛ زیرا علاوه بر این که شامل گناهان دارای مفسده اجتماعی و نیز جنایات عمدی و خطایی می شود، گناهی را که دارای مفسده شخصی نیز هستند شامل می شود؛ برخلاف موضوع حقوق جزای عرفی، که شامل نوع اخیر نمی شود.^۱

۲-۳-۱- جرم در اصطلاح فقها

جرم در اصطلاح فقها دارای دو اصطلاح است:

۱- اصطلاح عام: که عبارت است از ارتکاب هر فعل حرام یا ترک واجبی که شارع آن را ممنوع کرده است و مرتکب آن را مستحق کیفر دنیوی از جمله حدود یا قصاص یا تعزیر یا پرداخت دیه می داند.

۲- اصطلاح خاص: که از آن به جنایت به نفس یا عضو تعبیر شده است و آن عبارت است از هر نوع صدمه و تجاوز ناحق نسبت به جسم و جان دیگری یا تعرض نسبت به مرده که مجازات آن قصاص نفس یا قصاص عضو یا پرداخت دیه است. اما کلام فقها در خصوص جرم و گناه؛ در این جا از باب نمونه به چند مورد اشاره می شود:

۱- ابوالحسن ماوردی: «جرم عبارت است از امور ممنوع شرعی که خداوند به وسیله اجرای حد یا تعزیر، مردم را از ارتکاب آن باز می دارد.» این تعریف از آنجایی که اشاره به قصاص و دیه نکرده است، ناقص است.

۲- فاضل مقداد: «جرم مترادف با جنایت است و آن عبارت است از کلیه جرایم و تعدیاتی که به نفس و اعضا صورت پذیرد.» این تعریف هم کامل نیست؛ چون جرم را مترادف با جنایت دانسته و در واقع، به معنای خاص جرم اشاره نموده است.

^۱ کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰)، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران / نشر ایران

^۲ کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰)، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران / نشر ایران

۳- اسماعیل صدر: «جرم عبارت است از هر فعل یا ترک فعلی که شارع مقدس به حرمت آن تصریح کرده یا مجازاتی برای آن تعیین نموده باشد.» این تعریف کامل تر از سایر تعریف‌ها است.

۴- امام خمینی (قدس سره) (به دو کلام ایشان از کتاب تحریرالوسیله اشاره می‌شود): الف. کسی که چیزی از محرمات، که مسلمین بر حرام بودنش اجماع دارند، حلال شمارد، مانند: گوشت میت، خون، خوک و ربا، چنانچه انکار او به تکذیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) یا انکار شریعت بازگردد و بر فطرت اسلام متولد شده باشد (یعنی یکی از پدر یا مادرش در حال انعقاد نطفه اش مسلمان بوده و بعد از نبوغ، اظهار اسلام کرده است)، اعدام می‌شود و الا تنها تعزیر می‌شود.

۲-۳-۲- تعریف جرم در قانون مجازات اسلامی

قانون مجازات اسلامی، در ماده ۲، جرم را چنین تعریف می‌کند: «هر فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود».

در ارتباط با این تعریف نکاتی قابل توجه است:

۱- چنانچه نص قانونی وجود نداشته باشد، نمی‌توان هیچ عملی را جرم محسوب نمود.

۲- جرم تنها شامل افعال خلاف نیست، بلکه ترک فعلی که به موجب قانون ممنوع باشد، نیز جرم تلقی می‌شود.

۳- در تعریف دیگری که قانونگذار از جرم نموده چنین گفته است: «هر فعل یا ترک فعلی که مطابق قانون قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد، جرم محسوب است»^۱

از مقایسه این تعریف با تعریف جدید قانونگذار از جرم، معلوم می‌شود که قانونگذار جمله «یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد» زاید دانسته، از این رو، در تعریف جدید آن را حذف کرد و به همین دلیل، لازم می‌آید که مجازاتی که بر اقدامات تأمینی و تربیتی مترتب است، فاقد اثر قانونی باشد. ولی باید گفت این برداشت به چند دلیل صحیح نیست:

اول این که، قانونگذار در ماده اول از قانون مجازات اسلامی می‌گوید: «قانون مجازات اسلامی راجع است به تعیین انواع جرایم و مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی که علیه مجرم، اعمال می‌شود». بنابراین، قانونگذار «اقدامات تأمینی و تربیتی» را به عنوان یکی از واکنش‌های قانونی علیه جرم قرار داده است.

دوم این که، در ماده ۱۱ قانون مجازات اسلامی آمده است: «مقررات و نظامات دولتی، مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی باید به موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم مقرر شده است...» و نیز با توجه به بند ۳ از همین ماده، معلوم می‌شود که حذف عبارت «اقدامات تأمینی و تربیتی» از تعریف جرم، مؤثر در مقام نیست. به عبارت دیگر، کلیه اقدامات تأمینی و تربیتی به عنوان واکنش علیه جرم، قانونی محسوب می‌شود.

^۱ شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۲)، حقوق جزای عمومی، جلد اول و دوم، انتشارات مجد.

سوم این که، براساس فصل یازدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، که به بیان وظایف قوه قضاییه می پردازد، یکی از راه های پیش گیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمان را انجام «اقدامات مناسب» ذکر کرده است. «اقدامات مناسب» می تواند از قبیل: نگاهداری مجرمان در کارگاه های کشاورزی و صنعتی، نگاهداری مجانین در تیمارستان ها و نگاهداری کودکان بزهکار در کانون اصلاح و تربیت باشد و همین خود «اقدامات تأمینی و تربیتی» است که قاضی برای پیش گیری از وقوع جرم اعمال می کند!

۲-۳-۳- عناصر تعریف قانونی جرم

الف. قانونی بودن جرم: مراد از قانونی بودن جرم آن است که مادامی که قانونگذار عمل یا ترک عملی را امر یا نهی نکرده باشد، جرم محسوب نمی شود و قابل مجازات نیست. این معنی با قاعده «اصالة الصحة» که در فقه جایگاه ویژه ای دارد، سازگار و منطبق است. همین معنی در ماده ۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بدان تصریح شده است: «قانون منحصراً مجازاتی را پیش بینی می کند که وضوحاً و یقیناً ضرورت دارد و کسی نباید مجازات شود مگر به موجب مقرراتی که قبل از ارتکاب آن تصویب و منتشر شده باشد...» و این در حالی است که اسلام، چهارده قرن پیش از اعلامیه جهانی حقوق بشر به این نکته توجه داده است، آنجا که می فرماید: «ما هیچ کس را مجازت نمی کنیم مگر این که پیامبری را بفرستیم.» (اسرا: ۱۵). سابقه «قانونی بودن جرم» در ایران به طور رسمی در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ و اصلاحیه آن در سال ۱۳۵۲ آمده که برگرفته از قانون جزایی کشورهای اروپایی است که پس از انقلاب به آن توجه شده است. نکته ای که در ارتباط با قانونی بودن جرم مطرح است، این است که تشریح جرم منحصراً حق و وظیفه قوه مقننه است و قانونگذار به هنگام تشریح قانون جزا بایستی جرم را با قید مجازات به طور صریح و روشن تعریف کند. از اصل قانونی بودن جرم، نتایج زیر به دست می آید: ۱. قاعده عطف به ماسبق نشدن ۲. قاعده تفسیر محدود. ۱- عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی: بدین معنا که قاضی تنها در محدوده قوانینی که در زمان ارتکاب جرم وضع و اعلام شده باشد می تواند متهم را تحت تعقیب جزایی قرار دهد. و این بدین معنا است که نمی توان قوانین جزایی جدیدالتصویب را نسبت به اعمالی که افراد در زمان حاکمیت قوانین جزایی سابق مرتکب شده اند اجرا کرد. بنابراین، قاضی جزایی نمی تواند عملی را که سابقاً جرم نبوده، ولی به موجب قوانین لاحق جرم شناخته شده است، جرم تلقی نموده و مرتکب را تحت تعقیب جزایی قرار دهد یا عملی را که در زمان حکومت قانون خفیف (قانونی که از نظر مجازات خفیف باشد) واقع شده است، طبق قانون جدید شدید، مجازات نماید، نظیر ممنوعیت آنتن های ماهواره ای که قبلاً ممنوع نبود، ولی اکنون ممنوع می باشد.

^۱ اردبیلی، محمدعلی (۱۳۷۹)، حقوق جزای عمومی، جلد اول، نشر میزان.

۲- قاعده تفسیر محدود (مضیق): عبارت از این است که مفسر نباید از منطوق صریح قانون خارج شود و باید تفسیر خود را در چارچوب الفاظ متن قانون منحصر کند و از قیاس به موارد مشابه و تسری مفاد قانون بپرهیزد. و این بدین معناست که در هر موردی که قانون صریح نباشد نباید حکمی علیه شخص صادر شود؛ زیرا به تعبیر متسکیو قاضی بلندگوی قانون است و از قلم او جز صدای قانون نباید شنیده شود.

تذکر: بعضی مواد اصل قانونی بودم جرم در قانون ایران عبارتند از:

(۱) ماده ۲ قانون مجازات اسلامی

(۲) ماده ۲۹ قانون تشکیل دادگاه ها

(۳) ماده ۲۸۹ قانون اصلاح آیین دادرسی کیفری.

ب. عنصر مادی جرم: عبارت است از ترک یا فعلی که به صورت عمل یا قول از مرتکب سربرزند و از نظر قانون ممنوع باشد. مانند ایراد ضرب و جرح به دیگری یا خودداری از پرداخت نفقه زوجه یا اهانت به دیگری.

ج. عنصر روحی یا روانی جرم: و این همان قصد مجرمانه و سوء نیت است. قصد مجرمانه عبارت است از تمایل به انجام عملی که قانون آن را نهی کرده است و برای تحقق عمل مجرمانه (جرم)، قصد و علم و اختیار به عنوان عنصر روانی، شرط اصلی است.

۲-۳-۴- مشخصات تعریف قانونی جرم

۱- ضمانت اجرای کیفری جرم: یکی از مشخصات قواعد حقوقی، اعم از حقوق جزا و حقوق مدنی، ضمانت اجرای آن است، یعنی تضمین اجرای قاعده ای از قواعد حقوقی به وسیله دولت. به عبارت دیگر، دولت در قبال نقض قواعد حقوقی توسط بعضی از افراد جامعه و برای اعاده نظم و جبران حقوق تضییع شده، از خود عکس العمل نشان می دهد. به عکس العمل دولت در مقابل مجرم، «ضمانت اجرا» اطلاق می شود. همان گونه که قواعد حقوقی متفاوت است، ضمانت اجرای آن هم گوناگون است، مانند: مثل ضمانت اجرای کیفری، ضمانت اجرای مدنی، ضمانت اجرای اداری. هر یک از این ضمانت های اجرایی، مجازات خاص خود را دارد:

ضمانت اجرای کیفری عبارتند از: حبس، قصاص، پرداخت جزای نقدی یا مصادره اموال، محرومیت از حقوق اجتماعی (تبعید) و...

ضمانت اجرای مدنی عبارتند از: بطلان، عدم نفوذ، جبران ضرر و زیان، اسقاط حق و اجرای تعهد و...

ضمانت اجرای اداری نیز عبارتند از: توبیخ کتبی، توبیخ شفاهی، کسر حقوق ماهیانه، تنزل رتبه و^۱ ...

^۱ محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۱)، قواعد فقه بخش جزایی، مرکز نشر علوم اسلامی

سؤالی که در این جا مطرح می شود این است که چرا ضمانت اجرا را از مشخصات تعریف قانونی جرم به شمار آورده اند؟ در پاسخ باید گفت: اگر نظام کیفری جامعه، فاقد پشتوانه و ضمانت اجرا باشد به هدف خود، که همان حفظ نظم عمومی و استقرار عدالت است، نخواهد رسید.

۲-جرم، رفتاری مغایر با نظم و ارزش های جامعه: هدف قانونگذار از تعریف جامع و مانع برای جرم، برقراری نظم در جامعه و جلوگیری از رفتار مجرمانه است. به همین دلیل، لازم است قانونگذار در تعریف جرم، تمام شرایط فرهنگی، اخلاقی، مذهبی و ارزش های مورد قبول مردم را مدنظر قرار دهد. بنابراین، جرم عبارت از انجام دادن یا خودداری از اعمالی است که مخالف با نظم عمومی و مغایر با ارزش ها و ضوابط حاکم بر جامعه باشد. گاهی از «قانونی بودن جرم» هم به عنوان یکی از مشخصات تعریف قانونی جرم، و هم به عنوان یکی از عناصر متشکله آن یاد می کنند که ما آن را در زمره عناصر متشکله جرم مطرح ساختیم.

۲-۶- بررسی تفاوت بین جرایم

مطابق اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها و تعریف قانونگذار از جرم در ماده ۲ قانون مجازات اسلامی به عنوان هر فعل یا ترک فعلی که قانون برای آن مجازات تعیین کرده است. تنها عملی را می توان جرم دانست که قانون آن را جرم اعلام کرده و برای آن مجازات تعیین کند. اما تخلف، تصریح قانونی همانند جرم را نداشته و تخلف از مقررات و قوانین به طور صریح پیش بینی نشده است که این حاکی از اختلاف اساسی جرم با تخلف است، گرچه در برخی موارد وجوه تشابهی میان این دو وجود دارد و ممکن است یک عمل واحد، منشا تخلف و جرم هر دو باشد، مانند اختلاس که هم جرم است هم تخلف، یا اینکه برای هر دو مجازات های مقرر شده است یا در برخی با وجود این، تفاوت های زیادی بین حقوق جزا و مقررات انضباطی وجود دارد. از آنجا که کاربرد بیشتر تخلف، در حوزه حقوق اداری و اصناف که همان تخلفات اداری و انضباطی است می باشد.

۲-۴-۱- فرق بین جرم کیفری (جزایی) با جرم مدنی

دو عنوان فوق از چند جهت با یکدیگر تمایز دارند:

۱- از لحاظ تعریف: جرم جزایی شامل هر فعل یا ترک فعلی است که قانون صریحاً و منحصرأً آن را تعریف می‌کند، حال که «جرم مدنی» عبارت از هر عمل عمدی یا سهوی است که موجب ضرر و زیان به دیگر باشد. به عبارت دیگر، شرط تحقق جرم مدنی، این است که به دیگری ضرر و زیان برسد.

۲- از نظر هدف: یکی از حقوق کیفری، مجازات مجرم به دلیل ارتکاب جرم است و کیفر نتیجه مستقیم جرم جزایی است که نوع آن برحسب جرم متفاوت است. مثل حبس، جزای نقدی، شلاق، قصاص نفس و... که معمولاً برای حفظ نظم و منافع عمومی اجرا می‌شود. در حالی که، هدف از تعقیب جرم مدنی جبران زیان های وارده به شخص است که، عمداً یا سهواً به دیگری ضرر وارد شده است.

۳- از نظر نوع رفتار مرتکب جرم: در تحقق جرم جزایی، باید در مورد رفتار مجرمانه و شخصیت مرتکب جرم بررسی صورت پذیرد و تا زمانی که قابلیت انتساب جرم به شخص ثابت نگردد وی به عنوان مجرم تلقی نمی‌شود. بنابراین، کسانی که شرایط لازم برای قابلیت انتساب جرم ندارند مانند: اطفال، مجانین و افراد غیر ممیز از نظر کیفری، مسؤول نیستند. در حالی که در مورد جرم مدنی، هر کس که به دیگری ضرر و زیانی وارد کند ضامن است و این مسؤولیت مدنی شامل کلیه افراد حتی اطفال و مجانین نیز می‌گردد.^۱

۲-۴-۲- تفاوت تعریف قانونی جرم و تعریف فقهی آن

۱- از لحاظ موضوع: از نظر موضوع بین تعریف قانونی جرم و تعریف فقهی آن تفاوت وجود دارد: در تعریف جرم از نظر قانون، دو ویژگی ملاحظه شده است: یکی، ویژگی خصوصی جرم، از آن جهت که وقوع جرم موجب ضرر و زیان شخص یا اشخاص معینی می‌شود. دیگری، ویژگی عمومی جرم از آن جهت که ارتکاب جرم مخل نظم و تجاوز به حقوق عمومی است. در حالی که جرم در اصطلاح فقهی به معنی گناه و معصیت است و آن عبارت است از سرپیچی و مخالفت با اوامر و نواهی شارع مقدس که شامل هر فعل یا ترک فعلی می‌شود که دارای ضرر اجتماعی است و یا موجب ضرر و زیان و تباهی شخص مرتکب می‌شود. بنابراین، در تعریف فقهی جرم دو ویژگی مدنظر است: ۱. تجاوز به حق الله؛ یعنی جرایمی که مخل نظم و حقوق

^۱ موسوی، محمد (۱۳۹۰)، کشف جرم، نشریه پیام آموزش، شماره ۲۴.

عمومی و اخلاق حسنه و امثال آن است. ۲. تجاوز به حق الناس؛ یعنی جرایمی که جنبه خصوصی و شخصی دارد و ضرر و زیان متوجه فرد یا افراد معینی می شود.^۱

از این رو، روشن شد که جرم فقهی (گناه) نه تنها شامل کلیه جرایم علیه اشخاص، اموال یا امنیت و آسایش عمومی، که دارای مفسد و ضرر و زیان خصوصی یا عمومی هستند می شود، بلکه شامل سایر اعمال حرامی است که تنها دارای مفسد شخصی و موجب تباهی شخصی مرتکب می شود. مانند: نوشیدن مشروبات الکلی، ارتداد، ترک بعضی از واجبات و... در حالی که، تعریف قانونی جرم، گناهایی را که ضرر و زیان آن ها تنها شامل مرتکب گناه می شود، شامل نمی شود.

۲- از لحاظ مبنا: مبنای گناه و معصیت، کتاب و سنت است که مبتنی بر وحی و احکام الهی است و در همه زمان ها و مکان ها دارای مفهوم ثابت و تغییرناپذیری است و هیچ کس نمی تواند آن را تغییر دهد در حالی که مفهوم قانونی جرم، قراردادی و اعتباری است و متناسب با شرایط و عوامل مختلف در هر عصر و زمانی متغیر است.^۲

ناگفته نماند که توصیف قواعد و مقررات مربوط به اعمال مجرمانه، به عنوان قوانین ثانویه و غیر ثابت، نباید با نصوص کتاب و سنت مغایرت داشته باشد که براساس قانون اساسی جمهوری اسلامی تشخیص آن با شورای نگهبان است. در همین زمینه در اصل چهارم قانون اساسی آمده است: «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این ها باید بر اساس موازین اسلامی باشد؛ این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر برعهده فقهای شورای نگهبان است.»^۳

۳- از لحاظ تقسیم بندی جرم: براساس ماده ۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲، جرایم به سه دسته تقسیم می شوند: جنایت، جنحه، خلاف. این تقسیم بندی در کشورهای لائیک مرسوم است و تدوین کنندگان قانون مجازات عمومی، تحت تأثیر قوانین این کشورها آن را تصویب کرده اند، در حالی که، تدوین کنندگان قانون مجازات اسلامی به تبعیت از فقه اسلامی، جرایم را از نظر مورد تعدی و تجاوز و نیز نوع و میزان مجازات، به پنج قسم تقسیم نموده اند: ۱. حدود ۲. قصاص ۳. دیات ۴. تعزیرات اسلامی ۵. مجازات های بازدارنده.^۴

^۱ محسنی، مرتضی (۱۳۷۶)، کلیات حقوق جزا، انتشارات گنج دانش.

^۲ مدی، بهنام (۱۳۹۲) بررسی گستره اعمال فرض برائت توسط دادگاه اروپایی حقوق بشر، مجله پژوهش های حقوق جزا و جرم شناسی، شماره ۱.

^۳ نوبهار، رحیم (۱۳۸۷). حمایت حقوق کیفری از حوزه های عمومی و خصوصی، چاپ اول، تهران: جنگل جاودانه.

۲-۴-۳- فرق بین جرم جزایی و تخلف انتظامی

تخلف صنفی عبارت است از نقض تکالیف مربوط به مشاغل اجتماعی یا خدمات عمومی که از ناحیه یکی از اعضا ضمن انجام وظایف محوله صورت می گیرد. در عین حال، میان جرم جزایی و تخلف انتظامی از چند جهت می توان تمایز قایل شد:

۱- از لحاظ منبع: منبع جرم جزایی قانون است و جنبه عام و کلی دارد، در حالی که تخلف انتظامی، قراردادی و مختص اعضای صنف یا گروهی است که از قبل توافق می کنند که مقررات صنفی را رعایت کنند، مثل: عدم آراستگی، پوشیدن لباس نامرتب، برخورد نامناسب با ارباب رجوع، افشای اسرار حرفه ای، عدم رعایت اسرار مراجعان و اموری که موجب کسر شأن حرفه ای خاص می گردد.

۲- از لحاظ هدف: هدف از اجرای مجازات های انتظامی، حفظ اعتبار و حیثیت شغلی و صنفی است. در حالی که، هدف از اجرای مجازات های جزایی، حفظ نظم و اصلاح مجرم و دفاع اجتماعی است.

۳- از لحاظ ضمانت اجرا: مجازات جرایم بر حسب مورد ممکن است شلاق، حبس، قصاص، جزای نقدی یا اعدام باشد. در حالی که، مجازات های صنفی به صورت اخطار شفاهی یا کتبی، توبیخ، تغییر محل خدمت، انفصال موقت یا دایم از شغل یا ممنوعیت از اشتغال به شغل معینی می باشد.^۱

۴- از لحاظ قلمرو: تخلفات صنفی یا انتظامی اموری هستند که صرفاً در خصوص مشاغل و وظایف افراد و در محدوده نظامات خاص صنفی یا اداری یا انتظامی مطرح می باشد. هر یک از رشته های مشاغل اجتماعی، دارای نظامات مخصوص به خود هستند و به محض این که عملی بر خلاف این ضوابط تشخیص داده شد، مرتکب آن به مجازات انتظامی محکوم خواهد گردید و برای تحقق این تخلف لازم نیست مانند جرم برای هر یک از این تخلفات، نص قانونی خاص وجود داشته باشد، بلکه برای آن عناوینی کلی مثل قصور اهمال در انجام وظیفه در نظر گرفته می شود.

البته، گاهی اوقات رسیدگی جزایی و انتظامی با هم، بی ارتباط نیستند. مانند: ارتکاب جرم جعل از ناحیه سردفتر اسناد رسمی یا کارمندان سازمان قضایی که در عین محاکمه در تعیین مجازات از سوی محکمه جزایی، از لحاظ انتظامی نیز متخلف قابل تعقیب به مجازات اداری است.^۲

^۱ کریمی، عباس و رحیمی پور، ایمان (۱۳۸۸) قواعد حاکم بر استجواب کیفری، فصل نامه حقوق، دوره ۳۹، شماره دوم.

^۲ فضائلی، مصطفی (۱۳۹۳) جایگاه و اصول دادرسی عادلانه در حقوق بشر و دکترین قضایی اسلام، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، شماره اول.

۲-۵- طبقه بندی جرایم

بی شک درجه بندی صحیح جرائم و مجازات‌ها در هر نظام کیفری نقش بسیار موثری در تحقق عدالت کیفری و ایجاد نظم در رویه قضایی دارد. زیرا تحقق اصل تناسب جرم و مجازات به عنوان مهم‌ترین مجرای عدالت، بدون درجه بندی جرائم، امکان پذیر نیست. در نظام اسلامی نیز که عدالت کیفری از اهداف مهم است، نقش درجه بندی جرائم اهمیت ویژه ای دارد. از این رو، مجازات حدود بر اساس ملاک‌های مشخص و غالباً قابل درک، توسط خود شارع درجه بندی شده است و در تعزیرات این مهم به حاکم شرع واگذار شده است.

۲-۵-۱- طبقه بندی جرایم

تقسیم بندی هایی نیز براساس عناصر جرم صورت گرفته، که بدان اشاره می شود:

الف. طبقه بندی بر حسب عنصر قانونی

۱- از لحاظ شدت و ضعف: جنایت، جنحه و خلاف در قانون مجازات قدیم

۲- طبقه بندی به جرایم عمومی و نظامی

۳- طبقه بندی به جرایم عمومی و جرایم (شبه) خصوصی. جرایم عمومی و جرایمی است که جنبه عمومی دارد، هرچند غالباً افراد متضرر هستند، ولی شکایت آن‌ها، تنها موجب تعقیب از طرف مقامات جزایی می شود و گذشت شاکی خصوصی، تأثیری در کار رسیدگی دادگاه و اجرای حکم محکومیت ندارد. جرایم (شبه) خصوصی، جرایمی است که تا مدعی خصوصی شکایت نکند، دادگستری آن را دنبال نمی کند و گذشت شاکی در توقف مجازات مؤثر است.^۱

ب. طبقه بندی جرایم از لحاظ عنصر مادی

۱- جرم آنی و جرم مستمر

۲- جرم ساده و اعتیادی

۳- جرایم ساده و جرایم مرکب

۴- جرایم مطلق و جرایم مقید

۵- جرایم مشهود و غیرمشهود

۶- جرایم عمومی و جرایم سیاسی

۷- جرایم عمدی و غیرعمدی

^۱ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی (۱۳۹۴) نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

۲-۵-۲- طبقه بندی جرایم در حقوق اسلامی

در حقوق اسلامی، غالباً تقسیمات مذکور وجود ندارد، ولی برای بسیاری از اقسام یادشده می توان در کتب فقها، مثال هایی به دست آورد:

۱- جرایم موجب حد، تعزیر، قصاص، دیات

۲- جرایم عمدی و غیرعمدی (شامل خطا و شبه عمد)

۳- جرایم مهم شامل: دماء، اعراض، اموال.

اثر مهم این تقسیم این است که در جرایم مهم یعنی دماء، اعراض و اموال، برخلاف دیگر موارد که در شبهات بدویّه آن ها اصل برائت جاری می شود، در این گونه موارد، حتی در شبهات بدویّه باید احتیاط کرد و نمی توان اصل برائت جاری کرد. مثلاً اگر نمی داند که فلان عمل واجب است یا نه، یا فلان کار حرام است یا خیر، اصل برائت می گوید، الزامی در بین نیست. ولی اگر نمی داند فلان شخص جایز القتل است یا نه؟ یا فلان مال از آن اوست یا نه، به یقین نمی تواند او را جایز القتل یا مال را از آن خود بداند، بلکه بر عکس باید احتیاط کند.^۲

۴- تقسیم حقوق به حق الله محض مثل تکالیف عبادی و حق الناس محض مثل نفقه زن و فرزند و حقوقی که هر دو جنبه را داراست مثل حرمت سرقت.

۵- تقسیم حقوق کیفری به حقوق مربوط به حفظ دین مثل کیفر ارتداد، حفظ عقل، مثل کیفر شرب خمر، حفظ نسل مثل کیفر زنا، حفظ نفس مثل کیفر قتل و حفظ مال مثل کیفر سرقت. هرچند دو تقسیم فوق، به طور مستقیم به جرایم مربوط نیست، ولی ارتباط غیرمستقیم آن ها به گناهان بر کسی پوشیده نیست.^۳

^۱ مهرا، نسرين، محمودیان اصفهانی، کامران، (۱۳۹۶). الزامات حقوق بشری کشف جرم در نظام حقوقی ایران، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۷۴، شماره ۲، ۳۵۶-۳۲۹.

^۲ فضائلی، مصطفی (۱۳۹۳) جایگاه و اصول دادرسی عادلانه در حقوق بشر و دکترین قضایی اسلام، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، شماره اول.

^۳ ساقیان، محمد مهدی (۱۳۹۳) تقویت حقوق و آزادی های متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، مجله پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ششم.

فصل ۳:

فرآیند کشف جرم

۳-۱-کشف جرم

کشف جرم در حریم خصوصی به عنوان یکی از اهداف حقوق کیفری را می‌توان از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد. چنانکه در جای خود مذکر است؛ از مجموع قوانین جزائی چنین استنباط می‌شود که جرم، عملی مثبت یا منفی است که قانون آن را منع کرده و برای ارتکاب آن هرگاه مرتکب به قصد، آن را انجام داده باشد مجازاتی مقرر کرده است؛ از دیدگاه فقیهان نیز «جرم، مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت است» و یا آنکه از دیدگاه ایشان جرم ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بینجامد؛ از آنجایی که تخلف از قوانین و احکام کیفری اسلامی متنوع و متعدد است، به همین سبب، مجازات‌ها نیز متنوع و متفاوت و بنا به اصول ثابت در مبانی احکام این مجازات‌ها می‌باید متناسب با جرایم باشد.

۳-۱-۱-تعریف کشف جرم

کشف جرم اولین و مهمترین مرحله فرآیند پنج مرحله ای دادرسی کیفری است. در اصطلاح آشکار کردن عملی کیفری و ممنوع است. یعنی طوری این کیفر آشکار شود که مقامات قضایی و مردم عادی نیز از آن اطلاع داشته باشند^۱.

کشف جرم عبارت است از اقداماتی که پس از اطلاع از وقوع آن، برای حفظ آثار و دلایل موجود و دستگیری متهم و جلوگیری از فرار وی و نیز جمع آوری اطلاعات مربوط به بزه ارتكابی انجام می‌شود. کشف جرم، بر عهده ضابطین دادگستری است. تا جرمی کشف نشود چرخه دادرسی کیفری به حرکت در نخواهد آمد و مجرم مجازات نخواهد شد. عدم کشف جرم و در نتیجه، عدم مجازات مرتکب بر تجری او و دیگران می‌افزاید که این امر افزایش چشمگیر تعداد جرایم و نارضایتی جامعه از عملکرد دستگاه‌های حکومتی را در پی خواهد داشت. این مرحله در حقیقت اساسی‌ترین مرحله از مراحل دادرسی بوده و مرحله نخستین آنها محسوب

^۱ اردبیلی، محمد علی، ۱۳۸۴، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، چاپ اول، جلد دوم.

می شود لذا دقت فراوان در انجام آن امری ضروری است. علت هم آن است که زمانی که فردی وارد این مرحله می شود اگر به درستی عمل نشود چه بسا در اثر اشتباهی، تبعات ناخوشایندی برای وی به وجود آید.^۱ قانونگذار ایران بخش دوم از کتاب قانون آیین دادرسی کیفری خود را با عنوان کشف و تحقیقات مقدماتی می کند و آنگاه در مواد "۲۸" و "۲۲" همان قانون از واژه کشف جرم استفاده می کند، اما مفهومی دقیقی از آن را به دست نمیدهد. لذا وجود چنین مرحله ای در حقوق ایران با تردید روبروست. توضیح آنکه در ماده "۱۹" "تحقیقات مقدماتی، اعم از کشف جرم و حتی تعقیب عنوان شده است از طرفی همین تحقیقات مقدماتی را از بدو کشف جرم تا تسلیم متهم به مرجع قضایی تعریف می کند، یعنی نه تنها کشف جرم به عنوان مرحله ای جداگانه محسوب نشده است حتی تحقیقات مقدماتی را از وظایف ضابطه قضایی دانسته یعنی زمانی که هنوز مقام قضایی وارد روند دادرسی نشده است. لکن با جمع بین دو ماده فوق و ذکر دو مقدمه زیر می توان به نتیجه ای مثمر ثمر در این خصوص رسید؛

۱- بازجویی مقدماتی جدای از تحقیقات مقدماتی است و این بازجویی مقدماتی است که بر عهده ضابط است و نه تحقیقات مقدماتی.

۲- تحقیقات مقدماتی دارای معنایی عام و وسیع و در عین حال معنایی خاص و مضیق است. که به نظر می رسد قانونگذار در تعریف معنای عام آن را در نظر گرفته است.

نتیجه آنکه، کشف جرم مرحله ای است مجزا از تحقیقات مقدماتی که شامل بازجویی مقدماتی توسط ضابطین دادگستری هم می شود و علی رغم اینکه قانونگذار ایران به وضوح آن را تعریف نکرده است ولی تصور وجود این مرحله در حقوق ایران چندان دور از ذهن نیست.^۲

۳-۱-۲- مفهوم تحقیقات مقدماتی

تحقیقات مقدماتی از مراحل حساس و مهم دادرسی و از وظایف اساسی عدالت کیفری می باشد که صدور حکم عادلانه همیشه نیازمند به انجام آن است. در واقع تحقیقات مقدماتی، مجموعه اقداماتی است در مورد یک عمل مجرمانه که برای اطلاع از واقعیت انجام می گیرد و ناظر به بخشی از اقدامات یا کلیه اقداماتی است که پیش از جلسه محاکمه و رسیدگی در دادگاه مرجع رأی صورت می پذیرد. این مرحله، یکی از مراحل

^۱ داودی، حمزه، ۱۳۸۶، مطالعه تطبیقی وکالت از متهم در کشف جرم و تحقیقات مقدماتی (ایران و انگلیس)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی تهران

^۲ داودی، حمزه، ۱۳۸۶، مطالعه تطبیقی وکالت از متهم در کشف جرم و تحقیقات مقدماتی (ایران و انگلیس)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی تهران

دادرسی بوده و در معنای وسیع به مجموعه اقداماتی اطلاق می شود که از زمان وقوع جرم و یا شناسایی متهم آغاز و با تدارک پرونده جهت محاکمه او در دادگاه و یا رفع اتهام از وی با رعایت موازین دادرسی منصفانه خاتمه می گیرد. تحقیقات مقدماتی در مفهوم مضیق، محدود به اقدامات قضایی تحقیق و یا ضابط دادگستری به موجب قانون بوده و همچنین ارجاع قضایی به ضابطان، در جمع آوری دلایل به نفع یا ضرر متهم در موارد مصرح قانونی، صدور قرار تأمین جهت جلوگیری از افراد و یا مخفی شدن او یا امحای آثار جرم و یا اظهارنظر راجع به بزهکاری و یا بی گناهی اوست! قانون گذار در ماده ۹۰ ق.آ.د.ک ۹۲ می گوید "تحقیقات مقدماتی، مجموعه اقدامات قانونی است که از سوی بازپرس یا دیگر مقامات قضایی، برای حفظ آثار و علائم و جمع-آوری ادله وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم انجام می شود." فلذا منظور ما از تحقیقات مقدماتی اقداماتی است که توسط بازپرس و دیگر مقامات تحقیق قبل از جلسه دادگاه صورت می گیرد، است. بنابراین با جمع ماده ۹۰ و ۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری جدید و با لحاظ احیای دادرسی در ایران می توان به این نتیجه رسید که کشف جرم و بازجویی مقدماتی از وظایف ضابطان دادگستری و تحقیقات مقدماتی، از وظایف دادرسی است که ضابطان نیز حسب دستور مقامات دادرسی در آن نیز اقداماتی را انجام می دهند، لکن خود تحقیقات مقدماتی خاصه مقامات دادرسی است و نه ضابطان دادگستری.^۲

۳-۱-۳- جایگاه کشف علمی جرایم در قوانین کیفری

جرم و جنایت از قبیل قتل، ضرب و جرح، سرقت و... از دیرباز در اکثر جوامع وجود داشته و امروزه نیز در بیشتر کشورهای جهان خیلی از افراد قربانیان جرایم و جنایاتی هستند که متناسب با پیشرفت زمان شکل تازه ای به خود گرفته اند. در این نوشتار مختصر سعی می شود به بررسی جایگاه پلیس علمی در قوانین امروزه، بخصوص قانون آیین دادرسی کیفری بپردازد. امروزه یکی از وظایف نیروی انتظامی کشف جرم و جمع آوری دلایل و ارایه آن به تشکیلات قضایی است. در این میان پلیس علمی که نتایج بررسی های خود را در زمینه نحوه وقوع عمل مجرمانه و سایر مسایل مرتبط در اختیار دستگاه قضایی قرار می دهد، مبتنی بر دانش و تجربه در چارچوب یافته های علوم تجربی و ریاضی است.

حال باید دید این ابزار مهم چه جایگاهی در محاکم کیفری و قوانین دارد. در قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری در باب اول کشف جرم و تحقیقات مقدماتی ابتدا به ضابطان دادگستری و تکالیف آنها اشاره شده و سپس در ماده ۱۹ در تعریف تحقیقات مقدماتی می گوید: «تحقیقات مقدماتی مجموعه

^۱ مودن زادگان، حسنعلی و احسانی، بهمن، ۱۳۹۲، نقش لکه های خون در اثبات جرم، نشر کارگاه.

^۲ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی، ۱۳۹۴، نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

اقداماتی است که برای کشف جرم و حفظ آثار و ادله وقوع آن و تعقیب متهم از بدو پیگرد قانونی تا تسلیم به مرجع قضایی صورت می گیرد.^۱

ماده ۴۰ این قانون نیز تاکید می کند: «دادرسان و قضات تحقیق مکلفند اقدامات فوری برای جلوگیری از امحای آثار و علایم جرم به عمل آورده و در تحصیل و جمع آوری اسباب و دلایل جرم به هیچ وجه نباید تاخیر نمایند.» ماده ۷۸ قانون یادشده نیز اشاره می کند: «معاینه محل توسط قاضی دادگاه یا قاضی تحقیق و یا به دستور آنان توسط ظابطین دادگستری و یا اهل خبره مورد وثوق قاضی انجام می شود.» مواد ۸۳، ۸۴، ۸۷، ۸۸ و ۸۹- همین قانون نیز به اهل خبره و نقش آنان در کشف جرایم اشاره کرده است. با یک نگاه کلی به قانون یادشده می شود اظهار نظر کرد که قانونگذار موضوع کشف علمی جرایم با دانش روز را جدی گرفته و ظاهراً خلایی در این رابطه به نظر نمی رسد.^۲

از سویی همانطور که می دانید کشف جرم و جمع آوری دلایل علیه، فرد مشخص به عنوان متهم جرم از وظایف دادستان هاست. امروزه از طریق علم و با کمک میکروسکوپ، دوربین های عکاسی بخصوص دوربین های نوری، آزمایشات خونی، آثار انگشت و لکه ها و سیستم میکروبیولوژی انواع و اقسام روش های شیمیایی و آناتومی و علوم طبیعی و روش های روانشناسی می توان محل وقوع جرم را کاملاً به صورت دقیق بررسی و مجرم را شناسایی کرد. مطابق ماده ۲۳۱ قانون مجازات اسلامی یکی از راه های ثبوت قتل اقرار است و جای تعجب دارد که به رغم اینکه اقرار در مسایل کیفری موضوعیت نداشته و طریقت دارد متأسفانه هم در ادارات آگاهی و هم در محاکم کیفری برای اقرار ارزشی بیشتر از آنچه که دارد، قایل هستند.^۳

عامه متهمان پس از اقرار اولیه در محاکم کیفری و دادگاه های جزایی از اقرار اولیه خود عدول می کنند و آن را ناشی از فشار روانی و فیزیکی در مراحل اولیه تحقیق می دانند حال آنکه اگر از ابتدا در کنار اقرار به مسایل مهم تری همچون روش های جمع آوری دلایل به نحوی که اشاره شد، توجه شود، نکات مبهم و تاریک پرونده روشن می شود و به راحتی متهم قابل شناسایی است و چنانچه مجرم باشد جایی برای انکار بعدی وی باقی نمی ماند. هدف از وضع قوانین از جمله قانون آیین دادرسی کیفری این است که هیچ مجرمی از مجازات فرار نکند و هیچ بی گناهی به ناحق متهم و محکوم نشود و طبعاً بار اثبات بزهکاری افراد برعهده مدعیان خصوصی و عمومی است و متهم که اصل برائت وی را حمایت می کند تکلیفی برای اثبات بی گناهی خود ندارد در زمان حاضر و با پیشرفت علوم و فنون و گسترش انواع بزهکاری در اشکال گوناگون جایگاه کشف

^۱ الهی منش، محمدرضا، تبریزی، صادق، ۱۳۹۷، کشف علمی جرایم با توسل به ادله نوین و مدارک الکترونیکی (دیجیتال)، فصلنامه کارآگاه، پیاپی ۱۰۴، ۴۴-۸۴

^۲ خسروی، وحید، ۱۳۹۴، جایگاه وکیل در تحقیقات مقدماتی جرایم در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳

^۳ آخوندی، محمود، ۱۳۸۲، آیین دادرسی کیفری، انتشارات جنگل، چاپ دوم، دانشگاه قم.

علمی جرایم بیش از پیش در پرونده های کیفری عینیت پیدا می کند اکتفا به اقرار اولیه متهم و بدون آنکه بررسی های علمی دقیق از سوی ماموران مربوطه در محل وقوع جرم به عمل آید و از متهم بازجویی فنی و تخصصی شود قطعاً موجب اطاله دادرسی و بلا تکلیفی متهم و شاکی در پرونده ها می شود و نهایتاً اسباب صدور حکمی را فراهم می آورد که بعدها در مراجع بالاتر نقض خواهد شد. بدیهی است کارشناسان فنون و علوم مختلف می توانند در زمینه های گوناگون، پلیس علمی را در ارتباط با کشف جرایم یاری کنند ماحصل کلام آنکه «کشف علمی جرایم» در محاکم کیفری و نزد قضات جنایی باید بیش از پیش جایگاه والای خود را پیدا کند.^۱

۳-۲- قلمرو جرم یابی

جرم یابی علمی است که با استفاده از شیوه ها و تکنیک های مختلف (با هدف کشف علمی جرم) به سیستم قضایی کمک می نماید. در واقع جرم یابی شناسایی و بررسی مستندات بدست آمده از صحنه جرم است.

۳-۲-۱- اصول حاکم بر جرم یابی

علوم جرم یابی مشتمل بر مجموعه ای از رشته های علمی است که به دنبال کشف، بررسی و تجزیه و تحلیل دلایل و یافته های علمی به منظور اثبات جرم و تشخیص علت و نحوه مرگ و سایر صدمات جسمی و روحی ناشی از جرم و تشخیص هویت قربانیان و بزه کاران است. با توجه به پیچیدگی جنایات بین المللی و وجود برخی مشکلات در دسترسی به شهود، نقش علوم جرم یابی در دادرسی های بین المللی کیفری بسیار مهم و برجسته است. به علاوه، تغییر در دلایل مادی به دست آمده از طریق فنون جرم یابی دشوار است. لذا اعتبار و قطعیت دلایل مادی به مراتب بیش از سایر دلایل از جمله شهادت است. با وجود این، در زمینه جمع آوری و استفاده از دلایل علمی در جریان دادرسی های بین المللی کیفری، چالش ها و موانعی وجود دارد. رفع این چالش ها مستلزم همکاری کلیه طرف های ذیربط اعم از دولت هایی که تحقیقات می بایست در قلمرو آنها انجام پذیرد، مقامات قضائی، متخصصان علوم جرم یابی و خانواده های قربانیان خواهد بود.

---

^۱ قریشی، سید مهدی، جوادی، محمدحسن، مستوفی، ولی، ۱۳۹۷، نقش وکیل در مراحل کشف جرم و تحقیقات مقدماتی و تحولات آن در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، پنجمین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، ۱۶-۱.

۳-۲-۱-۱-اصل لوکارد

این اصل در واقع شالوده و بنیاد علوم جرم یابی را تشکیل می دهد. بر این مبنا که "هر تماسی اثری از خود بر جای می گذارد" قاعده این اصل بدین صورت تعریف شده که وقتی دو شیء باهم تماس ایجاد می کنند بسته به نوع و جنس اشیاء و شدت و مدت تماس آنها، انتقال آثار به یکدیگر صورت خواهد گرفت که می تواند محسوس یا پنهان باشد^۱.

بانی این اصل (ادموند لوکارد) عقیده داشت هر شخصی که وارد یک صحنه جرم می شود برخی آثار مربوط به خود را باقی گذاشته یا برخی مواد موجود در صحنه را با خود میبرد. این آثار و دلایل شامل دی ان ای، اثر انگشت، نقش و اثر پا یا کفش، پوست، مو، سلول، خون و سایر مایعات بدن، تکه های از لباس، الیاف و... سادگی اصل لوکارد گول زنده است. این اصل آنقدر ساده به نظر می رسد که توضیح واضحی به شمار می آید؛ درحالیکه منطق نهفته در آن بسیار هوشمندانه و پیچیده و لایتغیر است^۲.

همیت این اصل به این جهت است که علیرغم تلاش مجرمین برای حفظ صحنه و احتیاط در باقی نگذاشتن اثر، این امر مؤثر نیست و ممکن است این تغییرات به قدری جزئی باشد که در وادی امر جلب توجه نکنند^۳. به همین دلیل پس از کشف، هدف از بررسی صحنه، شناسایی مدارک و جمع آوری ادله اثباتی از صحنه جرم یا هرکسی که ممکن است با صحنه جرم در ارتباط باشد؛ چراکه حل کردن جرم واقع شده مستلزم توانایی کارآگاه در ارتباط و اتصال ادله و شواهد و تصور آنچه واقع شده است. شاید در این میان بتوان گفت تنها نقطه ضعف این اصل آن است که روند انتقال آثار در صحنه جرم با وقوع جرم متوقف نمی شود و چنانچه ضوابط حفظ صحنه جرم رعایت نگردد منحصر به مرتکب نخواهد بود و صحنه جرم با ورود اشخاص غیرمسئول آلوده می شود.

۳-۲-۱-۲-قانون فردیت یا وجود مستقل

این یک قاعده کلی است که دو شیء ممکن است غیرقابل تشخیص باشند، اما هرگز مشابه یکدیگر نیستند. این قاعده مبنای تشخیص هویت و آزمایشگاه تحقیقات جنایی به شمار می رود. در تمام نمونه های به دست آمده از جمله اثر انگشت، مایعات بیولوژیک انسان، اثر کفش و... بر اساس منحصربه فرد بودن هر

^۱ سیگل، جی. ای، ۱۳۸۶، دایرةالمعرف علوم جنایی، ترجمه منصوره نیکو اخلاق، نشر کارآگاه.

^۲ پلات، ریچارد (۱۳۸۶)، صحنه جرم، مترجم عباس خانه زاد رضوی، نشر کارآگاه.

^۳ بیابانی، غلامحسین (۱۳۹۰)، جایگاه مدیریت صحنه جرم در جرم یابی، نشر کارآگاه

ماده و اثر، از طریق قیاس یا نمونه دیگر منجر به شناسایی خواهد شد. در حقیقت آثار هر شخص، ابزار یا شیء حکم امضا فرد را دارد^۱.

۳-۲-۱-۳-اصل قیاس

طبق این قاعده، تنها دو نمونه مشابه قابل مقیاس هستند. این اصل در واقع مکمل اصول قبلی است که جمع آوری آثار و ادله و بهره برداری از اصل فردیت و منحصر به فرد بودن را توجیه می کند. برای قیاس دو چیز، مدرک به دست آمده از صحنه جرم با نمونه فرد مظنون مقایسه می شود؛ اما عالی ترین نتیجه و بهره برداری زمانی است که بتوان با بررسی نمونه جمع آوری از صحنه جرم، مرتکب را شناسایی و معرفی نمود. این موضوع به ویژه در اثرائنگشت و دی ان ای ضرورت تشکیل بانک اطلاعاتی جامع را آشکار می سازد^۲.

۳-۲-۱-۴-اصل تغییر به مرور زمان

بر این اساس هر چیزی در گذر زمان عوض می شود. حاکمیت این قاعده در علوم قانونی و قلمرو جرم یابی سبب می شود که صحنه جرم و آثار به جامانده در آن به تدریج و متأثر از عوامل محیطی، تغییر کنند و احتمالاً مانع از شناسایی فاعل شوند. این دگرگونی ها می تواند ناشی از عوامل طبیعی اعم از نور آب و هوا، گرما، فشار و ... باشد یا توسط اشخاص، تعمداً یا سهواً صورت پذیرد. مثلاً اثرائنگشت تحت تأثیر گردوغبار یا لکه خون در برابر نور خورشید پس از مدتی غیر قابل بهره برداری می شوند^۳. با مبنا قرار دادن این اصل، قاعده دیگری در بین کارآگاهان و کارشناسان جرمیاب، موسوم به قاعده طلایی مطرح است که تأکید می نماید قبل از هرگونه اقدامی در صحنه جرم می بایست ابتدا نسبت به تثبیت و مستندسازی آن اقدام شود.

^۱ هندیانی، عبدالله (۱۳۹۴)، تقریرات درس تئوری های جرم یابی (دوره دکتر ا)، دانشگاه علوم نظامی امین.

^۲ الهی منش، محمدرضا، تبریزی، صادق، (۱۳۹۷)، کشف علمی جرایم با توسل به ادله نوین و مدارک الکترونیکی (دیجیتال)، فصلنامه کارآگاه، پیاپی ۱۰۴، ۴۴-۸۴.

^۳ فخرز، محمد (۱۳۹۴)، تقریرات درس بررسی اسناد مجعول و آزمایشگاه علوم جنایی (دوره دکترا)، دانشگاه علوم نظامی امین.

این نظریه موسوم به چهارراه اتصال (به هم پیوستگی) در حقیقت بیانگر رابطه متقابل صحنه، قربانی، مظنون و مدارک فیزیکی را توضیح می دهد. بر این اساس هرگاه بتوان پیوند و وابستگی بین دو یا چند جزء از موارد فوق را برقرار نمود، ممکن است پرونده حل شود و با ارتباط بیشتر بین اجزا این احتمال تقویت می شود^۱.

۳-۲-۱-۶-تئوری مدارک جزئی

در هر صحنه جرم مدارکی وجود دارد، ولو به ظاهر قابل رؤیت یا حس نباشد؛ اما حسب مورد با بررسی موشکافانه یا با استفاده از ابزارهای دقیق قابل شناسایی و نمونه برداری هستند. از جمله این مدارک آثار پنهان انگشت، ذرات بسیار ریز خون یا به ظاهر پاکشده هستند. باید توجه داشت حتمی بودن وجود نمونه های جنایی به قدری تقویت یافته که برخی از آن به عنوان «تئوری نامحدود بودن نمونه های جنایی» مطرح می کنند. تنوع ادله اثباتی مادی و پرونده های پیچیده که با همین ادله به ظاهر غیرقابل اعتنا، مؤید این نظر است. در این خصوص می توان به موضوع پرونده جنجالی لاکربی اشاره داشت که از جمع ادله منجمله پیدا شدن اتفاقی تکه ای از یک پیراهن توسط فردی و بافاصله زمانی یک سال از وقوع حادثه مسیر تحقیقات به گونه ای تغییر یافت که نهایتاً منجر به شناسایی عاملین این اقدام تروریستی شد^۲.

۳-۲-۱-۷-قانون تجزیه و تحلیل

این قاعده بر ضرورت نمونه برداری صحیح و بسته بندی آنها به منظور بهره برداری مؤثر توسط کارشناسان تأکید دارد. این اصل در حقیقت از مبانی روش علمی به شمار می آید که شامل مشاهده، جمع آوری داده ها، ترکیب فرضیه، نتایج آزمایش و نهایتاً اعلام نظر است، مثلاً در بررسی صحنه جرم کارآگاه با تمرکز بر صحنه جرم و گردآوری تمام واقیعت های شناخته شده، بر اساس آنها فرضیه های موردنظر را آزمایش نموده تا مشخص شود چه میزان با واقیعت های شناخته شده مطابقت دارند. وقتی مستندات بیشتری

^۱ مداح، محمد، (۱۳۸۷) مبانی مدیریت قضایی پرونده های کیفری، نشر قضا، معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، چاپ اول.

^۲ پلات، ریچارد (۱۳۸۶)، صحنه جرم، مترجم عباس خانه زاد رضوی، نشر کارآگاه.

با مشاهدات دقیقتر و آزمایش های تجربی آشکار شد، ارائه نظریه در مورد آنچه رویداده میسر خواهد بود^۱.

۳-۲-۱-۸-اصل حفظ زنجیره انتقال مدارک

برای اثبات جرم و شناسایی مرتکب در کنار تمام اقدامات انجام گرفته، حفظ و نگهداری صحیح مدارک و مستندات تا زمان ارائه به دادگاه و حتی پس از آن نیز لازم است^۲. برخی نمونه ها ممکن است با روش های علمی حال حاضر پاسخ صحیح را ارائه کند یا اصولاً قابل بهره برداری نباشد، اما با تکامل دانش بشری می تواند راه گشای موضوعات بلا تکلیف یا مبهم باشد. این موضوع در رابطه با مایعات بیولوژیک انسان یا سایر نمونه های انسانی و بررسی مجدد دخالت متهم یا محکومین از طریق دانش دی ان ای مصداق پیدا کرده است و مستندات آن در سوابق بین المللی چشمگیر است.

به همین دلیل هر کشور قوانین ویژه ای دارد که بر حفظ مدارک و دلایل در همان شرایط و صورت اولیه تأکید می کند. این مسئله علاوه بر آنکه در تجزیه و تحلیل آزمایشگاهی کمک می کند، مانع از کاهش اعتبار ادله ناشی از تغییر و دگرگونی است. در قوانین کیفری ایران این موضوع طی مواد ۱۳۴ و ۱۳۵ مورد تأکید قرار گرفته است. این امر ناشی از فرایند نسبتاً طولانی رسیدگی بوده تا در زمان مقتضی و لازم بتوان به ادله اثباتی مادی استناد کرد. در این شرایط بررسی و تحقیق وفق اصول گفته شده از جمله قیاس ضرورت و معنا می یابد^۳.

۳-۲-۱-۹-اصل محکمه پسند بودن مدارک

این اصل در حقیقت در راستای رعایت قاعده حفظ زنجیره انتقال مدارک و به نوعی در اجرای اصل قانونی بودن دادرسی است و هدف از آن حفظ و ارتقای اعتبار و ارزش بخشیدن به نتایج تحقیقات و بررسی های کارشناسان جرم یاب است. بر این اساس هرگونه مدرک قانونی قبل از هر اقدامی باید از نظر دادگاه قابل قبول باشد. به عبارت دیگر مستند بودن اقدامات از لحظه جمع آوری اولیه مدرک (هر سند و اثر مربوط به چه نقطه

^۱ سیگل، جی.ای، (۱۳۸۶)، دایرةالمعرف علوم جنایی، ترجمه منصوره نیکو اخلاق، نشر کارآگاه.

^۲ فخرز، محمد (۱۳۹۴)، تقریرات درس بررسی اسناد مجعول و آزمایشگاه علوم جنایی (دوره دکترا)، دانشگاه علوم انتظامی امین.

^۳ نیوتن، مایکل (۱۳۸۹)، دایرةالمعارف تحقیقات صحنه جرم، ترجمه سروش بهره بر، نشر کارآگاه.

ای از صحنه جرم است یا به چه نحو به دست آمده است)، سنجش، ذخیره سازی و نهایتاً چگونگی ارائه به دادگاه می بایست وفق مقررات باشد. این اصل طی فصل پنجم از بخش دوم قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲ تحت عنوان ... بازرسی و کارشناسی به طور مبسوط مطرح و به آن اعتبار قانونی بخشیده است.^۱

۳-۲-۱-۱۰- اصل واقعیت های ضمنی

این اصل در حقیقت بنیان و شالوده جرم یابی و اساس اعتبار ادله مادی جرم را تشکیل می دهد. همان گونه که پیشتر مطرح شد ادله سنتی اگرچه واجد وصف و اعتبار قانونی و شرعی است، ولی به لحاظ آنکه مبنای آن ویژگی های روانی و شخصیتی افراد است و ریشه عمیق در اعتقاد و پایبندی به ارزش های انسانی و اجتماعی دارد، به نحوی که فرد حسب مورد له یا علیه منافع خود (اعم از مادی یا معنوی، مستقیم یا غیرمستقیم) مبادرت به اقرار یا شهادت کند. با توجه به تعارضات به وجود آمده میان ادله قانونی با اعتبار موضوعیت داشتن و اوضاع و احوال و بعضاً شواهد مادی، به تدریج اعتبار ماهوی خود را از دست داده و غالباً جنبه شکلی پیدا نموده اند؛ اما ادله اثباتی مادی توانایی بیان خلاف حقیقت را ندارند. اثرانگشت، دی ان ای، گروه خون و سایر بافت های طبیعی و مصنوعی و آثار و علایم همواره یک نتیجه را در موضوع و مصداق مورد بررسی ارائه می دهند و این چیزی است که سبب اعتبار و حجیت این قسم دلایل شده است.^۲

۳-۲-۲- تقسیم بندی جرم یابی

جرم یابی دانشی است که شامل طیف وسیعی از رشته های علمی است که هر یک اصول و رویه های خاص خود را داشته و در معنایی وسیع عبارت است از کاربرد روش های مربوط به علم در همه مباحث قضایی.^۳ به نحوی که هر رشته ای که قادر باشد در امور کشف جرم مؤثر باشد در شمول دایره این علم قرار می گیرد. رشته هایی که در این زمینه فعالیت می نماید اطلاعات را در ارتباط با تعیین عامل جنایت برای مأمور تحقیق گردآوری می نمایند. در بسیاری از پرونده های کیفری، انتساب عمل مجرمانه به اشخاص و

^۱ هندیانی، عبدالله (۱۳۹۴)، تقریرات درس تئوری های جرم یابی (دوره دکتر ۱)، دانشگاه علوم انتظامی امین.

^۲ مهرا، نسرین، محمودیان اصفهانی، کامران، (۱۳۹۶). الزامات حقوق بشری کشف جرم در نظام حقوقی ایران، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۷۴، شماره ۲، ۳۵۶-۳۲۹.

^۳ بل، سوزان (۱۳۸۹)، دانشنامه پلیس علمی / مترجم مهدی نجابتی و علی شایان، انتشارات سمت.

صدور احکام عادلانه منوط به پاسخگویی علمی به پرسش‌ها و ابهامات قضایی است^۱. بر این اساس دانش جرم‌یابی را به دو بخش مهم تقسیم می‌نمایند.

گروه نخست کارشناسان جرم‌یاب پلیس که شروع فعالیت آنها در زمینه جرم، از صحنه جرم است و در حقیقت محل ارتکاب جرم را ابتدای راهی می‌دانند که به مجرم منتهی می‌شود. لذا با بررسی و جمع آثار و علائم به جامانده، بر اساس اصول و ضوابط قانونی و تخصصی درصدد کشف جرم برمی‌آیند و گروه دوم متخصصان پزشکی قانونی می‌باشند که حسب مورد با دستگاه قضایی همکاری می‌کنند^۲.

۳-۲-۱- پلیس علمی

پلیسی است که در کشف جرایم و حل مسائل و قضایای جنایی از روش‌های علمی و آزمایش‌های لابراتواری استفاده می‌کند و با ارائه ادله مستند که شالوده آن بر اصول علمی پایه گذاری شده، ارتکاب جرم را از ناحیه مجرم ثابت می‌کند و دلایل متقن به مقامات قضایی ارائه می‌کند. در واقع پلیس علمی رشته‌ای است برگرفته از دانش و علوم روز که در راستای کشف جرم در خدمت قانون است^۳.

مهمترین بخش آن با توجه به مفهوم ارائه شده، آزمایشگاه تحقیقات جنایی است که شامل ادارات انگشت‌نگاری، بررسی صحنه جرم و آزمایشگاه بیولوژی جنایی، شیمی جنایی، فیزیک و بررسی اسناد مجعول و مشکوک است. آزمایشگاه‌های مذکور با استفاده از علوم مختلف ابعاد گوناگونی از ادله به جا مانده از صحنه جرم را مورد بررسی قرار می‌دهند^۴.

این مراکز جرم‌یابی ارتباط نزدیکی با ضابطان دادگستری و نهادهای مسئول در امور کیفری دارند. ادله مادی جرم معمولاً توسط کارشناسان بررسی صحنه ضبط، جمع‌آوری و ارائه می‌شوند. در برخی مواقع اطلاع کارشناسان آزمایشگاه از اوضاع و شرایط موجود در پرونده مثل روابط قبلی میان بزه‌کار و بزه دیده می‌تواند در اظهار نظر کارشناس مؤثر باشد که این نیازمندی از طریق تعامل با افسر پرونده تأمین می‌شود^۵.

^۱ فرجیها، محمد (۱۳۹۰)، مدیریت امور جرم‌یابی، نشر کارآگاه.

^۲ شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۲)، حقوق جزای عمومی، جلد اول و دوم، انتشارات مجد.

^۳ انصاری، ولی‌الله (۱۳۸۰)، کشف علمی جرایم، انتشارات سمت.

^۴ بیابانی، غلامحسین (۱۳۹۰)، جایگاه مدیریت صحنه جرم در جرم‌یابی، نشر کارآگاه

^۵ فرجیها، محمد (۱۳۹۰)، مدیریت امور جرم‌یابی، نشر کارآگاه.

۳-۳-۱- لزوم ارجاع امر به کارشناس

برابر ماده ۱۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲: "کارشناس رسمی یا خبره، از قبیل پزشک، داروساز، مهندس و ارزیاب، هنگامی دعوت می شوند که اظهارنظر آنان از جهت علمی یا فنی یا معلومات مخصوصی لازم باشد". بنابراین بدین شکل ضرورت ارجاع موضوع تخصصی به خبره نشان داده می شود و با استفاده از واژه «قبیل» در ماده قانونی، موارد اعلامی تمثیلی بوده و باب ورود کارشناسان کلیه علوم مربوط با مباحث قانونی و مشخصاً جرمیابی مفتوح است. به ویژه آنکه طی ماده ۱۳۰ همین قانون به لحاظ اهمیت مدیریت صحنه جرم و پرونده و باهدف بهره مندی حقوق جزا از فرآیند جرمیابی، به طور مشخص و صریح ضرورت حضور کارشناسان و متخصصین کشف علمی جرایم در صحنه های جرم را مورد تأکید قرار داده است. اهمیت این امر به نحوی است که در مراجع عالی قضایی مورد ارزیابی و حسب مورد رأی مقتضی صادر شده است. از جمله طی دادنامه شماره ۲۵۸ مورخ ۸۵/۵/۱۸ شعبه ۳۷ دیوان عالی کشور اعلام شده: "قاضی نمی تواند در امر فنی، به نظر خود اکتفا نموده و حکم صادر نماید" یا در رأی دیگری از شعبه سوم دیوان عالی کشور که طی شماره ۳۱۳۵ مورخ ۱۳۱۹/۹/۳ صادر گردیده، تصریح شده گبرای تشخیص امر فنی، دادگاه بایستی بهوسیله اهلفن و کارشناس اقدام کند نه به تصدی خود".

۳-۳-۲- لزوم رعایت اصول ناظر بر ادله اثبات مادی

اگرچه قاضی دادگاه برابر ماده ۱۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری، در امور فنی ملزم به جلب نظر کارشناس است، اما مستند به مواد ۱۶۵ و ۱۶۶ قانون مذکور مکلف به تبعیت از نظر متخصص نیست و این امر زمانی است که محتویات گزارش کارشناس به لحاظ انطباق با اوضاع و احوال مسلم پرونده، فاقد ارزش اثباتی باشد؛ بنابراین لازم است اصول و ضوابط حاکم بر این امر مراعات شود. در واقع ارزش و اعتبار گزارش کارشناس مستلزم اجرای ضوابط شکلی و ماهوی مربوط به آن است.^۱

^۱ فرزین، مسلم، (۱۳۹۵)، نقش تجهیزات و فناوری های نوین در جرم شناسی و کاهش وقوع جرایم، فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، سال ششم، شماره ۴، ۴۳-۶۱.

۳-۲-۱- ضوابط ماهوی

ضوابط ماهوی ناظر بر گزارش متخصص از ۳ منظر قابل بحث است.

۱- شرایط خود کارشناس که طبق ماده ۲۵۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ می بایست واجد دو ویژگی باشد.

۱-۱- مورد موثق باشد.

۱-۲- دارای صلاحیت علمی و تخصصی در رشته مرتبط با امر ارجاعی باشد.

۲- لزوم رعایت موازین شرعی و شرعی در باب حفظ حرمت و کرامت اصحاب ذی مدخل در پرونده و توجه به حقوق شهروندی.

این امر به طور مکرر طی تبصره ۲ ماده ۱۳۲ قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲ موضوع بررسی صحنه جرم و تشخیص هویت و نیز در ماده ۱۴۲ همین قانون در بحث تفتیش و بازرسی مورد تأکید قرار گرفته است.

۳- اعتبار و ارزش واقعی گزارش کارشناس در حقیقت منوط به مفاد آن است که تعامل سیر بررسی و تحقیق و حسب مورد آزمایش های مربوطه است و چنانچه نتایج حاصله با اوضاع و احوال حاکم بر پرونده منطبق باشد به عنوان ادله اثباتی مورد توجه و استناد مقام قضایی واقع و بلکه از این حیث سبب تکلیف بر او است.^۱

۳-۲-۲- ضوابط شکلی

این ضوابط در واقع الزامات قانونی است که در فرآیند جرم یابی می بایست توسط کارشناسان و اهل فن مدنظر بوده و مبنای ارزیابی عملکرد کارشناس قرار گیرد. این مقررات و موازین طی مواد مختلف فصل پنجم از بخش دوم آیین دادرسی کیفری ۹۲ تصریح شده، این مواد قانونی اجمالاً شامل حفظ صحنه جرم، مستندسازی و جمع آوری و اثر برداری از آثار به جا مانده، تلاش در جهت تشخیص هویت، نحوه تفتیش و بازرسی و همچنین ضبط و نگهداری آلات و ادوات جرم و... بوده و البته این امر نافی اقدام کارشناس بر اساس آیین نامه ها و دستورالعمل های داخلی و تخصصی هر رشته مرتبط با جرم یابی نخواهد بود.

نتیجه اینکه ارزش و اعتبار گزارش کارشناس به عنوان ادله اثباتی مادی منوط به شرایطی است؛ از جمله مورد وثوق بودن کارشناس، داشتن صلاحیت علمی و فنی لازم در خصوص منابع ارجاع شده صریح و موجه

^۱ سیگل، جی.ای، (۱۳۸۶)، دایرةالمعارف علوم جنایی، ترجمه منصوره نیکو اخلاق، نشر کارآگاه.

بودن نظر کارشناس و عدم مغایرت آن با اوضاع واحوال محقق و معلوم مورد کارشناس است. با این وجود، در قانون اعتبار نظر خبره، مشروط به حصول علم برای دادرس نشده است. پس از نظر حقوقی، کارشناسی دلیل مستقلی از علم قاضی است و مبنای اعتبار آن علم قاضی نبوده، بلکه قانون آن را به حصول شرایطی معتبر شناخته است.^۱ به عبارت دیگر لازم نیست نظر کارشناس موجب حصول علم برای قاضی شود، بلکه قانون گذار برای کارشناس و کارشناسی شرایطی مقرر نموده که با تحقق آن شروط نظر کارشناس معتبر است و دادرس مکلف به صدور رأی به استناد آن خواهد بود، مگر آنکه عدم وجود شرایط را مستدل و مستند تصریح کند. متقابلاً همانگونه که اعتبار جرم یابی ناشی از رعایت اصول و ضوابط قانونی و تخصصی است، تأثیر نتایج آن به همین شکل به فرآیند رسیدگی منعکس می گردد؛ چراکه با تکلیف قاضی به ارجاع امر تخصصی به کارشناس، برابر مفاد ماده ۱۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری، پس از وصول نظر کارشناس چنانچه نظر کارشناسی مغایر اوضاع واحوال محقق و معلوم پرونده باشد، مقام قضایی صرفاً پس از استدلال می تواند مسئله را به کارشناس دیگر ارجاع دهد و به موجب ماده ۱۶۵ همین قانون حداکثر تا ۲ بار این اقدام امکان پذیر است.

نقش و تأثیر ادله اثباتی مادی در فرآیند رسیدگی حقوقی و کیفری به موجب مواد ۲۵۷ تا ۲۶۹ قانون آیین دادرسی مدنی و نیز مواد ۱۲۸ تا ۱۶۷ قانون آیین دادرسی کیفری مورد تأکید قرار گرفته و با توجه به مفاد مواد ۲۶۴ و ۳۷۴ قانون یادشده مقامات قضایی مکلف اند رأی خود را به صورت مستدل و موجه و مستند به مواد قانونی و اصول مرتبط صادر نمایند. بررسی آراء دیوان عالی کشور مبین توجه آنها به ارجاع مسائل فنی و تخصصی به اهل فن و انسان های خبره است.

علاوه بر این تکلیف، با توجه به نتایج بررسی های انجام شده^۲ و نیز تحقیقات میدانی توسط نگارنده، از کارشناسان و برخی مقامات قضایی دادرسا و محاکم به لحاظ آنکه :
نخست: با وجود حجم بالای پرونده های ارجاعی به محاکم، عملاً امکان تمرکز و دقت نظر در کیفیت ارائه ادله قانونی سستی وجود ندارد.

دوم: در امورات تخصصی به لحاظ گستردگی موضوعات امکان اشرافیت بر تمام آنها برای قاضی میسر نیست. سوم: گزارش های کارشناسان به دلیل دانش و تخصص فردی که عمدتاً از پشتوانه تجارب سال ها خدمت در همان رشته برخوردار است و با توجه به پیش بینی حوزه های نظارتی و حساسیت در قبال حسن شهرت و سابقه کارشناس و همچنین ضرورت احراز وثاقت ایشان گزارش های کارشناسان غالباً با نظر مساعد و حمایت مقامات قضایی مواجه است.

^۱ حسن زاده، مهدی (۱۳۸۶)، کارشناس دلیلی مستقل از علم قاضی، مجله فقه و حقوق.

^۲ حسینی خواه، نورالله (۱۳۹۲)، ارزیابی اعتبار نظریه کارشناس در محاکم کیفری، نشریه کارآگاه.

این رویکرد محاکم ناشی از اعتباری که از طریق نتایج متقن بررسی ادله اثباتی مادی به آرای محاکم داده می شود و حسب مورد در صورت اعتراض و تجدیدنظرخواهی، تقاضای مطروحه غیرموجه تلقی خواهد شد. بدین شکل یکی از اهداف عالی حقوق جزا یعنی رعایت عدالت کیفری در نتیجه ارائه و استناد به دلایل محکمه پسند که ماحصل مشارکت دنیای علم است، محقق می شود^۱.

۳-۴-کشف علمی جرایم در فضای مجازی

کشف علمی جرایم یا همان پلیس علمی یکی از شاخه های جرم یابی است که بر مبنای علوم تجربی و دلایل فیزیکی به کشف جرایم و شناسائی مجرم و اثبات جرم می پردازد. تاکنون کتب و مقالات زیادی در خصوص کشف علمی جرایم نگارش و به رشته تحریر درآمده است لکن همگی در حوزه کشف علمی جرایم ارتكابی در دنیای حقیقی بوده است از سوی دیگر با توجه به گسترش فضای مجازی بررسی کشف علمی جرایم فضای مجازی امری ضروری و اجتناب ناپذیر است که شاید تاکنون چندان توجهی به این مهم نشده و یا بصورت منسجم بدان پرداخته نشده است. این مقاله با موضوع (کشف علمی جرایم فضای مجازی) بدنبال آن است که زمینه ای را جهت شروع تحقیقات و نگارش کتب و مقالات پر بار در زمینه کشف علمی جرایم و شناخت مجرمین و اثبات جرم در فضای مجازی فراهم سازد. در این نوشتار در حد بضاعت و تجربه به تعریف پلیس علمی سایبری و تشخیص هویت مجرمان سایبری و نحوه کشف جرایم سایبری و جمع آوری ادله و مدارک جهت اثبات جرایم سایبری می پردازیم.

۳-۴-۱-پلیس علمی سایبری

با توجه به ماهیت خاص فضای مجازی شاید بتوان ادعا نمود کشف جرایم در این فضا همواره با بهره گیری از تکنولوژی و فن آوری اطلاعات میسر خواهد بود و صرفاً بخش اندکی به روشهای غیرعلمی نظیر مهندسی اجتماعی و کشف به شیوه های سنتی اختصاص می یابد. لذا آن بخش از مراجع و ضابطین که با استفاده از روشهای علمی و فن آوری اطلاعات در زمینه کشف و بررسی جرایم در فضای مجازی فعالیت می نمایند نظیر پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات نیروی انتظامی و نیز سازمان امنیت فضای مجازی سپاه در واقع پلیس

---

^۱ مداح، محمد، (۱۳۸۷) مبانی مدیریت قضایی پرونده های کیفری، نشر قضا، معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، چاپ

علمی سایبری محسوب می شوند. به دیگر سخن (پلیس علمی سایبری آن بخش از ضابطین قضائی می باشند که با بهره گیری از روش های علمی و فن آوری اطلاعات به کشف جرایم سایبری و جمع آوری ادله و مدارک الکترونیکی و بررسی آزمایشگاهی آن و نیز شناسائی مجرمان سایبری و تبیین شگرد و روش های ارتکاب جرم در فضای مجازی با رویکرد جرم شناسانه و در نهایت تحقیق تخصصی و علمی از متهمان، می پردازند)^۱.

۳-۴-۲- شناسایی مجرمان سایبری

بر اساس اصل حقوقی (شخصی بودن مجازاتها) شناسائی و تشخیص هویت مجرمان امری ضروری و اجتناب ناپذیر است که تحقیقات پلیسی و قضائی بر مبنای همین تشخیص هویت صورت می پذیرد و انگهی این امر در زمینه مجرمان سایبری به مراتب پیچیده تر و تخصصی تر خواهد بود چرا که حضور افراد در فضای مجازی بر مبنای نشانی پروتکل اینترنت^۲ یا همان آی پی میباشد. این هویت مجازی در واقع عددی است که به هریک از دیوایسها و رایانه های متصل به شبکه اینترنت اختصاص می یابد که با شناسائی آن در واقع راه در جهت شناسائی استفاده کننده از آی پی یا مجرم سایبری تا حدودی هموار می گردد. پس نخستین قدم جهت شناسائی و تشخیص هویت مجرمان سایبری کشف آی پی می باشد. نکته حائز اهمیت که پیچیدگی شناسائی مجرمان سایبری را بیش از پیش ساخته و بهره گیری از روشهای تخصصی و علمی را جدی تر می سازد استفاده از آی پی فرد دیگر جهت اتصال به اینترنت مثلا استفاده از رایانه یا گوشی تلفن همراه فرد دیگر و یا استفاده از فیلترشکن ها و وی پی ان و آی پی چنجرها و یا استفاده از آی پی پویا و یا استفاده از یک آی پی توسط چند کاربر می باشد که پلیس علمی سایبری در هریک از این نمونه ها با بهره گیری از روشهای مختلف نظیر مهندسی اجتماعی و بررسی فیزیکی سیستمهای رایانه ای و دستگاههای متصل به اینترنت و بررسی لاگ و گزارشهای موجود در سیستم رایانه ای و بازگردانی اطلاعات و بهره گیری از امکانات سخت افزاری و نرم افزاری در آزمایشگاه های تخصصی نسبت به شناسائی مجرم سایبری اقدام می نماید. گفتنی است تشریح جزئیات روش های تخصصی در مواجهه با اینگونه موارد خارج از ظرفیت و حوصله این نوشتار می باشد.^۳ به منظور تکمیل روند شناسائی مجرمان سایبری استعلام از مراجع ذیربط نظیر مخابرات و شرکت ارتباطات زیرساخت و ارائه دهندگان خدمات دسترسی و حسب مورد مدیران پایگاه های اینترنتی و شبکه های اجتماعی

^۱ خسروی، وحید، (۱۳۹۴)، جایگاه وکیل در تحقیقات مقدماتی جرایم در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳

^۲ internet protocol adress

^۳ جوانمرد، بهروز، (۱۳۸۶) تضمینات حقوق بشری یا اصول رسیدگی دادرسی عادلانه در تحقیقات مقدماتی، ماهنامه دادرسی، سال یازدهم، شماره ۶۵.

امری اجتناب ناپذیر است. لذا قانونگذار جمهوری اسلامی ایران در ماده ۶۶۷ آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۴ و دو تبصره ذیل آن مقرر می دارد ارائه دهندگان خدمات دسترسی موظفند داده های ترافیک را حداقل تا شش ماه پس از ایجاد حفظ نمایند و اطلاعات کاربران را حداقل تا ششماه پس از خاتمه اشتراک نگهداری کنند.

تبصره ۱= داده ترافیک هرگونه داده ای است که سامانه رایانه ای در زنجیره ارتباطات رایانه ای و مخابراتی تولید می کنند تا امکان ردیابی آنها از مبدا تا مقصد وجود داشته باشد این داده ها شامل اطلاعاتی از قبیل مبدا مسیر تاریخ زمان مدت و حجم ارتباط و نوع خدمات مربوطه می شود.

تبصره ۲= اطلاعات کاربر هرگونه اطلاعات راجع به کاربر خدمات دسترسی از قبیل نوع خدمات امکانات فنی مورد استفاده و مدت زمان آن هویت نشانی جغرافیائی یا پستی یا قرارداد اینترنت شماره تلفن و سایر مشخصات فردی را شامل می شود^۱.

۳-۴-۳- کشف علمی جرایم سایبری

پیش از بررسی کشف علمی جرایم سایبری ضروری است اشاره ای مختصر به مصادیق جرایم سایبری در حقوق کیفری ایران داشته باشیم. به موجب قوانین جزائی نظیر قانون جرائم رایانه ای (قانون تعزیرات اسلامی)، قانون مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز می نمایند، قانون تجارت الکترونیک، قانون مطبوعات و قانون تبادل آزادانه اطلاعات، جرایم سایبری را می توان بدین شرح بیان نمود^۲.

۳-۴-۳-۱- جرائم علیه اخلاق و اشخاص در فضای مجازی

۱- نقض حریم خصوصی (هتک حیثیت از طریق انتشار صوت و فیلم تحریف شده دیگری بوسیله سیستمهای رایانه ای یا مخابراتی)

۲- جرائم علیه اخلاق و عفت عمومی (انتشار آثار مبتذل و مستهجن از طریق سامانه رایانه ای یا مخابراتی یا حامل های داده همچین تسهیل دسترسی افراد به محتوای مبتذل و مستهجن از طریق سامانه رایانه ای یا مخابراتی یا حامل های داده)

^۱ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی، (۱۳۹۴)، نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

^۲ اردبیلی، محمد علی، (۱۳۸۴)، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، چاپ اول، جلد دوم.

۳- هتک حیثیت و حرمت اشخاص

۴- نشر اکاذیب از طریق سیستم های رایانه ای یا مخابراتی به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی

۵- ترویج فساد و مخدرهای اینترنتی (دیجیتال دراگ)^۱

۳-۴-۲- جرائم علیه اموال در فضای مجازی

۱- تحصیل مال بطور غیرمجاز از طریق سامانه اینترنتی

۲- شرط بندیهای اینترنتی^۲

۳-۴-۳- جرائم علیه داده ها و سیستم های رایانه ای و مخابراتی

۱- شنود داده ها و جاسوسی رایانه ای (شنود غیرمجاز محتوای در حال انتقال در سیستمهای رایانه ای یا مخابراتی)

۲- سابوتاژ رایانه ای (حذف یا تخریب یا مختل یا غیرقابل پردازش نمودن داده های دیگری از سیستم های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل های داده بطور غیرمجاز همچنین از کار انداختن یا مختل نمودن سیستمهای رایانه ای یا مخابراتی بطور غیرمجاز)

۳- نفوذ و دسترسی غیرمجاز به داده ها و سامانه های رایانه ای و اینترنتی (دسترسی غیرمجاز به داده های سری در حال انتقال در سیستم های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل های داده یا تحصیل و شنود آن)

۴- سرقت داده های رایانه ای (ربودن داده های متعلق به دیگری بطور غیرمجاز)^۳.

۵- جعل داده های رایانه ای (تغییر داده ها یا علائم موجود در کارت های حافظه یا قابل پردازش در سیستم های رایانه ای یا مخابراتی یا تراشه ها یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانة داده ها یا علائم به آنها)

۶- قاچاق ترافیک مخابراتی (استفاده غیرمجاز از پهنای باند بین الملل مبتنی بر پروتکل اینترنتی به منظور برقراری ارتباطات مخابراتی)

---

^۱ ساقیان، محمد مهدی (۱۳۹۳) تقویت حقوق و آزادی های متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، مجله پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ششم.

^۲ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی، (۱۳۹۴)، نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

^۳ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی، (۱۳۹۴)، نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

- ۷- در دسترس قرار دادن داده‌های سری در حال انتقال در سیستم‌های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده برای اشخاص فاقد صلاحیت
- ۸- افشا یا در دسترس قرار دادن داده‌های سری در حال انتقال در سیستم‌های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده برای دولت، سازمان، شرکت یا گروه بیگانه
- ۹- نقض تدابیر امنیتی سیستم‌های رایانه ای یا مخابراتی به قصد دسترسی به داده‌های سری در حال انتقال در سیستم‌های رایانه ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده
- ۱۰- تغییر غیرمجاز داده‌های قابل استناد یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه آنها
- ۱۱- ممانعت از دسترسی اشخاص مجاز به داده‌های یا سیستم‌های رایانه ای یا مخابراتی بطور غیرمجاز
- ۱۲- ممانعت از پالایش محتوای مجرمانه از سوی ارائه دهندگان خدمات دسترسی
- ۱۳- تولید یا انتشار یا توزیع یا معامله داده‌ها یا نرم‌افزارها یا هر نوع ابزار الکترونیکی که صرفاً به منظور ارتکاب جرائم رایانه‌ای به کار می‌روند.
- ۱۴- فروش یا انتشار یا در دسترس قرار دادن گذرواژه یا هر داده‌ای که امکان دسترسی غیرمجاز به داده‌ها یا سیستم‌های رایانه‌ای یا مخابراتی متعلق به دیگری را فراهم می‌کند.
- ۱۵- آموزش نحوه ارتکاب جرائم دسترسی غیرمجاز، شنود غیرمجاز، جاسوسی رایانه‌ای و تخریب و اخلال در داده‌ها یا سیستم‌های رایانه‌ای و مخابراتی^۱.

۳-۴-۳- جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی در فضای مجازی

- ۱- جرائم سازمان یافته در فضای مجازی
- ۲- اهانت به مقدسات در فضای مجازی
- ۳- تروریسم در فضای مجازی
- پس از شکل‌گیری جرم در فضای مجازی، اعلام و شکایت قربانی بزه یا رصد ضابطین و مراجع قضائی نخستین قدم در جهت کشف جرم سایبری می‌باشد که متعاقب آن مرجع تحقیق اقدام به جمع‌آوری و تحصیل ادله جهت اثبات و انتساب جرم به متهم می‌نماید. بررسی و تفتیش فنی داده‌های موجود بر روی سامانه‌های رایانه ای یا مخابراتی نظیر رایانه، گوشی تلفن همراه، حامل‌های داده، بررسی لاگ و گزارش فعالیت‌هایی که کاربر با استفاده از سیستم رایانه ای در فضای مجازی انجام داده است همچنین ریکواری و بازگردانی داده‌های حذف شده و دسترسی به داده‌های رمزنگاری شده و کنترل ارتباطات غیرعمومی نظیر ایمیل و پیامک با استفاده

^۱ هندیانی، عبدالله و نظری منظم مهدی، (۱۳۹۴)، نقش تحلیل جرائم در جرمیابی، فصلنامه کارآگاه.

از امکانات نرم افزاری و سخت افزاری و تصویر برداری از داده ها یا پیاده سازی داده ها و ادله الکترونیکی مثبت جرم بر روی حامل های داده جهت ارائه به مرجع قضائی، استفاده از سخت افزار و نرم افزارهای قفل شکن و رمزیاب، نفوذ قانونی به داده های رمزنگاری شده، بررسی خطوط مخابراتی که متهم از طریق آن مبادرت به برقراری ارتباط می نموده است، بررسی اشتراک اینترنت متعلق به متهم، بررسی آثار و مشخصاتی که متهم در فعالیت مجرمانه خود در فضای مجازی باقی گذاشته است نظیر عکس، آدرس، تلفن، ایمیل و... از جمله اقدامات علمی جهت کشف و جمع آوری ادله جرم می باشد^۱.

---

^۱ محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۱)، قواعد فقه بخش جزایی، مرکز نشر علوم اسلامی

فصل ۴:

نقش مراجع قضایی و ضابطین دادگستری

در کشف جرم

۴-۱- ضابطین دادگستری

ضابطین قضایی بازوان اجرایی نظام قضایی محسوب می شوند. به منظور دسترسی به عدالتی مطلوب در جامعه، نیازمند تبیین جایگاه و حدود اختیارات این ضابطین می باشیم. همانطور که می دانیم اقدامات اولیه قضایی اعم از کشف و تعقیب، دستگیری مجرم و تحقیقات مقدماتی می بایستی مبتنی بر قوانین باشد به همین منظور ضرورت دارد که ضابطین تحت آموزش های لازم قرار گیرند تا از هرگونه عمل بر مبنای سلیقه شخصی و سوء استفاده از قدرت و بازداشت های غیر قانونی جلوگیری شود.

۴-۱-۱- مفهوم اصطلاحی ضابط دادگستری

در ترمینولوژی حقوق ضابط چنین تعریف شده است برای هر ناحیه اداره ای به عنوان اداره ی ناحیه تأسیس و رئیس آن اداره (که نماینده وزارت کشور در آن ناحیه بود) را ضابط یا مباشر می گفتند که به تصویب نایب-الحکومه ی بلوک و امضاء حاکم ولایت به سمت خود منصوب می شد که خدایان دهات تابع او بودند و حفظ امنیت و رفاه و نظم ناحیه ها به عهده ی ضابطان بود.^۱

ضابطین دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات مقام قضایی برای کشف جرم، بازجویی مقدماتی از متهم و نیز جلوگیری از فرار و پنهان شدن او، و سرانجام حفظ آثار و دلایل و ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی طبق ضوابط قانونی اقدام می کنند^۲

---

^۱ جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۶۸)، ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش

^۲ آشوری، محمد (۱۳۷۶)، آئین دادرسی کیفری ۱، سوم، تهران، سمت

۴-۱-۲-نحوه‌ی تخصصی کردن ضابطان

چون تخصصی کردن ضابطان نیازمند داشتن اطلاعات جامع و الگوی مناسب تقسیم بندی ضابطین است، باید این امر در چند مرحله انجام شود.

۴-۱-۲-۱-شناخت وضعیت موجود

با مطالعه قوانین و مقررات مربوط به ضابطین و نیز بررسی وضعیت و شرایط کنونی آنان در سطح کشور کاستی‌ها و نقاط قوت و ضعف شناسایی و به، سؤالات زیر پاسخ داده شود:

(۱) بر اساس قوانین و مقررات اقسام و مأموریت‌های ضابطین کدام است؟

(۲) در خصوص مأموریت‌های ضابطین چه اشکالات و کاستی‌هایی وجود دارد؟

(۳) ضابطین از نظر ساختاری و سازماندهی در چه شرایطی هستند و چه اشکالاتی در این سازماندهی وجود دارد؟

بررسی هریک از این موضوعات امری ضروری است در این جا به لحاظ رعایت اختصار تنها به موضوع سوال دوم یعنی بررسی یکی از اشکالات حوزه‌های فعالیت ضابطین (تداخل وظایف) اشاره می‌شود: چون مأموریت ضابطین خاص به موجب قانون مشخص شده است به نظر می‌رسد که هر یک از بخش‌های خاص تداخلی در بخش‌های دیگر ندارد، مشکل در مواردی است که ضابطین عام به صورت کلی وظیفه پیش‌گیری را انجام می‌دهند که ممکن است با ضابطین خاص به دلیل ناآشنایی و یا سوء تفاهم در تفسیر قوانین و مقررات تداخل مأموریت پیش آید و از سوی دیگر در جرایمی که تعارض در صلاحیت از نظر حوزه‌ی قضایی و یا صلاحیت شخصی رخ می‌دهد، تداخل وظایف قابل تصور است به ویژه آنکه بخش‌هایی مانند بسیج، سپاه پاسداران یا وزارت اطلاعات نیز به موجب قانون در پاره‌ای موارد هرچند در شرایط خاص و محدود ضابط تلقی شده‌اند و از سوی دیگر در نیروی انتظامی نیز بر اساس ساختار آن نیرو تقسیم وظایف انجام شده است. بررسی حوزه‌های مشترک نیاز به مطالعه بیشتر و استعمال از ضابطین دارد^۱.

---

^۱ شامبیاتی، هوشنگ، پروینی، علی (۱۳۹۳)، تخصصی کردن ضابطین گامیبه سوی حقوق کیفری قراردادی، فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین الملل، دوره ۷، شماره ۲۵، ۷۵-۹۷.

شناسایی حوزه‌های مشترک فعالیت ضابطین از دو جهت حایز اهمیت است: اول از نظر مدیریت ضابطین و جلوگیری از انجام فعالیت‌های موازی، دوم از نظر آموزش و افزایش توانمندی ضابطین و تخصصی نمودن آموزش‌ها البته باید توجه داشت که ضابطین در اهداف و روش کار دارای نقاط مشترکی هستند به این معنا که کلیه ضابطین با هدف جلوگیری و مقابله با جرم ایجاد شده‌اند و در رسیدگی به جرم و کشف جرم نیز ضابطان از قواعد کلی و مشترکی بهره می‌گیرند و بنابراین همه ضابطان نیاز به آموزش‌های عمومی و مشترک دارند، اما در عمل ناگزیر حوزه اقدام هر بخش از ضابطین باید مشخص شود تا تداخل در انجام وظایف پیش نیاید و این امر یکی از الزامات تخصصی نمودن ضابطین است.^۱

۴-۱-۲-۲-تهیه فهرست جامع از ضابطین

در شرایط موجود با توجه به قوانین و مقررات، ضابطین را به صورت کلی می‌توان در سه دسته قرار داد: اول) ضابطین عام: مأمورانی هستند که تحت نظارت مقام قضایی عهده دار کشف جرایم و تعقیب مجرمین هستند، مگر آن چه که به موجب قانون خاص در اختیار سایر ضابطین قرار گرفته است. دوم) ضابطین خاص: مأمورانی هستند که به موجب قوانین خاص صلاحیت دخالت آن‌ها محدود به جرایم خاص یا شرایط معین است از قبیل پلیس شهرداری، پلیس راه‌آهن، مأمورین گمرک و ... ضابطین خاص در سه دسته آمده است که عبارتند از:

- ۱- مأمورینی که در حوزه مأموریت تصریح شده در قوانین خاص ضابط به شمار می‌روند.
- ۲- مأمورینی که گزارش آن‌ها به منزله گزارش ضابطین دادگستری است.
- ۳- مأمورینی که در قانون صراحتاً به ضابط بودن آن‌ها اشاره‌ای نشده لیکن قانوناً تکالیفی مشابه ضابطان دادگستری بر عهده آن‌ها گذاشته شده است.

سوم) ضابطین نظامی: مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات مقام قضایی به جرایم نظامیان رسیدگی می‌کنند. منظور از جرایم نظامی جرایمی است که نظامیان در حین وظایفشان و یا به سبب آن مرتکب می‌شوند.^۲

---

^۱ پروینی، علی، درویش زاده، محمد (۱۳۹۰) اختلاف نظرهای قضایی در مسایل آیین دادرسی کیفری، انتشارات معاونت آموزش و تحقیقات.

^۲ مداح، محمد (۱۳۸۷) مبانی مدیریت قضایی پرونده‌های کیفری، نشر قضا، معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه.

۴-۱-۲-۳- بازنگری در طبقه بندی ضابطین با رویکرد تخصص گرایي

چه بخش‌هایی از اقدامات و فعالیت‌های ضابطین به عنوان حوزه عمومی تلقی می‌شود و نیاز به تخصص ویژه ندارد و کدام بخش از فعالیت آنان محتاج تخصص است؟ این سؤال محصول یک رویکرد جدید در تخصصی نمودن ضابطین است، رویکردی که صرفاً به اقتضانات حوزه مأموریت ضابطین توجه دارد صرف نظر از آنکه آن‌ها در چه سازمانی قرار گرفته‌اند، با چه هدفی ایجاد شده‌اند، موضوع مأموریت آن‌ها چیست؟ و ضابط عام هستند یا خاص؟ به عبارت دیگر در این رویکرد حوزه‌های عمومی مأموریت ضابطین شناسایی شده و برای آن‌ها دوره‌های آموزش عمومی ضابطین پیش‌بینی می‌شود و حوزه‌های تخصصی ضابطین نیز تعیین شده و برای آن آموزش تخصصی در نظر گرفته می‌شود؛ بنابراین ضابطینی که تنها در حوزه عمومی فعالیت می‌کنند نیاز به گذراندن دوره‌های تخصصی ندارند در حالی که ضابطینی که در حوزه تخصصی کار می‌کنند لزوماً باید علاوه بر آموزش عمومی، دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز را کسب کنند این رویکرد بر مبنای مدیریت اقتضایی است و در آن تخصص گرایي ضابطین دقیقاً منطبق با نیاز شغلی آن‌ها تعریف می‌شود. به عنوان مثال ضابطینی که عهده‌دار تحقیق و بازرجویی از متهمان می‌باشند، باید در آموزش‌های ضابطین کاملاً به حقوق شهروندان آشنایی داشته باشند، در این راستا بخشنامه‌ای در جهت حفظ حقوق شهروندان و حفظ کرامت انسانی صادر شده است که بند اول آن ناظر به همین موضوع است.^۱

بر اساس تخصص گرایي اقتضایی ضابطین را باید در دو طبقه ضابطین عام یا عمومی و ضابطین تخصصی قرار داد منظور از ضابط عمومی مأمورینی هستند که به صورت عمومی توانایی اعلام گزارش جرم و معرفی مجرم به مقامات قضایی را دارند و گزارش آن‌ها به عنوان ضابط تلقی می‌شود و ضابط تخصصی به مأمورینی اطلاق می‌شود که صلاحیت رسیدگی به جرایم خاصی در حوزه تخصص و مأموریت خود را دارند ضابطین عمومی باید دوره‌های آموزش عمومی ضابطین را بگذارند و پس از پایان دوره کارت ضابط عام برای آنان صادر می‌شود و تحت نظارت دادستان محل انجام وظیفه می‌کنند اما ضابطین خاص علاوه بر گذراندن دوره ضابط عمومی باید در یک رشته خاص نیز دوره‌های آموزش تخصصی را طی کنند و کارت ویژه ضابطین تخصصی در حوزه مأموریت محوله برای آنان صادر خواهد شد طبیعی است که هر یک از این طبقه‌ها درجه بندی خواهد داشت و بر اساس توانایی حدود فعالیت و حوزه اقدام آن‌ها نیز تعیین می‌شود.

ضابطین عام در مورد کلیه جرایم تحت تعلیمات مقام قضایی حق مداخله دارند مگر آن که جرم، خاص باشد که در این صورت تنها زمانی وارد عمل می‌شوند که ضابط خاص وجود نداشته باشد و یا مقام قضایی با

^۱ انصاری، ولی الله (۱۳۸۰) حقوق تحقیقات جنایی (مطالعه تطبیقی)، انتشارات سمت.

وجود ضابط خاص، به آن‌ها مأموریت داده باشد، بنا بر این ضابطین عام در جرایم خاص نیز تا مداخله ضابطین خاص حق رسیدگی خواهند داشت اما در هر حال گزارش اقدام را باید سریعاً به اطلاع مقام قضایی برسانند. ضابطین تخصصی دارای رتبه‌های مختلف بر اساس سابقه کار و گذراندن دوره‌های عمومی خواهند بود، و در حوزه تخصصی خود صلاحیتشان مطلق خواهد بود، کلیدی ضابطین خاص و نیروهای انتظامی در حوزه‌های تخصصی مأموریت جزء این دسته از ضابطان قرار می‌گیرند.^۱

برای پیشگیری و مقابله با جرم باید دستگاه قضایی ابزار بیشتری در اختیار داشته باشد و از تمام سازوکارهای ممکن برای این منظور استفاده کند، در واقع وظیفه‌ی سیاست جنایی عبارت است از بسیج همه‌ی امکانات و سازوکارهای ممکن برای پاسخ به جرم، یکی از این ابزارها عبارت است از حمایت قانونی از افرادی که به موجب وظیفه در اعلام جرم و جمع آوری ادله‌ی آن ایفای نقش می‌کنند، چه مانعی دارد که این افراد در مورد اعلام جرم خاص مشمول عنوان ضابط قوه قضاییه باشند و گزارشات آن‌ها به عنوان گزارش ضابط دادگستری تلقی شده و از مزایای آن برخوردار باشند از جمله این افراد می‌توان به مقامات موضوع ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی اشاره کرد که به موجب قانون موظفند جرایم خاصی که در حوزه مدیریت آن‌ها رخ می‌دهد به مراجع قضایی گزارش نمایند و هم چنین است کارکنان سازمان بازرسی کل کشور یا دیوان محاسبات و... افزایش مصادیق ضابطین این خاصیت را دارد که اولاً: دستگاه قضایی با در اختیار گرفتن نیروهای بیشتری از ابزار و امکانات لازم برای مقابله با جرم برخوردار خواهد شد، ثانیاً: نیروهای جدیدی که در خصوص اعلام جرم ضابط تلقی خواهند شد از مزایای ضابط بودن از جمله گذراندن دوره‌های آموزش ضابطان و نیز اعتبار بخشی به گزارش آن‌ها به عنوان ضابط دادگستری بهره مند خواهند شد و از حمایت قانونی برخوردار می‌شوند. در این میان وجود پلیس قضایی یک امر ضروری است. مقابله با جرایم و اجرای دستورات مقامات قضایی در موارد خاص به دلیل فقدان پلیس قضایی با چالش مواجه شده است و این موضوع بارها مورد تأکید کارشناسان و مقامات قضایی ذیربط قرار گرفته است.^۲

---

^۱ آشوری، محمد (۱۳۸۸) آیین دادرسی کیفری، ج ۱، انتشارات سمت، چ ۱۰،

^۲ شامیاتی، هوشنگ، پروینی، علی (۱۳۹۳)، تخصصی کردن ضابطین گامیبه سوی حقوق کیفری قراردادی، فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین الملل، دوره ۷، شماره ۲۵، ۷۵-۹۷.

۴-۲- بررسی وظایف ضابطین قضایی

به طور کلی ضابطین دادگستری به دو دسته عام و خاص تقسیم می شوند. ماده ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۴ صراحتاً ضابطین دادگستری را تفکیک کرده است و فرماندهان، افسران و درجه داران آموزش دیده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی را ضابط عام و روسا و معاونین زندان نسبت به امور مربوط به زندان، مامورین وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه و مامورین نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران و همچنین سایر نیروهای مسلح که به موجب قوانین خاص ضابط خاص معرفی کرده است. در تفسیر ماده فوق می توان گفت که ضابطین عام صلاحیت اقدام در کلیه جرایم را داشته و ضابطین خاص صلاحیت اقدام در جرایمی خاص، شرایطی معین و مکانی ویژه را دارند. لازم به یادآوری است که ضابطین خاص در جرایم خارج از محدوده وظایف خود، حق مداخله و اقدام ندارند بنابراین می توان گفت که سربازان وظیفه ضابط دادگستری محسوب نمی گردند هرچند تحت نظارت ضابطان مربوطه عمل می کنند. در خصوص اقدامات صورت گرفته از سوی سربازان وظیفه، علاوه بر مسیولیت ضابط، مسیولیت شخصی سرباز محفوظ است. لازم به یادآوری است که ضابط علاوه بر ویژگی مورد اطمینان بودن می بایستی تحت آموزش های لازم تحت نظارت مراجع قضایی قرار گیرد تا بتواند کارت ویژه ضابط دادگستری را دریافت نماید پس بهتر است قبل از پاسخگویی به ضابط از صلاحیت او اطمینان حاصل نماید چراکه تحقیقات ضابط فاقد کارت ویژه ضابطین و جاهت قانونی نداشته و این اقدام ممنوع و غیرقانونی است. همانطور که اشاره شده یکی از وظایف ضابط دادگستری حفظ صحنه جرم و جلوگیری از فرار متهم است که در ماده ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری بیان شده است چنانچه ضابط در وقوع جرایم مشهود حضور نداشته باشد، شهروندان در صورت مرئی بودن جرم یا بیم فرار مجرم می توانند اقدامات لازم از جمله حفظ صحنه جرم و جلوگیری از فرار مجرم را به عمل آورند. منطبق بر ماده ۴۶ همان قانون آیین دادرسی کیفری ضابط نمی تواند بیش از بیست و چهار ساعت متهم را تحت نظر قرار دهد و مازاد بر آن با دستور دادستان امکانپذیر است. همچنین متهم در مرحله شروع تحقیقات می تواند تقاضای حضور وکیل کند اما انتخاب وکیل از سوی متهم به جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و جرایم سازمان یافته محدود به وکلای رسمی دادگستری است که مورد تایید قوه قضایه است.

۴-۲-۱-وظایف ضابط دادگستری در جرایم مشهود

طبق قانون، در شرایطی خاص، ضابط دادگستری می تواند در موارد زیر به اقدام فوری دست بزنند: در صورتی که جرم در دید و جلو روی ضابطان دادگستری رخ دهد و یا اینکه ضابط بلافاصله در محل وقوع جرم حضور بیابد و یا اینکه ضابط دادگستری آثار وقوع جرم را بلافاصله بعد از وقوع آن مشاهده کند. در صورتی که دو نفر یا بیشتر یا خود قربانی، بلافاصله بعد از وقوع جرم، شخص معینی را به عنوان مرتکب جرم معرفی کند. بلافاصله بعد از وقوع جرم، علائم و آثار واضح با اسباب و ادله جرم در تصرف متهم یافت شود و یا تعلق اسباب و ادله یاد شده به متهم محرز گردد. متهم بلافاصله پس از وقوع جرم، قصد فرار داشته باشد یا در حال فرار باشد یا بلافاصله پس از وقوع جرم دستگیر شود.^۱

جرم در منزل یا محل سکناى افراد، اتفاق افتاده یا در حال وقوع باشد و شخص ساکن در همان حال یا بلافاصله پس از وقوع جرم، ورود مأموران را به منزل با محل سکناى خود درخواست کند. متهم بلافاصله پس از وقوع جرم، خود را معرفی کند و وقوع آن را خبر دهد. متهم ولگرد باشد و در آن محل نیز سوء شهرت داشته باشد.

در هر یک از حالات بالا جرم مشهود در نظر گرفته می شود و ضابط می تواند فوراً وارد عمل شوند و آثار و علائم و ادوات جرم را جرم آوری و حفظ کنند و همچنین از فرار کردن متهم جلوگیری کنند.^۲ در واقع وظیفه انجام تحقیقات مقدماتی را ر عهده دارند ولی باید بلافاصله موضوع را به دادستان اطلاع دهند. بعد از این موضوع تحت نظر دادسرا انجام می شود. در این موارد قانون گذار جهت رعایت حال متهم دستور داده است که مراحل تکمیل و ارسال پرونده به مرجع قضایی با سرعت انجام شود به طوری که نمی توان متهم را بازداشت نگه داشت مگر در صورت وجود عذری موجه و یا عدم دسترسی به مقام قضایی، می توان متهم را تا ۲۴ ساعت در بازداشتگاه نگهداری کرد. بنابراین بازداشت متهم بیش از ۲۴ ساعت بدون اجازه مقام قضایی از مصادیق بازداشت غیر قانونی است. بعد از ورود مقام قضایی، پرونده به او تحویل داده می شود و ضابطان تنها در صورت اجازه او حق مداخله دارند.^۳

^۱ انصاری، مصطفی و ابوالحسن، بختیاری (۱۳۹۴) بررسی نقش ضابطین دادگستری در سیستم قضایی کشور، نخستین کنگره بین المللی حقوق ایران، تهران، مرکز همایشهای توسعه ایران، ۱۹-۱.

^۲ مدنی، سیدجلال (۱۳۸۵) ادله اثبات دعوا، تهران، انتشارات پایدار، چاپ نهم

^۳ امامی، سیدحسن (۱۳۸۴) حقوق مدنی، تهران، انتشارات ابوریحان، چاپ ششم

۴-۲-۲-وظایف ضابط دادگستری در جرایم غیر مشهود

به جز در مواردی که در بالا تحت عنوان جرم مشهود گفته شد، سایر موارد شامل جرم غیر مشهود است. ضابطین دادگستری در جرایم غیر مشهود از اختیاراتی که در جرایم مشهود برای کشف جرم و تعقیب متهم دارند برخوردار نیستند. در واقع وظیفه ضابط دادگستری در جرایم غیر مشهود این است که باید به محض اطلاع از جرم این موضوع را بررسی کند که آیا رسیدگی به پرونده در حیطه وظایف آنها هست یا خیر و اگر مربوط به مرجع دیگری باشد، پرونده را به آنجا منتقل می کند و اگر در حیطه وظایف خودش بود مراحل رسیدگی به جرم را طی کند^۱.

۴-۲-۳-روانشناسی قضایی

روانشناسی قضایی که قلمروی وسیع تر از روانشناسی جنایی دارد. شاخه‌ای از روانشناسی است که عوامل خودآگاه و ناخودآگاهی را که ممکن است در همه افراد در دعوی جنایی تأثیر داشته باشند، بررسی می کند. به عبارت دیگر، روانشناسی قضایی یا حقوقی در رفتار قاضی، متهم، مدعی، دفاع، شاهد، جامعه و اوضاع و احوال گوناگونی که در نظر و استدلال و رأی قاضی مؤثرند مطالعه می کند همچنین، به مطالعه عوامل روانی که متهم را به پنهان کردن حقیقت یا درخواست ترحم و تخفیف مجازات وامی دارد و مطالعه رأی عامه مردم و جرایم می پردازد. اجمالاً روانشناسی قضایی که در تمام شئون قضائی رسوخ دارد هدف کشف آن حقیقت و تشخیص و تفکیک راست از دروغ است و می کوشد با دقیق ترین تجزیه و تحلیل علمی و روانشناختی دروغ را تعریف کند و بر ارکان آن دست یابد و در پرتو آن میزانی برای ارزیابی علمی دلایل شهادت و اقرا بدست آورد تا حکم عدالت اعم از محکومیت یا براءت مبنایی استوار و خدشه ناپذیر داشته باشد^۲.

---

^۱ فلاح، عبدالعظیم (۱۳۸۹) میزان اعتبار گزارش ضابط دادگستری در تصمیمات قضائی، فصلنامه تعالی حقوق دوره جدید، شماره ۱.

^۲ رضوی، محمد، (۱۳۸۸) طرز تشکیل پروندههای قضائی، چاپ اول، چاپ میسر گستر

۴-۲-۴- ضرورت ضابطین قضایی

حقوق کیفری قراردادی یا عدالت توافقی، شاخه‌ای از حقوق کیفری است که با ایجاد ساز و کارهایی در فرایند رسیدگی به جرم، از قبیل به کارگیری قواعد حقوق خصوصی، راه را برای گفتگوی قاضی (یا سایر مسئولین) با متهم، بزهکار یا محکوم برای دست یابی به هدف مشترک (که همان پاسخ دهی مناسب به جرم است) هموار می‌کند. در واقع این رشته با ساختار شکنی در حوزه حقوق عمومی و پیوند آن با حقوق خصوصی زمینه «سازش برسر جرم» را در مراحل مختلف رسیدگی به جرم فراهم می‌کند.^۱

۴-۲-۵- ضرورت تخصصی کردن ضابطین برای تحقق عدالت توافقی

عدالت توافقی نظریه‌ای جدید در حوزه حقوق کیفری است که اجرای آن مستلزم پیش بینی تمهیدات لازم از قبیل ارتقای فرهنگ عمومی، ترویج صلح و سازش و آموزش قضات است، یکی از این تمهیدات تخصصی کردن ضابطین است، زیرا اولاً؛ آشنایی ضابطین با علوم از قبیل دانش جرم یابی، روان شناسی اجتماعی، روان شناسی کیفری، روان شناسی قضایی و جرم شناسی که مرتبط با عدالت توافقی هستند موجب می‌شود تا آنان با توانایی و امکانات بیشتری نسبت به اجرای سیاست عدالت توافقی اقدام کنند و این امر، مستلزم تخصصی شدن ضابطان است. در این جا برای نمونه به کارکرد برخی از این علوم در عدالت توافقی اشاره می‌کنیم. مثلاً جرم یابی به عنوان رشته تخصصی کشف جرم، از علوم مختلف بهره می‌گیرد و عبارت است از علم کشف جرم مشتمل بر موضوعات ادله ی فیزیکی جرم برای تحلیل آزمایشگاهی و آزمایشات بالستیک (سلاح و مهمات) و خون شناسی و ... کشف علمی جرم یکی از دروسی است که در دانشکده‌های پلیس، تدریس می‌شود.^۲

بدیهی است تخصص ضابطین در زمینه جرم یابی و کشف علمی جرم توانایی آن‌ها را در چانه زنی با متهم و پذیرش اتهام توسط او بالا می‌برد، زیرا متهم می‌داند که اگر اتهام را نپذیرد، پلیس با تکیه بر تخصص جرم یابی و استفاده از تکنولوژی و ابزارهای جدید کشف جرم، به واقعیت ماجرا پی می‌برد و خواهد توانست که انتساب جرم به او را (پس از مدتی) اثبات نماید و در آن زمان از امتیازاتی که با پذیرش اختیاری جرم به دست می‌آورد، محروم خواهد شد، به همین دلیل ترجیح می‌دهد که اتهام را بپذیرد. یا دانش روان شناسی اجتماعی به ضابطان

^۱ ا کبری، هوشنگ (۱۳۹۳) مسئول دایره تشخیص هویت، سایت دو هفته‌نامه پیک حقوق و قانون.

^۲ فلاح، عبدالعظیم (۱۳۸۹) میزان اعتبار گزارش ضابط دادگستری در تصمیمات قضائی، فصلنامه تعالی حقوق دوره جدید، شماره

این امکان را می‌دهد که با استفاده از فنونی که برای معامله کردن در وضعیت تعارض (تضاد منافع جامعه با متهم) در این رشته آموخته‌اند، از قبیل فن گسترده کردن منابع، فن نان به هم قرض دادن و فن زدن از هزینه بتوانند ضمن مذاکره و تعامل با متهم به توافق مطلوبی برسند، توافقی که در آن منافع جامعه و متهم تامین می‌شود.^۱

ضابطان متخصص و بهره‌مند از دانش روان‌شناسی کیفری با استفاده از اطلاعاتی که در زمینه علل و عوامل روانی ارتکاب جرم توسط متهم کسب می‌کنند، در گفت و گوی با متهم و جلب مشارکت او برای همکاری در کشف جرم با توانایی بیشتری عمل می‌کنند و این ماموریت، قرین موفقیت خواهد شد. روان‌شناسی قضایی نیز که عبارت است از دانش بررسی علل روانی حکایت پدیده مجرمانه، به ضابطان در بازجویی موثر از متهم و پی بردن به علل روانی انکار اتهام و امتناع او از هم‌کاری با ضابطان و نحوه‌ی رفع آن علل کمک می‌کند، زمانی که ضابطان حین رسیدگی، با استفاده از تخصص روان‌شناسی قضایی اطلاعات جامعی از شخصیت متهم و شرایط روانی او کسب کنند، دست‌یابی به عدالت توافقی در پرتو این اطلاعات، امکان‌پذیر خواهد شد.^۲ بنابراین، تخصصی کردن ضابطین دادگستری به منظور آشنایی آن‌ها با این علوم ضروری است.

ثانیا؛ توسعه شهرها، افزایش جمعیت، زندگی صنعتی، آپارتمان‌نشینی، از هم گسیختگی روابط خویشاوندی، بالارفتن سن ازدواج، سیر صعودی آمار طلاق به ویژه طلاق عاطفی، سستی نهاد خانواده و کم‌رنگ شدن سنت‌های جامعه و تهاجم فرهنگی از طریق اینترنت، ماهواره و سایر رسانه‌ها هر یک به نوبه خود تأثیر شگرفی در گسترش جرم داشته و موجب بروز جرایم جدیدی مانند قاچاق انسان، جرایم اینترنتی، هرزه‌نگاری و پورنوگرافی، تجارت جنسی، تجارت مواد مخدر، تروریسم، جرایم محیط زیست شده است. ماهیت جرایم نیز، نسبت به گذشته پیچیده‌تر شده است، نحوه‌ی ارتکاب جرم در اثر پیدایش روش‌های جدید به نحوی است که به آسانی کشف نمی‌شود و مرتکبین جرایم به گونه‌ای عمل می‌کنند که آثار جرم به جای نماند، در بسیاری از موارد بزه دیدگان از اعلام جرم صرف‌نظر می‌کنند. با پیدایش تکنولوژی و به‌کارگیری آن توسط مجرمین، ابزار پیشرفته ارتکاب جرم در اختیار آنان قرار گرفته و صنعتی شدن و پیشرفت فن‌آوری موجب گسست روابط

---

^۱ رضوی، محمد، (۱۳۸۸) طرز تشکیل پرونده‌های قضائی، چاپ اول، چاپ میسر گستر

^۲ فلاح، عبدالعظیم (۱۳۸۹) میزان اعتبار گزارش ضابط دادگستری در تصمیمات قضائی، فصلنامه تعالی حقوق دوره جدید، شماره

اجتماعی شده است که این به نوبه خود موجب افزایش جمعیت کیفری و ناتوانی کارگزاران عدالت کیفری در کنترل جرم شده است. این شرایط نیاز به تخصص ضابطان برای دستی یاب به عدالت توافقی را توجیه می‌کند.^۱

ثالثاً؛ وسعت و گستردگی کشور از یک سو و وجود شهرها، شهرک‌ها و حاشیه‌ی شهرها از سوی دیگر شرایط و مکان مناسبی برای ارتکاب جرم فراهم کرده و راه فرار از قانون را برای آنان مهیا نموده است. چه آن که آنان در میان ازدحام جمعیت و هیاهو و شلوغی این شهرها و به دور از چشم پلیس به راحتی مرتکب جرم شده و خود را مخفی می‌کنند یافتن این مجرمان در کشوری پهناور و مانند ایران به مانند یافتن سوزن در میان انباری از کاه است. در این میان کلان شهرها و حاشیه‌ی آن‌ها را می‌توان بهشت بزهکاران نامید، زیرا آنان را قادر می‌سازد تا پس از ارتکاب جرم با مهاجرت و سکونت در مناطق جدید، سال‌ها از انظار پلیس مخفی بمانند. هم چنین، جهانی شدن و فعالیت مجرمین در شبکه‌ها و باندهای بین‌المللی جرم، موجب شده است که پلیس در فعالیت‌های فرامرزی و همکاری با اینترپول (پلیس بین‌الملل) تلاش کند تا به توانایی و تخصص لازم در زمینه‌ی حقوق و معاهدات بین‌الملل، آشنایی با زبان خارجی و... دست یابد، به همین منظور بخشی از پلیس عهده دار وظیفه‌ی مذکور می‌شود و نیروی انتظامی در این راستا گام‌های مهمی برداشته است.

علاوه بر این، نتایج مطالعات میدانی و نیازسنجی‌هایی که در طول سالیان مختلف انجام شده است نیز بر این امر تأکید دارد و اکثر نوشته‌هایی که به مشکلات و کاستی‌های ضابطین پرداخته است به ضرورت بازنگری در سازماندهی ضابطین و لزوم توجه به تخصصی نمودن آن‌ها اشاره دارد. بنابراین تخصصی کردن ضابطین تنها راه توانمندسازی آن‌ها برای اجرای سیاست‌های قوه قضاییه از جمله عدالت توافقی است^۲

۴-۳- فناوری های علمی و پلیسی

بهره‌گیری از فناوری های علمی و پلیسی در کشف جرائم می‌تواند دقت و سرعت کار را افزایش دهد که برای به‌کارگیری فناوری‌های مدرن در کشف جرائم توسط افسران پلیس، لازم است که ابتدا با به‌کارگیری متخصصان و کارشناسان خبره و صرف زمان و هزینه مناسب، آزمایش‌های اعتبارسنجی گسترده‌ای بر روی تجهیزات مدرن صورت پذیرد و سپس با ارائه آموزش‌های لازم، این تکنیک‌ها می‌توانند توسط مأموران

---

^۱ فرمانی جامع، رضا (۱۳۹۷) بررسی نقش ضابطین در احقاق حقوق عمومی و شهروندی، مجله بین‌المللی پژوهش ملل، دوره سوم، شماره ۳۱، ۱۷-۱.

^۲ مهابادی، علی اصغر، نوریان، علیرضا، (۱۳۹۰) وا کاوی، نقش و جایگاه ضابطین دادگستری در لایحه آئین دادرسی کیفری، فصلنامه دانش انتظامی، سال چهارم، شماره سوم

کشف جرائم مورد استفاده قرار گیرند. در مورد هر تکنیک جدید، مأموران باید با قابلیت ها و محدودیت ها به طور کامل آشنا باشند.

۴-۳-۱- دستگاه های دروغ سنجی

دستگاه های دروغ سنج تاکنون با استفاده از ضربان قلب اقدام به تشخیص دروغ ها می کردند اما ظاهراً یادگیری ماشینی و هوش مصنوعی می تواند بسیار بهتر عمل کند. یادگیری ماشینی تاکنون برای حدس سن از روی عکس، شمردن کالری ها و حتی انجام کارهای روزانه استفاده شده اما اخیراً محققان دانشگاه میشیگان از آن برای بهبود دروغ سنج استفاده کرده اند. محققان با استفاده از شهادت های پرونده های واقعی دادگاهی سعی کرده اند تا دستگاه دروغ سنجی با قابلیت کشف دروغ ها در حساس ترین لحظه ها طراحی کنند.

۴-۳-۱-۱- پذیرش قضایی دروغ سنج

رویه قضایی کشورهای جهان نتایج آزمون دروغ سنجی را به ندرت به عنوان دلیل پذیرفته اند و از موارد نادر هم مربوط به ایالات متحده آمریکا هست (پیرسرابی امیر). علی هذا می بایست سایر ادله و مدارک در کنار بازجویی های انجام شده و دروغ سنجی مورد بهره برداری قضایی قرار گیرد.

۴-۳-۲- بازجویی های مدرن

مأمورین پلیس و کارآگاهان و قضات دادرسی می توانند با استفاده از تکنیک های مختلف بازجویی از جمله شخصیت شناسی مزاجی متهمان، روانشناختی بازجویی، استفاده از مهارت های ارتباطی در بازجویی و... در کشف جرائم موفق تر عمل نمایند.

۴-۳-۲-۱- فن و علم بازجویی

بازجویی به دلیل استفاده از روش ها و قواعد فنی و علمی مانند روانشناسی علم و فن محسوب می شود در بازجویی از فنون و علوم مختلف مانند روانشناسی، جامعه شناسی، قوم شناسی، زبان شناسی و... استفاده می شود و قواعد حاکم بر روابط بین انسان ها بر آن حاکم است^۱

۴-۳-۳- فناوریهایی مدرن در صحنه جرم

امروز روند عمومی به سمت توسعه تکنولوژیهای پیچیده ای (از قبیل پروفایل سریع DNA) است، که قابل حمل هستند و می توان آنها را به صحنه جرم آورد و به کار گرفت. قابلیت آوردن تجهیزات بزرگ به صحنه جرم یا به عبارتی قابل حمل بودن، برای مأموران صحنه جرم این امکان را فراهم می کند که جریات و اطلاعات بیشتری را در زمان کمتر جمع آوری کنند. فناوری هایی مثل پروفایل سریع حمل DNA، منابع نوری متناوب، رادار نفوذ کننده در زمین، اسپکتروسکوپی و رامان قابل FTIR، اسکنرهای لیزری قابل حمل و غیره از جمله فناوریهایی هستند که می توانند کمک زیادی به جمع آوری درست مدارک و شواهد و حل سریعتر مسأله بنمایند^۲

۴-۳-۴- گیاه شناسی جنایی

تعریف گیاه شناسی را بررسی زندگی گیاهی برای دریافت اطلاعات در رابطه با جرم و جنایت های رخ داده شده می دانند، گیاه شناسی جنایی می تواند نقش مهمی در بررسی های جنایی ایفا کند. اما تاکنون به دلیل فقدان دانش در این زمینه بین اغلب افراد درگیر در موضوع بررسی های جنایی، چندان مورد استفاده قرار نگرفته است^۳.

---

^۱ پیرسرابی، امیر، شخصیت شناسی مزاجی متهمان در بازجویی های حرفه ای، پایان نامه کارشناسی ارشد (به راهنمایی دکتر بشری محمدی فرد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، ۱۳۹۸).

^۲ عاملی، اکرم، کاربرد فناوریهایی مدرن در صحنه جرم، نشر کارآگاه، شماره چهل و هفت، سال دوازدهم تابستان ۹۸.

^۳ جلیلی، شیرین، و مریم محمودی، کاربرد گیاه شناسی جنایی در کشف علمی جرایم، نشریه کارآگاه، شماره بیست و هفتم، سال هفتم تابستان ۹۳.

۴-۳-۵-نانو تکنولوژی در کشف جرائم

امروزه علوم جنایی نیز از مزایای دنیای نانو فن آوری بهره می برد و فن آوری نانو در علوم جنایی نیز، همانند دیگر زمینه های علمی، وارد شده است و از شناسایی گرفته تا منحصراً سازی و ارزیابی اسناد و ادله جمع آوری شده در صحنه جرم کاربرد فراوان پیدا کرده است. از میان فن آوری های مختلف نانو، نانو تجزیه و تحلیل با دستگاه های نظیر میکروسکوپ الکترونی روبشی (TEM)، میکروسکوپ الکترونی روبشی (SEM)، میکروسکوپ نیروی اتمی (AFM)، و میکروسکوپ رامان در علوم جنایی، جایگاه ویژه ای پیدا کرده اند.^۱

۴-۳-۶-بیولوژیکی در کشف جرائم (تشخیص هویت ژنتیکی)

ادله بیولوژیکی و تشخیص هویت ژنتیک، یکی از شیوه های مدرن کشف جرم است. اگر چه در ایران هنوز این روش قانونی نگردیده، اما با محسوب کردن این روش به عنوان یکی از جلوه های علم قاضی، می توان از این روش نوپا در کشف جرم استفاده کرد (جمال بیگی و...). گفتنی هست علاوه بر امکان استخراج DNA از اشخاص زنده یا دلایل و مدارک جرمی که حاوی خون یا سایر بافتها و مایعات بدن است، از اجسادی که مدت ها از مرگ آنها گذشته باشد، نیز می توان DNA استخراج نمود.^۲

---

^۱ مرادی، نسرين سادات، و یونس معروفی، کاربرد نانو تکنولوژی در کشف علمی جرم، نشریه کارآگاه، شماره بیست و هشتم، سال هفتم پاییز ۹۳.

^۲ نجابتی، مهدی، پلیس علمی، تهران: انتشارات سمت، چاپ یازدهم، ۱۳۹۰، ص ۱۹۹.

فصل ۵:

نتیجه گیری و پیشنهادات

۵-۱- نتیجه گیری

ابزارها و روش های مختلفی برای کشف جرم و دستگیری مجرم وجود دارد که در به سرانجام رسیدن تحقیقات کمک شایانی می نمایند که عبارتند از: نقش اثر انگشت در دستگیری جنایت کاران، کشف جرم به وسیله یک تار مو، فرق بین موی زن و مرد، عوامل بو، صوت و رنگ در تشخیص جنایت کاران، صوت، رنگ، لابراتوارهای مجهز پلیس، DNA، نانو تکنولوژی، بازجویی های مدرن و ... که بوسیله آنها کشف جرائم سرعت پیدا می کند و روند انجام کارها تسهیل پیدا می کند. براین اساس استفاده از روش های جدید، ماموریت پلیس را در مقابله با جنایت کاران تسهیل می بخشد و هر مجرم آثار و علائم منحصر به فرد خود را دارد که در تشخیص هویت جانی، از آن توسط پلیس استفاده می شود. ایجاد آزمایشگاه ها و مراکز تحقیق، استفاده از آمار و احصاء جرایم در مراکز پلیس سبب شناخت در کشف جرم و مجرمین می گردد و همچنین استفاده از تکنولوژی و تجهیز مراکز پلیس با آن در کشف جرم، اثبات جرم مجرم، در جمع آوری مدارک اثباتیه، نقش سازنده دارند. ضابطین دادگستری مکلفند دستورات مقام قضایی را اجرا کنند و ریاست نظارت بر ضابطین از حیث وظایفی که به عنوان ضابط دارند با دادستان است. ضابطین به محض اطلاع از وقوع جرم، در جرایم غیر مشهود مراتب را برای کسب تکلیف و اخذ دستور لازم به مقام ذیصلاح قضایی اعلام می کنند و درخصوص جرایم مشهود تمامی اقدامات لازم را به منظور حفظ آلات و ادوات و آثار جرم و جلوگیری از فرار متهم و یا تبانی، تعقیب و تحقیقات مقدماتی را انجام و بلافاصله به اطلاع مقام قضایی می رسانند. طبق قانون، در شرایطی خاص، ضابط دادگستری می تواند در موارد زیر به اقدام فوری دست بزنند: در صورتی که جرم در دید و جلو روی ضابطان دادگستری رخ دهد و یا اینکه ضابط بلافاصله در محل وقوع جرم حضور بیابد و یا اینکه ضابط دادگستری آثار وقوع جرم را بلافاصله بعد از وقوع آن مشاهده کند. در صورتی که دو نفر یا بیشتر یا خود قربانی، بلافاصله بعد از وقوع جرم، شخص معینی را به عنوان مرتکب جرم معرفی کند. بلافاصله بعد از وقوع جرم، علائم و آثار واضح با اسباب و ادله جرم در تصرف متهم یافت شود و یا تعلق اسباب و ادله یاد شده به متهم محرز گردد. متهم بلافاصله پس از وقوع جرم، قصد فرار داشته باشد یا در حال فرار باشد یا

بلافاصله پس از وقوع جرم دستگیر شود. جرم در منزل یا محل سکنای افراد، اتفاق افتاده یا در حال وقوع باشد و شخص ساکن در همان حال یا بلافاصله پس از وقوع جرم، ورود مأموران را به منزل با محل سکنای خود درخواست کند. متهم بلافاصله پس از وقوع جرم، خود را معرفی کند و وقوع آن را خبر دهد. متهم ولگرد باشد و در آن محل نیز سوء شهرت داشته باشد. در هریک از حالات بالا جرم مشهود در نظر گرفته می شود و ضابط می تواند فوراً وارد عمل شوند و آثار و علائم و ادوات جرم را جرم آوری و حفظ کنند و همچنین از فرار کردن متهم جلوگیری کنند. در واقع وظیفه انجام تحقیقات مقدماتی را بر عهده دارند ولی باید بلافاصله موضوع را به دادستان اطلاع دهند. بعد از این موضوع تحت نظر دادرسان انجام می شود. در این موارد قانون گذار جهت رعایت حال متهم دستور داده است که مراحل تکمیل و ارسال پرونده به مرجع قضایی با سرعت انجام شود به طوری که نمی توان متهم را بازداشت نگه داشت مگر در صورت وجود عذری موجه و یا عدم دسترسی به مقام قضایی، می توان متهم را تا ۲۴ ساعت در بازداشتگاه نگهداری کرد. بنابراین بازداشت متهم بیش از ۲۴ ساعت بدون اجازه مقام قضایی از مصادیق بازداشت غیر قانونی است. بعد از ورود مقام قضایی، پرونده به او تحویل داده می شود و ضابطان تنها در صورت اجازه او حق مداخله دارند.

به جز در مواردی که در بالا تحت عنوان جرم مشهود گفته شد، سایر موارد شامل جرم غیر مشهود است. ضابطین دادگستری در جرایم غیر مشهود از اختیاراتی که در جرایم مشهود برای کشف جرم و تعقیب متهم دارند برخوردار نیستند. در واقع وظیفه ضابط دادگستری در جرایم غیر مشهود این است که باید به محض اطلاع از جرم این موضوع را بررسی کند که آیا رسیدگی به پرونده در حیطه وظایف آنها هست یا خیر و اگر مربوط به مرجع دیگری باشد، پرونده را به آنجا منتقل می کند و اگر در حیطه وظایف خودش بود مراحل رسیدگی به جرم را طی کند. ضابطین دادگستری مکلفند دستورات مقام قضایی را اجرا کنند و ریاست نظارت بر ضابطین از حیث وظایفی که به عنوان ضابط دارند با دادستان است. ضابطین به محض اطلاع از وقوع جرم، در جرایم غیر مشهود مراتب را برای کسب تکلیف و اخذ دستور لازم به مقام ذیصلاح قضایی اعلام می کنند و درخصوص جرایم مشهود تمامی اقدامات لازم را به منظور حفظ آلات و ادوات و آثار جرم و جلوگیری از فرار متهم و یا تبانی، تعقیب و تحقیقات مقدماتی را انجام و بلافاصله به اطلاع مقام قضایی برسانند و پلیس آگاهی نیز نقش تعیین کننده در پیگیری و کشف جرم و دستگیری مجرمین بر عهده داشته و باعث حفظ امنیت و آرامش در جامعه می گردد.

سازمان بازرسی کل کشور به عنوان یکی از دستگاه‌های حاکمیتی و نظارتی نظام جمهوری اسلامی ایران نقش مؤثر و مستمری را در مبارزه با فساد مالی و اداری در تمام مراحل تحقق یک پدیده مفسده بار و مجرمانه قبل، حین و بعد از وقوع آن به انجام می‌رساند. با توجه به ماهیت خاص فضای مجازی شاید بتوان ادعا نمود کشف جرایم در این فضا همواره با بهره گیری از تکنولوژی و فن آوری اطلاعات میسر خواهد بود و صرفاً بخش

اندکی به روشهای غیرعلمی نظیر مهندسی اجتماعی و کشف به شیوه های سنتی اختصاص می یابد. لذا آن بخش از مراجع و ضابطین که با استفاده از روشهای علمی و فن آوری اطلاعات در زمینه کشف و بررسی جرایم در فضای مجازی فعالیت می نمایند نظیر پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات نیروی انتظامی در واقع پلیس علمی سایبری محسوب می شوند.

ادله اثبات جرم در علم حقوق محدود است و شامل مواردی می شود که در قانون از آن نامبرده شده است اما در این زمینه برخی علوم به کمک حقوق آمده اند تا در حوزه حقوق کیفری کشف جرم و تعقیب متهم را ساده تر می کنند. این علوم بیشتر در مرحله تحقیقات مقدماتی و در دوره ای از رسیدگی کیفری مورد استفاده قرار می گیرند که ضابطان قضایی با مراجع قضایی همکاری دارند پلیس علمی یا آنگونه که کارشناسان از آن یاد می کنند کشف علمی جرایم یکی از علوم است که همکاری تنگاتنگ، حل پرونده های کیفری را برای مقامات دادسرا و دادگاه آسان تر می کنند. در گذشته های دور، یعنی قرون اولیه، دلایل به اقرار و شهادت محدود می شد و کمتر به کشف علمی جرم توجه می شد در آن قرون با توجه به اینکه روابط اجتماعی پیچیده نشده بود و زندگی ساده بود و روابط اجتماعی پیش نیامده بود، اشخاص در اقرار به آن عملی که کرده بودند ابایی نداشته و به راحتی اقرار می کردند برای اینکه می خواستند در مرحله اول خودشان را از ندای وجدان راحت سازند و دیگر آنکه اعتقادات مذهبی داشتند و دروغ را دشمنی با خدا می دانسته اند و به هر صورت آن فضایل اخلاقی، مانع از دروغ گویی می شده است و همچنین شهود نیز به سبب اعتقاداتی که داشتند باز هم دروغ گویی را مذموم می دانستند و حاضر نبودند برای رسیدن به منافع شهادت دروغ بدهند بنابراین ارزش شهادت و اقرار خیلی بالا بود اما بر اثر گذشت زمان و کاهش اعتقادات به خصوص اعتقادات مذهبی و در معرض تطمیع و تهدید قرار گرفتن شهادت نیز ارزش واقعی خود را از دست داد و به همین علت در اغلب کشورهای دنیا مجبور شده اند که شهادت را به قیودی متصل کنند.

با توجه به بررسی های به عمل آمده می توان به این نتیجه رسید که میل و اشتیاق به استفاده از تجهیزات و ابزارهای نوین و بهره مندی از مزایای آن اگر چه زمینه مشارکت جوامع و سازمان های مختلف در استفاده از فناوری های پیشرفته را فراهم کرده، اما در عین حال شرایط و بستر مساعدی برای ظهور جرایم نوین را به وجود آورده است. بالا بودن سرعت ارتکاب این جرایم نوین، فقدان رویه های مشخص پیرامون همکاری های متقابل جوامع و سازمان ها و بالا بودن هزینه های کشف این نوع جرایم، مراجع قضایی و انتظامی را با چالش هایی مواجه کرده است و بهره وری از تجهیزات و فناوری های نوین در راستای جرایم نوین و پیشرفته می تواند راهکاری مناسب برای پلیس و سازمان های قضایی کشور باشد و پلیس که به محدودیت ها و عدم کفایت ابزارهای سنتی پی برده است، به استفاده از ابزارهای نوین در کشف و پیشگیری از وقوع جرایم رو آورده است. که استفاده از فناوری های نوین و علوم و فنون مدرن توسط پلیس می تواند در کشف جرائم سرعت

بخشیده و قضات را در صدور احکام واقعی و حقیقی کمک کرده و جامعه را به سمت عدالخواهی و عدالت محوری پیش برد.

نقش ادارات و سازمان های خدمات رسان نیز همان طور که مشخص هست و برابر قوانین و مقررات وظیفه ای در کشف جرم ندارند لیکن می توانند در بروز رسانی تجهیزات و امکانات در مرحله اول در پیشگیری از وقوع جرم نقش بسزایی ایفا نمایند و در صورت وقوع جرم نیز با استفاده از تجهیزات آنها از جمله بهره برداری از دوربین های مدار بسته و... در کشف جرم کمک شایانی به پلیس و مراجع قضایی نماید

۵-۲-پیشنهادات

بر اساس نتایج بدست آمده از این تحقیق می توان پیشنهادات زیر را ارائه نمود:

۱- نقش تاثیر ابراز های علمی در کشف جرم، یکی از مواردی که همواره باید به آن توجه کرد به روز شدن تجهیزات و ابزارهاست که باید این موضوع مد نظر مسئولان و فرماندهان باشد و بهترین گزینه، تحقیق گسترده و استفاده از تجهیزاتی است که ساخته و پرداخته جوانان و دانشمندان این مرز و بوم است و البته نباید از فناوری روز نیز فاصله گرفت.

۲- میزان ارتباط مراجع قضایی و ضابطین دادگستری با تحقیقات علمی و فناوری های پلیسی و نحوه بهره برداری از آن، از دیگر مواردی که نیاز است که کارکنان ناجا و به ویژه کارکنان یگان های اجرایی مدنظر داشته باشند این است که همواره دانش و اطلاعات خود را به روز کنند و در راستای اجرای مأموریت ها پیشنهادها و راهکارهای نوین خود را به سلسله مراتب ارجاع دهند و یقین داشته باشند که برخی از موضوعات که در مرحله اجرا با آن مواجه می شوند شاید برای تصمیم گیران حوزه ستادی تازگی داشته باشد .

۳- بررسی رابطه توسعه علمی کشف جرم و نقش آن در پیشگیری از جرم، با پیشرفت علوم و فنون و گسترش انواع بزهکاری در اشکال گوناگون جایگاه توسعه کشف علمی جرایم بیش از پیش در پرونده های کیفری عینیت پیدا می کند بدیهی است کارشناسان فنون و علوم مختلف می توانند در زمینه های گوناگون، پلیس علمی را در ارتباط با کشف جرایم یاری کنند که به این منظور پلیس می تواند با توسعه علمی کشف جرایم نقش بسزایی در پیشگیری از جرم داشته باشد.

۴- تعامل نزدیک و سازنده میان پلیس و ادارات، می تواند در کشف جرائم کمک دهند باشد به عنوان مثال می بایست پلیس به اطلاعات و سامانه های سازمان های خدمات رسان دسترسی با رعایت قوانین مربوطه را داشته باشد تا در شناسایی و کشف جرائم سرعت بیشتری داشته باشد

- ۵- در تشخیص هویت و انگشت نگاری نکته مهم و حائز اهمیت این هست که در انگشت نگاری و بررسی صحنه های جرم در صورتی که جرم توسط افراد سابقه دار انجام شده باشد شناسایی آن مقدور هست که پیشنهاد می گردد با برقراری ارتباط نزدیک بین پلیس و اداره ثبت احوال کلیه افراد از بدو تولد و ورود به مدارس و حوزه های مختلف اجتماعی دارای اثرات انگشت ثبت شده باشند که دسترسی پلیس نیز به این سامانه کمک بسیار شایانی در شناسایی مجرمین و متهمین می نماید.
- ۶- تخصیص بودجه لازم توسط دولت برای ارتقای امنیت در سطح جامعه بویژه برای مجهز نمودن آزمایشگاه های کشف جرائم به ابزارها و تجهیزات مدرن
- ۷- نصب دوربین های مداربسته در سطح گسترده در شهرها و ایجاد سامانه مانیتورینگ شهری و در اختیار قرار گرفتن لینک آن به پلیس
- ۸- تدوین قوانین مؤثر در خصوص به رسمیت شناخته شدن ادله اثباتی کشف شده از اقدامات علمی و فناوری های نوین در محاکم قضایی
- ۹- تربیت و آموزش مأمورین کشف جرائم در خصوص فناوری های نوین و آشنایی کامل و دقیق آنها با این ابزارها

منابع و مآخذ

منابع و ماخذ

منابع فارسی

- [۱] اردبیلی، محمد علی. (۱۳۸۴). حقوق جزای عمومی. چاپ اول، جلد دوم، تهران: نشر میزان.
- [۲] اردبیلی، محمد علی. (۱۳۷۹). حقوق جزای عمومی. جلد اول، تهران: نشر میزان.
- [۳] اشنایدر، ریچارد. کیچین، تد. (۱۳۸۷). برنامه ریزی (شهری) برای پیشگیری از جرم. (ویراستار)، فرزانه سجودی، تهران: انتشارات سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.
- [۴] امامی، سید حسن. (۱۳۸۴). حقوق مدنی. چاپ ششم، تهران: انتشارات ابوریحان.
- [۵] انصاری، ولی الله. (۱۳۸۰). حقوق تحقیقات جنایی: مطالعه تطبیقی. تهران: انتشارات سمت.
- [۶] انصاری، ولی الله. (۱۳۸۰). کشف علمی جرایم. تهران: انتشارات سمت.
- [۷] آخوندی، محمود. (۱۳۸۲). آیین دادرسی کیفری. چاپ دوم، تهران: انتشارات جنگل.
- [۸] آشوری، محمد. (۱۳۷۶). آیین دادرسی کیفری. جلد ۱، چاپ سوم، تهران: نشر سمت.
- [۹] آشوری، سیما. (۱۳۸۵). نقش DNA در کشف علمی جرایم: نشریه تخصصی پلیس علمی. تهران: انتشارات دانشکده جنایی.
- [۱۰] آشوری، محمد. (۱۳۸۸). آیین دادرسی کیفری. جلد ۱، چاپ دهم، تهران: انتشارات سمت.
- [۱۱] بل، سوزان. (۱۳۸۹). دانشنامه پلیس علمی. (ویراستار)، مهدی نجابتی، علی شایان، تهران: انتشارات سمت.
- [۱۲] بیابانی، غلامحسین. (۱۳۹۰). جایگاه مدیریت صحنه جرم در جرم یابی. تهران: نشر کارآگاه.
- [۱۳] پروینی، علی. درویش زاده، محمد. (۱۳۹۰). اختلاف نظرهای قضایی در مسایل آیین دادرسی کیفری. تهران: انتشارات معاونت آموزش و تحقیقات.
- [۱۴] پلات، ریچارد. (۱۳۸۶). صحنه جرم. (ویراستار)، عباس خانه زاد رضوی، تهران: نشر کارآگاه.
- [۱۵] جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۶۸). ترمینولوژی حقوق. تهران: نشر گنج دانش.
- [۱۶] جی، دیوید. (۱۳۸۳). راهکارهای پیشگیری و مقابله با جرایم رایانه ای. (ویراستار)، اکبر استرکی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
- [۱۷] رضوی، محمد. (۱۳۸۸). طرز تشکیل پروندههای قضائی. چاپ اول، تهران: نشر میسر گستر.
- [۱۸] سیگل، جی ای. (۱۳۸۶). دایرةالمعارف علوم جنایی. (ویراستار). منصوره نیکو اخلاق، تهران: نشر کارآگاه.
- [۱۹] شامبیاتی، هوشنگ. (۱۳۹۲). حقوق جزای عمومی. جلد اول، جلد دوم، تهران: انتشارات مجد.

- [۲۰] صانعی، پرویز. (۱۳۷۴). حقوق جزای عمومی. چاپ سوم، جلد اول، جلد دوم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- [۲۱] علی آبادی، عبدالحسین. (۱۳۶۸). حقوق جنایی. تهران: انتشارات فردوسی.
- [۲۲] فرجیها، محمد. (۱۳۹۰). مدیریت امور جرم یابی. تهران: نشر کارآگاه.
- [۲۳] کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۰). مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران. چاپ ۱۰۴، تهران: نشر شرکت سهامی انتشار.
- [۲۴] لی، هنری. (۱۳۸۳). راهنمای صحنه جرم. (ویراستار)، سید مرتضی خدائیان، صدیقه زند اکبری، تهران: نشر معاونت آگاهی ناجا.
- [۲۵] محسنی، مرتضی. (۱۳۷۶). دوره حقوق جزای عمومی. جلد سوم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- [۲۶] محقق داماد، سید مصطفی. (۱۳۸۱). قواعد فقه بخش جزایی. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.
- [۲۷] مداح، محمد. (۱۳۸۷). مبانی مدیریت قضایی پرونده‌های کیفری. چاپ اول، تهران: نشر قضا، معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه.
- [۲۸] مدنی، سیدجلال. (۱۳۸۵). ادله اثبات دعوا. چاپ نهم، تهران: انتشارات پایدار.
- [۲۹] موذن زادگان، حسنعلی. احسانی، بهمن. (۱۳۹۲). نقش لکه های خون در اثبات جرم. تهران: نشر کارگاه.
- [۳۰] نجابتی، مهدی. (۱۳۹۰). پلیس علمی: (کشف علمی جرائم). چاپ یازدهم، تهران: انتشارات سمت.
- [۳۱] نجفی ابرنآبادی، علی حسین. (۱۳۸۳). علوم جنایی. تهران: نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- [۳۲] نوبهار، رحیم. (۱۳۸۷). حمایت حقوق کیفری از حوزه های عمومی و خصوصی، چاپ اول، تهران: جنگل جاودانه.
- [۳۳] نیوتن، مایکل. (۱۳۸۹). دایرةالمعارف تحقیقات صحنه جرم. (ویراستار)، سروش بهره بر، تهران: نشر کارآگاه.
- [۳۴] حسن زاده، مهدی. (۱۳۸۶). کارشناس دلیلی مستقل از علم قاضی. مجله فقه و حقوق، دوره ۳، شماره ۱۲.
- [۳۵] حسینی خواه، نورالله. (۱۳۹۲). ارزیابی اعتبار نظریه کارشناس در محاکم کیفری. مجله کارآگاه، شماره ۲۴.
- [۳۶] خسروی، وحید. (۱۳۹۲). جایگاه وکیل در تحقیقات مقدماتی جرایم. مجله قانون آیین دادرسی کیفری، شماره ۱۳.
- [۳۷] فرمانی جامع، رضا. (۱۳۹۷). بررسی نقش ضابطین در احقاق حقوق عمومی و شهروندی. مجله بین المللی پژوهش ملل، دوره سوم، شماره ۳۱، ص ص ۱۷-۱.

- [۳۸] مدی، بهنام. (۱۳۹۲). بررسی گستره اعمال فرض برائت توسط دادگاه اروپایی حقوق بشر. مجله پژوهش های حقوق جزا و جرم شناسی، شماره ۱.
- [۳۹] ساقیان، محمد مهدی. (۱۳۹۳). تقویت حقوق و آزادی های متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲. مجله پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ششم.
- [۴۰] هندیانی، عبدالله. نظری منظم، مهدی. (۱۳۹۴). نقش تحلیل جرایم در جرمیابی، مجله کارآگاه، شماره ۳۰.
- [۴۱] یار احمدی، حسین. (۱۳۹۳). دفاع دام گستری در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی. مجله پژوهش های اطلاعاتی و جنایی، دوره ۹، شماره ۴، مسلسل ۳۶، ص ص ۹۴-۷۳.
- [۴۲] انصاری، مصطفی. ابوالحسن، بختیاری. (۱۳۹۴). بررسی نقش ضابطین دادگستری در سیستم قضایی کشور. نخستین کنگره بین المللی حقوق ایران، تهران، مرکز همایشهای توسعه ایران، شماره ۱۹-۱.
- [۴۳] قریشی، سید مهدی. جوادی، محمدحسن. مستوفی، ولی. (۱۳۹۷). نقش وکیل در مراحل کشف جرم و تحقیقات مقدماتی و تحولات آن در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲. پنجمین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، ص ص ۱۶-۱.
- [۴۴] موسوی، محمد. (۱۳۹۰). کشف جرم. نشریه پیام آموزش، شماره ۲۴.
- [۴۵] اکبری، هوشنگ. (۱۳۹۳). مسئول دایره تشخیص هویت، سایت دو هفته نامه بیک حقوق و قانون.
- [۴۶] جوانمرد، بهروز. (۱۳۸۶). تضمینات حقوق بشری یا اصول رسیدگی دادرسی عادلانه در تحقیقات مقدماتی. ماهنامه دادرسی، سال یازدهم، شماره ۶۵.
- [۴۷] بیابانی غلامحسین. روحزاده، روح الله. (۱۳۹۷). تاثیر خلاقیت و شیوه های نوآورانه دانش پلیسی در پیشگیری و کشف جرم. فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۷، ص ص ۱۷۸-۱۴۳.
- [۴۸] بیرانوند، رضا. کوشا، جعفر. هاشمی، حمید. رنجبر، بهرام. (۱۳۸۹). وظایف پلیس شهروندمدار در رعایت حقوق شهروندی متهمان (در مرحله تحقیقات مقدماتی). فصلنامه دانش انتظامی، سال ۱۲، شماره ۳.
- [۴۹] حصاری، رضا. (۱۳۹۴). نوآوریهای تکنولوژیکی در پیشگیری از جرم و حوزه پلیس (مروری بر تحقیق درزمینه پیاده سازی و برخورد). فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، ص ص ۱۳۸-۱۱۳.
- [۵۰] رضوی، محمد. خزایی، سیدعلی. (۱۳۸۷). حقوق شهروندی در فرآیند کشف جرم. فصلنامه دانش انتظامی، سال ۹، شماره ۴، ص ص ۱۰۷-۸۵.
- [۵۱] شامیاتی، هوشنگ. پروینی، علی. (۱۳۹۳). تخصصی کردن ضابطین گامیبه سوی حقوق کیفری قراردادی. فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین الملل، دوره ۷، شماره ۲۵، ص ص ۹۷-۷۵.

- [۵۲] فرزین، مسلم. (۱۳۹۵). نقش تجهیزات و فناوری های نوین در جرم شناسی و کاهش وقوع جرایم. فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی، سال ششم، شماره ۴، ص ص ۶۱-۴۳.
- [۵۳] فضائی، مصطفی. (۱۳۹۳). جایگاه و اصول دادرسی عادلانه در حقوق بشر و دکترین قضایی اسلام. فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، شماره اول.
- [۵۴] فلاح، عبدالعظیم. (۱۳۸۹). میزان اعتبار گزارش ضابط دادگستری در تصمیمات قضائی. فصلنامه تعالی حقوق دوره جدید، شماره ۱.
- [۵۵] کریمی، عباس. رحیمی پور، ایمان. (۱۳۸۸). قواعد حاکم بر استجواب کیفری. فصل نامه حقوق، دوره ۳۹، شماره دوم.
- [۵۶] مهابادی، علی اصغر. نوریان، علیرضا. (۱۳۹۰). وا کاوی، نقش و جایگاه ضابطین دادگستری در لایحه آئین دادرسی کیفری. فصلنامه دانش انتظامی، سال چهارم، شماره سوم.
- [۵۷] مهرا، نسرين. محمودیان اصفهانی، کامران. (۱۳۹۶). الزامات حقوق بشری کشف جرم در نظام حقوقی ایران. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۷۴، شماره ۲، ص ص ۳۵۶-۳۲۹.
- [۵۸] الهی منش، محمدرضا. تبریزی، صادق. (۱۳۹۷). کشف علمی جرایم با توسل به ادله نوین و مدارک الکترونیکی (دیجیتال). فصلنامه کارآگاه، پیاپی ۴۴، ص ص ۱۰۴-۸۴.
- [۵۹] ابراهیمی، مریم. (۱۳۹۳). نقش و تأثیر یافته های صحنه جرم در شناسایی و دستگیری مجرم با استفاده از روشهای نوین تشخیص هویت. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- [۶۰] داودی، حمزه. (۱۳۸۶). مطالعه تطبیقی وکالت از متهم در کشف جرم و تحقیقات مقدماتی ایران و انگلیس. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- [۶۱] فخرز، محمد. (۱۳۹۴). تقریرات درس بررسی اسناد مجعول و آزمایشگاه علوم جنایی (دوره دکترا). پایان نامه دانشگاه علوم انتظامی امین.
- [۶۲] فهیمی، علی حسین. (۱۳۹۲). اهمیت بررسی علمی صحنه جرم قتل. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه پیام نور تهران.
- [۶۳] قاموس مقدم، حسام الدین. (۱۳۹۳). جایگاه کشف علمی جرایم و تاثیر آن بر حقوق متهم. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی. دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی.
- [۶۴] مهرآذین، امین. (۱۳۹۴). حمایت از کرامت انسانی در تحقیقات مقدماتی دادرسی کیفری، به راهنمایی: حسنعلی مؤذن زادگان، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا. دانشگاه علامه طباطبائی.

[۶۵] هندیانی، عبدالله. (۱۳۹۴). تقریرات درس تئوری های جرم یابی. پایان نامه دوره دکترا. دانشگاه علوم انتظامی امین.

[۶۶] پیرسرابی، امیر. (۱۳۹۸). شخصیت شناسی مزاجی متهمان در بازجویی های حرفه ای. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند.

Abstract

Due to the progress of science and the expansion of society and the advancement of crime, in order to prevent and detect crime in accordance with the situation of society, advances have been made in new sciences and technologies, and due to new and innovative, management of criminal laboratories in Some developing countries do this through personal experience and trial and error. The purpose of this study is to investigate the role of scientific and police technologies in crime detection. This research is of descriptive-analytical type and seeks to answer the question of the role of scientific and police technologies in crime detection. Studies show that there are various tools and methods for detecting crime and arresting criminals that help in the completion of investigations, which include: the role of fingerprints in arresting criminals, odor, sound and color factors in identifying criminals, Police crime detection laboratories, identification using DNA, nanotechnology, modern interrogations, etc., by which crime detection is accelerated and the process of doing things is facilitated. Accordingly, the use of new technologies and modern science and technology by the police can accelerate the detection of crimes and help judges to issue real and real verdicts, and move society towards justice and justice.

Keywords: Criminal Laboratory, Judicial Authorities, Judicial Officers, Crime Detection, Police Technologies

**Islamic Azad University
Damavand Branch**

**Faculty of Humanities
Department of Law**

Thesis for receiving «M.A» degree on Criminal Law and Criminology

Title:

The role of scientific and police technologies in crime detection

Thesis Advisor:

B.Mohammadifard Ph.D

BY:

Syed navab hosseini

Autumn 2020